

BISA .brussels

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

De nood aan leerkrachten in het Brussels Gewest

Leraren (m/v/x)
gezocht

nr 5

De cahiers van
het BISA

Juni 2016

GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

BISA .brussels

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

De nood aan leerkrachten in het Brussels Gewest

Leraren (m/v/x)
gezocht

nr 5

De cahiers van
het BISA

Juni 2016

GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

TEAM

Auteurs

Pierre MARISSAL¹, Sofie VERMEULEN², Benoit QUITTELIER²,
Rudi JANSSENS³, Bernard DELVAUX⁴ en Benjamin WAYENS^{1&2}

¹ Université libre de Bruxelles, IGEAT

² Université Saint-Louis – Bruxelles, IRIB

³ Vrije Universiteit Brussel, BRIO

⁴ Université catholique de Louvain, Girsef

Wetenschappelijk comité

Xavier DEHAIBE, Anne FRANKLIN, Astrid ROMAIN, Morgane VAN LAETHEM

Coördinatie van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

Astrid ROMAIN

COVER

Nicolas BLOCTEUR

LAY-OUT EN DRUK

Bietlot Imprimerie

VERTALING

Vertaald uit het Frans door Brussels Translation

Herlezing: Lorenz HAVERANS, Cel Vertaling GOB

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Astrid ROMAIN, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

MEER INFORMATIE

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

Anne FRANKLIN, Morgane VAN LAETHEM

bisa@gob.brussels – www.bisa.brussels

Wettelijk depot: Éditions IRIS – D/2016/6374/260

DANKWOORD

Dankzij de nauwe samenwerking tussen verschillende personen mogen we deze analyse geslaagd noemen. We danken in het bijzonder de leden van het Begeleidings- en evaluatiecomité en de betrokken experts.

© Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

Reproductie toegelaten op voorwaarde van bronvermelding.

SAMENVATTING

Al meer dan tien jaar neemt het aantal jongeren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest sterk toe. Na de toename van het aantal leerlingen in het kleuteronderwijs, stellen we vandaag ook een sterke stijging vast in het lager en middelbaar onderwijs. Deze groei doet bijkomende noden ontstaan, niet alleen op het gebied van infrastructuur, maar ook op het vlak van begeleidend personeel. Hoewel onderwijs niet expliciet tot de bevoegdheden van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest behoort, moest het Gewest in dit domein tussenkomen. De bekommernis van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vloeit voort uit de rechtstreekse en onrechtstreekse impact van deze moeilijkheden in het onderwijs op de gewestelijke bevoegdheidsdomeinen. Maar bovenal kan het gewest vanuit zijn bevoegdheden inzake de arbeidsmarkt bijdragen tot het oplossen van de problematiek inzake de omkadering van het onderwijs.

In de context van demografische groei en de noodzaak om het schoolaanbod aan te passen (zowel qua infrastructuur als qua personeel), maar ook van institutionele complexiteit, heeft deze studie tot doel **de spanningen tussen de vraag en het aanbod op personeelsvlak tegen het schooljaar 2019-2020 te evalueren**.

De **schatting van de vraag** evalueert de **behoefte inzake onderwijzend personeel** op basis van de verwachte schoolgaande bevolking in 2019-2020 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het aantal inschrijvingen van leerlingen in Brussel en de verdeling per gemeenschap, niveau en onderwijsnet worden geëxtrapoleerd naar het aantal leerplichtige kinderen op basis van de demografische vooruitzichten. De studie schat dat tussen 2013-2014 en 2019-2020 de schoolgaande bevolking in Brussel met ongeveer 24 000 leerlingen zal toenemen, namelijk met 20 000 langs Franstalige kant en met 4 000 langs Nederlandstalige kant. Het aantal leerlingen tussen de leeftijd van 6 en 16 jaar zal gevoelig stijgen, met een piek tussen 9 en 13 jaar. De schatting van de nood aan leerkrachten is gebaseerd op de toepassing van het omkaderingspercentage (VTE's¹ per leerling) van 2013-2014 op het aantal verwachte leerlingen in 2019-2020.

De **schatting van het aanbod** begroot het **aantal leerkrachten dat in 2019-2020** nog in dienst zal zijn en de leerkrachten die er tegen dan nog zullen bijkomen, in de veronderstelling dat het aantal nieuwe leerkrachten dat kan worden aangeworven de huidige dynamiek volgt. De studie houdt ook rekening met het feit dat niet alle bezoldigde leerkrachten in actieve dienst zijn. Ze kunnen afwezig zijn wegens opdracht, ziekte- of bevallingsverlof,

loopbaanonderbreking, enz. Daarom houdt de schatting ook rekening met het gemiddeld aanwezigheidspercentage van de leerkrachten.

Het aanbod van en de vraag naar leerkrachten werd met elkaar vergeleken. Op basis daarvan schatten we de nood aan bijkomende leerkrachten. Daarvoor werden **twee methoden** gebruikt. De ene stelde de maximale spanningen tussen de vraag en het aanbod vast, de andere de minimale spanningen.

De maximumschatting gaat ervan uit dat de leerlingen van alle klassen elke dag voor elke les een leerkracht hebben: de geschatte cijfers van vraag en aanbod in 2019-2020 worden hierbij vergeleken. Volgens deze methode zijn er 2 164 extra VTE's nodig, waarvan 1 822 VTE's in de Franse Gemeenschap en 342 in de Vlaamse Gemeenschap. Maar deze ideale situatie stemt niet overeen met de realiteit: geen enkel organisatiesysteem kan elke leerkracht die een enkele dag afwezig is, vervangen door een andere leerkracht zonder dat er klassen bij elkaar gezet worden.

De minimumschatting gaat uit van het aanwezigheidspercentage van de leerkrachten in 2013-2014 toegepast op de omkadering van de klassen in 2019-2020. Een dergelijke prognose bestaat erin het verschil in aanbod tussen 2019-2020 en 2013-2014 te berekenen en dit te vergelijken met het verschil tussen de noden van beide periodes. Deze methode levert een schatting op van 436 extra VTE's, waarvan 281 in de Franse Gemeenschap en 155 in de Vlaamse Gemeenschap. Deze minimumschatting is echter een ideale situatie, want ze gaat ervan uit dat het aanwezigheidspercentage van 2013-2014 toelaat een optimale omkadering te verzekeren, terwijl we weten dat bepaalde klassen het lange tijd zonder leerkracht moeten stellen.

Het aantal extra VTE's dat tegen 2019-2020 nodig is, ligt dus **tussen een maximumschatting (2 164 extra VTE's), die ertoe neigt de noden te overschatten, en een minimumschatting (436 extra VTE's) die impliceert dat we de huidige toestand met (te) veel klassen zonder leerkracht moeten aanvaarden**. Hoewel het verschil tussen de twee schattingen vrij groot is, moeten we toch vaststellen dat zelfs het tekort op basis van de minimumschatting niet te verwaarlozen is. In de Franse Gemeenschap situeren de tekorten zich voornamelijk in het middelbaar onderwijs en zijn er weinig tekorten in het kleuteronderwijs. In de Vlaamse Gemeenschap zijn de verwachte tekorten in het lager onderwijs bijna even groot als in het middelbaar onderwijs.

¹ Voltijds equivalent.

Zelfs al zijn de schattingen niet 100 procent nauwkeurig, toch is het overduidelijk dat de spanningen tussen het aanbod en de vraag in de komende jaren zullen blijven bestaan of zelfs zullen toenemen. De overheden, op gemeenschaps- en gewestelijk niveau, zullen dan ook een aantal maatregelen moeten treffen.

Een eerste mogelijke ingreep bestaat uit het **verminderen van de noden**, met andere woorden werken aan de verschillende parameters die een impact hebben op het aantal in te vullen betrekkingen. Dat houdt in dat we hoofdzakelijk moeten inzetten op **het beperken van het zittenblijven, maar ook op het heroriënteren van leerlingen** naar het technisch, beroeps- en eventueel naar het buitengewoon onderwijs, onderwijsafdelingen waar het omkaderingspercentage aanzienlijk hoger ligt dan in het algemene gewone onderwijs.

Een tweede mogelijke ingreep bestaat uit het verkleinen van de verhouding tussen het aantal bezoldigde leerkrachten en het aantal arbeidsplaatsen, zonder daarbij evenwel het aantal lesdagen zonder leerkracht te doen stijgen. Een voorstel zou kunnen zijn om **de werkomstandigheden te verbeteren**, om het aantal lesdagen zonder leerkracht en het aantal niet-actieve bezoldigde leerkrachten terug te dringen, en **het systeem voor de vervanging van afwezige leerkrachten** doeltreffender te maken door gemeenschappelijke uitzendvoorzieningen op te richten ten behoeve van meerdere inrichtende machten.

Een derde mogelijke ingreep is inzetten op het in dienst houden van leerkrachten. In het begin van hun loopbaan zijn er drie belangrijke factoren die ervoor zorgen dat leerkrachten het onderwijs vaarwel zeggen en waaraan kan gesleuteld worden: de arbeidsvoorwaarden (deeltijds werken en onvoldoende stabiliteit), het gebrek aan een leerkrachtendiploma en de werkomstandigheden. In de praktijk zou het gaan om het bevorderen en vereenvoudigen van de **doorstroming van nieuwe leerkrachten tussen de verschillende inrichtende machten**, het oprichten van cellen die specifiek gericht zijn op het **consolideren van de deeltijdse of tijdelijke jobs** van jonge leerkrachten en het ontwikkelen van de logica van het **mentorship** of de **specifieke voortgezette opleiding**. Het gaat er ook om de lineaire (einde)loopbaanlogica te doorbreken en zodoende de motivatie te behouden door middel van praktische maatregelen zoals de **diversifiëring van het werk** of **deeltijds werken** (ook vanuit een logica van cotitularisschap met een beginnende leerkracht).

Een vierde mogelijke ingreep bestaat uit het verhogen van de aantrekkelijkheid van het Brusselse onderwijs voor de arbeidsmarkt. Door deze relatieve aantrekkelijkheid te verhogen zouden we leerkrachten die buiten het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wonen of werkkrachten van buiten de onderwijssector kunnen aantrekken. We moeten bijgevolg rekening houden met de **specifieke werkomstandigheden in Brussel** en die verbeteren. Wat dat betreft, zal de **factor mobiliteit (en parkeerruimte)** waarschijnlijk steeds belangrijker worden. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest beschikt over hefboomen om bepaalde van deze parameters aan te pakken (mobiliteit, woningprijzen...), terwijl andere onder de bevoegdheid van de gemeenschappen vallen. Om de houders van een leerkrachtendiploma die niet in de onderwijssector werken of mensen met kwalificaties in bepaalde disciplines aan te trekken zullen er meerdere problemen aangepakt moeten worden, zoals **de leerkrachtenopleiding (of de aanvullende opleiding)** die gevolgd moet kunnen worden als men al in dienst is of **de valorisering (ook op het gebied van bezoldiging) van de ervaring die buiten de onderwijssector werd opgedaan**. Dat zijn twee kwesties waaraan een prijskaartje hangt en die onder de bevoegdheden van de gemeenschappen vallen.

Ten slotte moet het probleem ook bij de bron worden aangepakt door het aantal studenten dat een leerkrachtenopleiding volgt te verhogen. Dat kan door **de aantrekkelijkheid van het beroep van leerkracht te verhogen**, dat te kampen heeft met een gebrek aan symbolische en financiële erkenning voor hun werk. Gezien de sterke vervrouwelijking van het beroep is de verbetermarge groot en zou het uiteraard goed zijn om **meer mannen aan te trekken** voor dit type opleiding. Men kan een **opleidingsaanbod voor professionele heroriëntering** ontwikkelen dat gericht is op personen die niet over een pedagogisch diploma beschikken, maar ook op anderen die wel een dergelijk diploma hebben en van functie willen veranderen. Gezien het grote aantal studenten dat niet slaagt voor de studies, zou men tot slot ook **studiebegeleidingsmaatregelen kunnen uitwerken zonder evenwel de kwaliteit van de opleiding aan te tasten**, waardoor meer studenten hun diploma zouden kunnen behalen. Er moet ook **geanticipeerd worden op de impact van de verlenging van de leerkrachtenopleiding** op de Brusselse onderwijssector.

INHOUD

SAMENVATTING	7
INLEIDING	11
1. DEMOGRAFISCHE, SOCIAALPEDAGOGISCHE EN INSTITUTIONELE CONTEXT	13
1.1. Meer leerlingen, meer klassen	14
1.2. Meer klassen, meer leraren.....	15
1.3. De sociaalpedagogische uitdagingen van de rekruteringsproblemen	16
1.4. De actoren in de gewestelijke context	17
2. METHODOLOGIE EN GEGEVENSVERZAMELING	19
2.1. De inschatting van de behoefte aan leerkrachten op basis van de demografische evoluties	19
2.2. De inschatting van het aantal leerkrachten op basis van de loopbanen en de instroom.	22
2.3. Belang van de datum van de telling.....	25
3. RAMING VAN DE BEHOEFTE AAN LEERKRACHTEN	27
3.1. Schoolgaande leerlingen in Brussel: recente evolutie	27
3.2. Leerlingenstromen	29
3.3. Schatting van de leerlingenaantallen in Brussel in 2019-2020	32
3.4. Opsplitsing van de leerlingen per niveau, type en leerrichting	33
3.5. Evaluatie van de omkaderingsbehoeften.....	35
4. AANTAL LEERKRACHTEN NOG AANWEZIG IN 2019-2020	37
4.1. Profiel van de huidige leerkrachten	37
4.2. "Overlevingsratio"	42
4.3. Resultaten van de vooruitzichten	45
5. AANTAL BEGINNENDE LEERKRACHTEN DAT NOG AANWEZIG IS IN 2019-2020	47
5.1. Berekeningswijze en gekozen hypothesen.....	47
5.2. Raming van het aantal instromers.....	48
6. AANWEZIGHEIDSGRAAD	49
7. PROGNOSE VAN DE BALANS TUSSEN VRAAG EN AANBOD	51
7.1. Berekeningswijzen	51
7.2. Resultaten	52

8. BESPREKING VAN DE RESULTATEN	57
8.1. Moeten we een ontoereikend arbeidsaanbod vrezen?	57
8.2. Moeten we een daling van het opleidingsniveau en een ongelijke verdeling van leerkrachten over de scholen vrezen?.....	59
9. MOGELIJKE MAATREGELEN	61
9.1. Inspelen op de vraag: de prognosewijze aanpassen.....	61
9.2. De ratio leerkrachten/leerlingen verkleinen	62
9.3. Meer leerkrachten aan het werk houden.....	63
9.4. Meer nieuwe leerkrachten aantrekken.....	65
9.5. Meer leerkrachten opleiden	66
BIBLIOGRAFIE.....	69
LIJST VAN FIGUREN.....	73
LIJST VAN TABELLEN	75

INLEIDING

Al meer dan een decennium neemt het aantal jongeren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aanzienlijk toe. Dat is al enkele jaren merkbaar in het kleuteronderwijs. Die stijging komt nu ook tot uiting in het lager en het secundair onderwijs. Deze groei genereert bijkomende behoeften aan infrastructuur, maar ook aan ondersteunend personeel.

Hoewel onderwijs geen expliciete gewestbevoegdheid is, zag het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zich – omwille van diverse redenen – gedwongen om op verschillende manieren op te treden in dit bevoegdheidsdomein.

In de context van demografische groei, van aanpassing van het schoolaanbod (zowel qua lokalen als personeel), maar ook van institutionele complexiteit, wil deze studie de behoefte aan leerkrachten op het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest documenteren in het kader van een toekomstplan. Concreet is het de bedoeling om de spanningen tussen vraag en aanbod van personeel tegen het schooljaar 2019-2020 te evalueren, rekening houdend met de voorspelde demografische evoluties en de huidige evolutie van het onderwijzend personeel.

Het onderzoekskader expliciteert de onderzoeksvraag en haar operationalisering:

- **Hoofdstuk 1** legt het verband tussen demografische groei en de omkaderingsbehoeften. Het bespreekt ook de Brusselse sociaalpedagogische en institutionele uitdagingen bij de rekrutering van leerkrachten. In dit hoofdstuk wordt de context van het onderzoek uitgelegd.
- De gebruikte gegevens en methodologie komen aan bod in **hoofdstuk 2**.

Vervolgens wordt het onderzoeksontwerp gestructureerd door twee ramingen:

- De raming van de behoeften (**hoofdstuk 3**) vertaalt de demografische trends in het aantal schoolgaande leerlingen en de behoeften aan omkadering.
- De raming van het aanbod (**hoofdstukken 4, 5 en 6**) evalueert het aantal leerkrachten dat tegen het schooljaar 2019-2020 nog in functie is en de nieuwe leerkrachten die tegen dan instromen.

De resultaten worden ten slotte voorgesteld en besproken, eerst als prospectieve diagnose en vervolgens met het oog op maatregelen die de overheid moet nemen:

- De confrontatie van deze twee ramingen (**hoofdstuk 7**) maakt de inschatting van de behoeften mogelijk. De spanningen op de onderwijsarbeidsmarkt worden besproken in **hoofdstuk 8**, zowel op kwantitatieve wijze (weg te werken verschil) als op kwalitatieve wijze (risico's op dalend opleidingsniveau van leraars en toenemende ongelijkheid tussen scholen).
- **Hoofdstuk 9** onderzoekt de mogelijke ingrepen om het aantal leerkrachten te doen toenemen, maar ook om de structuur van de vraag te beïnvloeden.

In elke fase worden hypothesen en mogelijke scenario's verduidelijkt, alsook de belangrijkste beïnvloedende factoren (en dus ook de mate van onzekerheid). We wijzen er echter op dat systematisch voor de meest voorzichtige aanpak wordt gekozen, op basis van de beschikbare gegevens. Het tijdspectief (schooljaar 2019-2020) maakt bovendien dat het proces al ver gevorderd is en dat de resultaten dus een raming op basis van vastgestelde trends zijn, veeleer dan een inschatting op basis van verre toekomstscenario's.

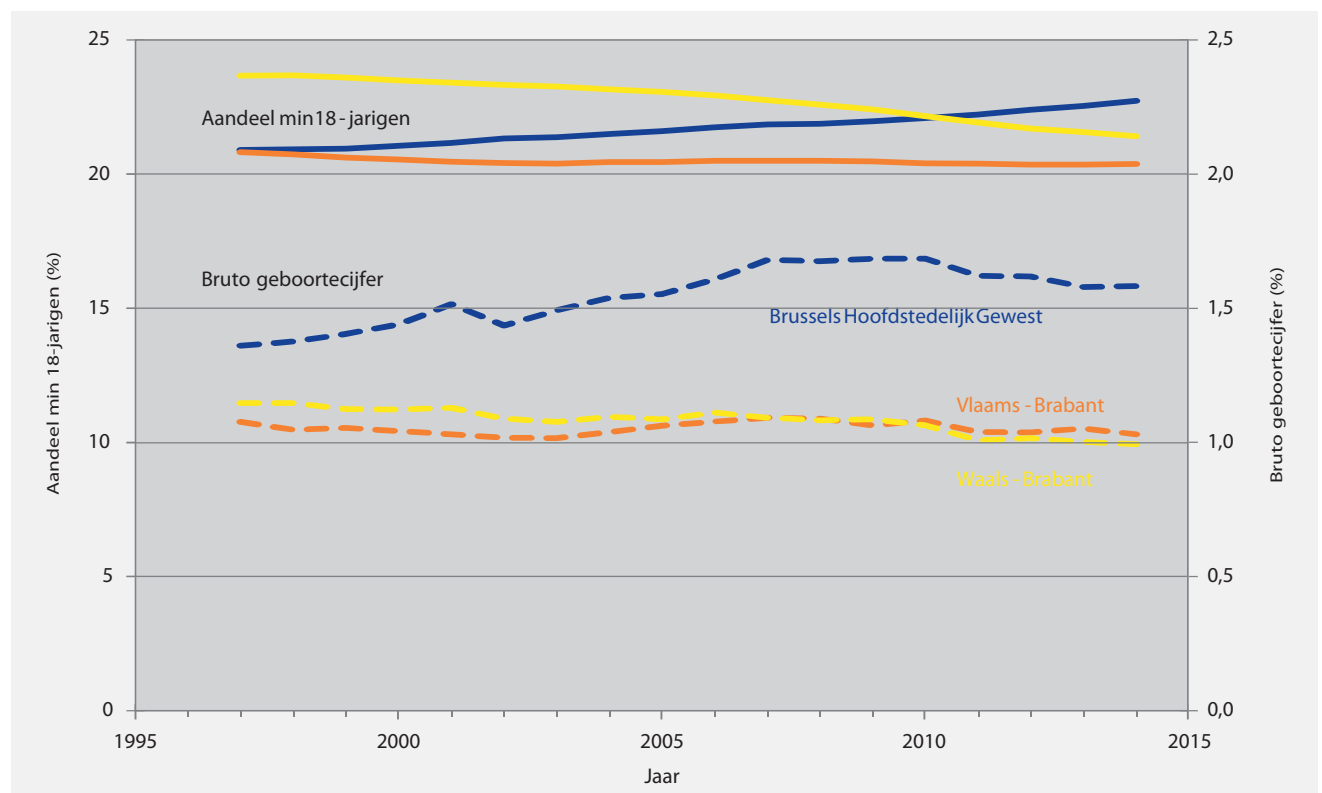

1. DEMOGRAFISCHE, SOCIAALPEDAGOGISCHE EN INSTITUTIONELE CONTEXT

De bevolking van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest² groeit sinds 1996. In 2014 kwamen er 11 687 nieuwe inwoners bij, m.a.w. een relatieve groei van ongeveer 1 %. Dat is minder dan de ongeveer 20.000 nieuwe inwoners die tussen 2007 en 2010 jaarlijks werden geregistreerd maar het blijft een groot aandeel (figuur 1.1).

Deze stijging wordt al meer dan 15 jaar verklaard door positieve natuurlijke en internationale migratiesaldi die maar gedeeltelijk worden gecompenseerd door een negatief intern migratiesaldo dat in grote mate aan de suburbanisatie wordt toegeschreven.

FIGUUR 1.1.: Aandeel van de min 18-jarigen en bruto geboortecijfer, 1995-2015, in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in Vlaams-Brabant en in Waals-Brabant

Bron: BISA, FOD Economie – Statistics Belgium.

² De termen "Brussels Hoofdstedelijk Gewest", "Brussels Gewest" en "Brussel" worden door elkaar gebruikt om te verwijzen naar het gewest.

De aanwezigheid van heel wat vrouwen op vruchtbare leeftijd en de hogere vruchtbaarheidsgraad bij immigranten vooral van Marokkaanse of Turkse origine dragen bij tot een bruto geboortecijfer van ongeveer 15 geboortes per 1 000 inwoners. Dit leidt tot een bijzonder jonge bevolking, vooral in het westen van het gewest: jongeren onder 18 jaar vertegenwoordigen 28 % van de bevolking in Sint-Jans-Molenbeek, 26 % in Anderlecht of Koekelberg [Deboosere *et al.*, 2009; BISA & Dehaibe, 2010; BISA & Hermia, 2015].

Er is ook een groei van het aantal pendelende leerlingen: ongeveer 10 % van de leerlingen uit het kleuteronderwijs

in Brussel, 14 % van de leerlingen uit het lager onderwijs en 22 % uit het secundair onderwijs woont buiten het gewest [Wayens *et al.*, 2013].

De groei van de schoolgaande bevolking in Brussel en de Rand heeft een reeks gevolgen qua infrastructuur en behoefte aan leerkrachten. Deze groei stelt m.b.t. kwaliteit ook belangrijke sociaal-educatieve uitdagingen. Uitdagingen waarmee heel wat actoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest worden geconfronteerd in een institutionele context die complex is door de aanwezigheid van Nederlandstalige én Franstalige actoren en structuren.

1.1. MEER LEERLINGEN, MEER KLASSEN

Het feit dat het Brussels onderwijs al jaren kreunt onder overbezetting maakt de aanpassing van het schoolaanbod aan deze bijkomende vraag nog moeilijker. In het kleuteronderwijs werd de capaciteitsuitbreiding van de bestaande instellingen gerealiseerd ten koste van sanitaire, pedagogische of recreatieve ruimte [Humblet, 2011; Rouyet & Breton, 2012; Janssens, 2009]. De toenemende wachtlijsten en de procedures voor controle en centralisatie van de inschrijvingen zijn een teken van dit capaciteitstekort. Het lager onderwijs kampt met dezelfde verzadigingsproblemen. Ook daar gaat de overbezetting van de klassen, de gebouwen of de bestaande sites hand in hand met de toename van het gemiddeld aantal leerlingen per klas.

De Brusselse demografische groei werd in eerste instantie, in het decennium 2000-2010, opgevangen door een intensiever gebruik van de bestaande infrastructuur en een relatief automatische aanpassing van het lerarenkorps.

De volgende fase, die momenteel nog loopt, is het verhogen van de capaciteit door nieuwbouw, tijdelijke (containers) of duurzame (nieuwe, eventueel prefab-) gebouwen, meestal op bestaande sites of bouwrijp gemaakte sites, die de bestaande sites aanvullen. Dit heeft een impact op de kwaliteit van het onthaal, in het bijzonder in het kleuteronderwijs [Masson, 2015].

De bouw van nieuwe scholen is de derde fase van de aanpassing. Die ging later van start en zorgt pas in de toekomst voor bijkomende capaciteit.

Zowel de uitbreiding van de bestaande sites als nieuwbouw doen de vraag naar beschikbare gronden rijzen. De uitbreidingsmogelijkheden zijn beperkt maar case studies tonen aan dat ze niet te verwaarlozen zijn. Er zijn ook uitbreidingsmogelijkheden op terreinen die nu niet door een

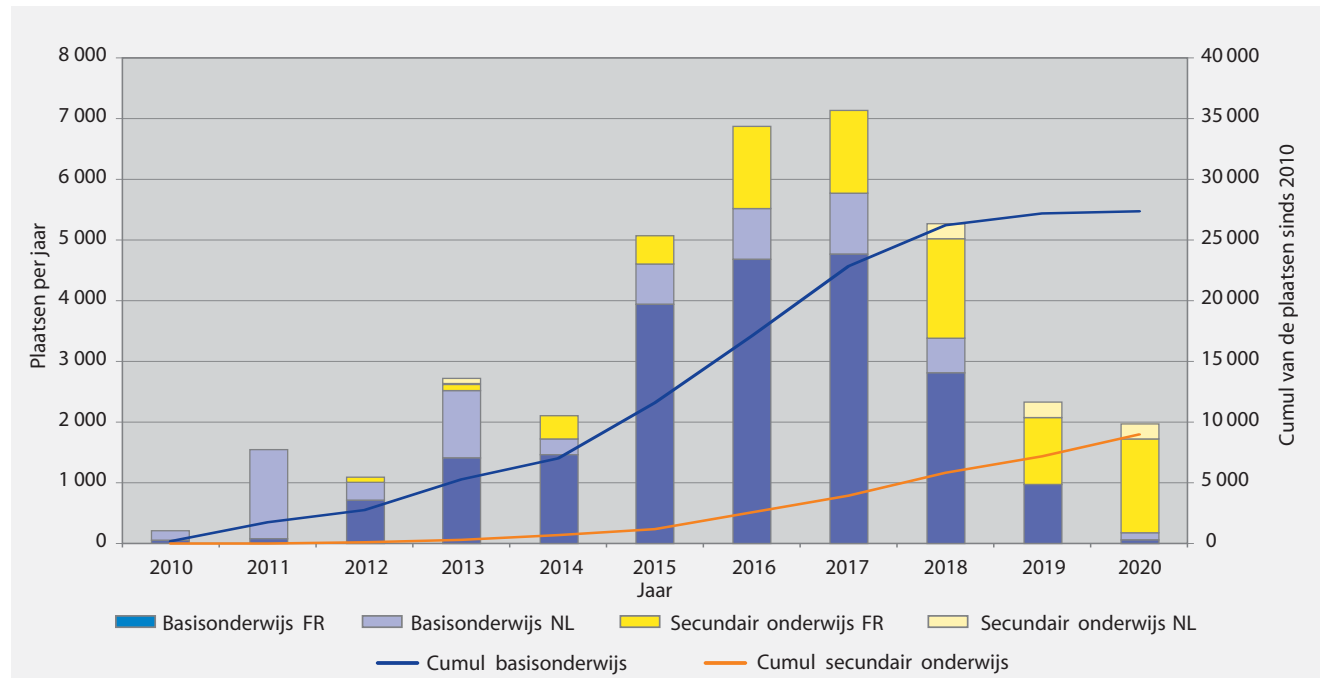
schoolfunctie worden ingevuld [ADT-ATO, BRAT, 2012]. Deze ruimten moeten echter worden gemobiliseerd en dat brengt technische of financiële problemen met zich mee [Van de Putte *et al.*, 2012]. Niet elke operatie komt immers in aanmerking voor subsidies en kan dus een aanzienlijke financiële last betekenen voor de inrichtende macht. De uitbreidingsmogelijkheden van de bestaande sites zijn niet alleen belastend voor de collectieve infrastructuur maar kunnen ook ongunstig zijn voor de omkaderingsgraad, in het bijzonder voor het administratieve personeel of de directie (in vergelijking met de creatie van nieuwe sites).

Het is opvallend dat er sinds 2010 vooral klassen zouden bijkomen in het basisonderwijs (27 454 bijkomende plaatsen in 2020) en minder in het secundair onderwijs (+ 8 983). Afhankelijk van de gerealiseerde en gekende projecten en in vergelijking met de behoeften die voor 2010 werden geraamd op 30 000 bijkomende plaatsen in het basisonderwijs en 12 500 in het secundair onderwijs [BISA & Dehaibe, 2010], moet een bijkomende inspanning van 2 500 plaatsen in het basisonderwijs en 3 500 plaatsen in het secundair onderwijs snel worden geconcretiseerd (figuur 1.2).

De laattijdige creatie van schoolplaatsen in het secundair onderwijs kan worden verklaard door het feit dat de grootste groepen er later instromen, maar ook omdat het moeilijker is om de behoeften te evalueren. In het secundair onderwijs is een klas niet langer gelijk aan één lokaal en één leerkracht, zeker vanaf het derde jaar wanneer studierichtingen en opties worden vermenigvuldigd.

In het basisonderwijs, maar nog sterker in het secundair onderwijs, gaan de problemen om beschikbare plaatsen te vinden gepaard met een stijgende afstand tussen de woonplaats van de leerling en de school.

FIGUUR 1.2.: Evolutie van de onderwijscapaciteit, gecreëerd en geprogrammeerd tussen 2010 en 2020 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Nota: De gecreëerde plaatsen zijn het aantal schoolplaatsen dat daadwerkelijk werd gerealiseerd tussen 2010 en 2015.
De geprogrammeerde plaatsen zijn het aantal schoolplaatsen dat zou worden gerealiseerd tussen 2016 en 2020.

Bron: ADT-ATO, 2016.

1.2. MEER KLASSEN, MEER LERAREN

Terwijl de verzadigingsproblemen door de demografische groei zich tot op heden vooral beperkten tot lokalen en voorzieningen, stellen ze zich nu ook voor de aanwerving van leerkrachten. Zowel bij de Vlaamse als de Franse Gemeenschap worden bijkomende leerkrachten quasi automatisch gefinancierd wanneer het quotum bijkomende leerlingen is bereikt. Ondanks deze procedures om de omkadering aan te passen aan het aantal leerlingen, versterkt de demografische groei de spanning op de Brusselse onderwijsarbeidsmarkt, dat reeds wordt geconfronteerd met een chronisch tekort aan leerkrachten met de geschikte kwalificaties. Deze tekorten leiden tot de aanwerving van leerkrachten zonder het vereiste diploma en tot periodes waarin de onderwijstaken niet daadwerkelijk worden uitgevoerd.

Hoewel de aanwerving van leerkrachten in beide gemeenschappen moeilijk verloopt, vooral in de grote steden, verloopt ze bijzonder moeilijk in Brussel. Dit blijkt uit de lijsten van knelpuntberoepen die de gewestelijke tewerkstellingsdiensten regelmatig opstellen (Actiris, VDAB), of, in de Franse Gemeenschap, de knelpuntlijsten die de zonale commissies opstellen [Actiris, 2014]. Hoewel dit sterk varieert volgens de functies, het onderwijstype of de periode van het jaar, werd de afgelopen jaren op alle niveaus een tekort aan leerkrachten gemeld in het basisonderwijs, maar ook in het secundair onderwijs. Gelet op de chronologische evolutie moest dit laatste niveau nochtans nog niet het hoofd bieden aan de omvang van de leerlingencohorten die in 2015-2020 worden verwacht.

1.3. DE SOCIAALPEDAGOGISCHE UITDAGINGEN VAN DE REKRUTERINGSPROBLEMEN

Het tekort aan leerkrachten dat in het kader van de demografische groei nog nijpender dreigt te worden, kan meerdere negatieve gevolgen hebben. Dit komt bovenop de capaciteitsproblemen en remt de uitbreiding van het aantal schoolplaatsen af. Het capaciteitstekort zou de sterke sociale tweedeling in het Brussels onderwijs, waarbij leerlingen met school- en sociale moeilijkheden eerder in welbepaalde onderwijsinstellingen en studierichtingen concentreren, rechtstreeks of onrechtstreeks kunnen versterken [Wayens *et al.*, 2013; Kesteloot *et al.*, 1990].

• TOEGANGSMOEILIKHEDEN

Een tekort aan de aanbodzijde, versterkt door het tekort aan leerkrachten, kan de concurrentie voor de beschikbare plaatsen versterken ten nadele van kinderen van sociaal kwetsbare gezinnen die gemiddeld minder goed kunnen anticiperen en over minder informatie beschikken.

Het probleem doet zich voor vanaf de kleuterschool wegens de verschillende inschrijvingsprocedures, die onvoldoende geharmoniseerd zijn (tussen gemeenschappen, maar ook tussen onderwijsnetten en gemeenten aan Franstalige zijde). Omdat deze kinderen niet leerplichtig zijn, kan dit voor een deel van hen betekenen dat ze later in het onderwijssysteem instromen. Kinderen van wie de onderwijstaal niet hun thuistaal is, zullen hinder ondervinden wanneer ze op latere leeftijd in de kleuterschool worden ingeschreven. Deze latere inschrijving zou ook wegen op de capaciteit van de Brusselse kinderopvang die al met een globaal tekort kampt.

• CONCURRENTIE EN TWEEDELING

Een heviger concurrentie zou de tweedeling tussen de scholen op alle niveaus kunnen versterken, in een context waarin fel begeerde onderwijsinstellingen meer mogelijkheden hebben om hun leerlingen te selecteren.

De geplande controle op de inschrijvingen beperkt maar gedeeltelijk de segregatiemechanismen die zich via het niet-slagen en het uitsluiten van leerlingen verder doorzetten, het watervalstelsel. In de Franse Gemeenschap

werden deze maatregelen enkel voor het secundair onderwijs ingevoerd terwijl sommige, vooral gemeentelijke, inrichtende machten ongecoördineerde controles hebben ingevoerd. Er is nochtans bewijs van sterke segregatie vanaf het kleuter- en het lager onderwijs, sterker dan deze die kan worden verwacht op basis van de sociale kenmerken van de woonbassin [Marissal *et al.*, 2013; Delvaux et Serhadlioglu, 2014].

We benadrukken ook dat, in een context van een tekort aan de aanbodzijde, waarin de controle op de inschrijvingen hoofdzakelijk kan worden gezien als een beheersinstrument voor dit tekort, de doelstellingen inzake sociale rechtvaardigheid fel in twijfel zouden kunnen worden getrokken en bijgevolg moeilijk zijn uit te voeren.

• GEBREK AAN PEDAGOGISCHE ONDERSTEUNING EN HERORIËTERING

Men kan de hypothese naar voren brengen dat de moeilijkheden in verband met de overbezetting van de klassen, bij gebrek aan middelen om de meest kwetsbare groepen op school te ondersteunen, zouden kunnen leiden tot een versterking van het watervaleffect, waarin leerlingen van het algemeen onderwijs naar het beroeps- of technisch onderwijs worden doorverwezen of zelfs van het gewone naar het bijzonder onderwijs worden gestuurd. We merken hierbij op dat sociaal kwetsbare leerlingen of leerlingen met een migratieachtergrond reeds oververtegenwoordigd zijn in het Franstalige lagere onderwijs van het type 8³ in Brussel [Fédération Wallonie-Bruxelles, 2014, p. 28; Van Campenhout et Franssen, 2004c].

Naast deze tweedeling zou deze heroriëntering naar het beroeps- of technisch onderwijs het tekort kunnen versterken omdat de omkaderingsnormen gemiddeld veeleisender zijn in deze studierichtingen. De demografische groei, die sterker is in wijken met een lager sociaaleconomisch profiel, zou reeds tot een toename van de het aantal leerlingen in deze studierichtingen kunnen leiden. Ook een stijging van het aantal zittenblijvers ten gevolge van de zwakkere sociaaleconomische positie van de leerlingen of de tweedeling van de trajecten, zou positiever op de omkaderingsbehoefte wegen.

³ Merk op dat dit type in principe is voorbehouden aan kinderen met leerstoornissen op gebied van taal, spraak, lezen, schrijven en rekenen.

• TWEEDELING VAN DE ARBEIDSMARKT

De groeiende tweedeling tussen de onderwijsinstellingen m.b.t. de leerlingen, riskeert te verdubbelen door met een groeiende en meer rechtstreekse tweedeling op de onderwijsarbeidsmarkt. De scholen met het hoogste aantal leerlingen met sociale en pedagogische moeilijkheden, die om meer omkadering vragen, tellen immers ook gemiddeld het hoogste aantal onervaren, niet-benoemde leerkrachten of leerkrachten zonder het vereiste pedagogische diploma. Deze tendens dreigt te versterken, zeker omdat de aantrekkelijkheid van het beroep verder zou afnemen, door de

grote klassen, beperkte uitrusting en de groeiende groep kwetsbare jongeren met een hogere nood aan begeleiding in deze scholen.

Er is een reële vrees dat de aantrekkelijkheid van het beroep van leerkracht zal afnemen door de slechtere arbeidsomstandigheden indien er geen gepaste maatregelen worden getroffen. De mogelijkheid om beginnende leerkrachten sneller te benoemen kan in het kader van een groeiende vraag naar leerkrachten positieve gevolgen hebben [Delvaux *et al.*, 2013].

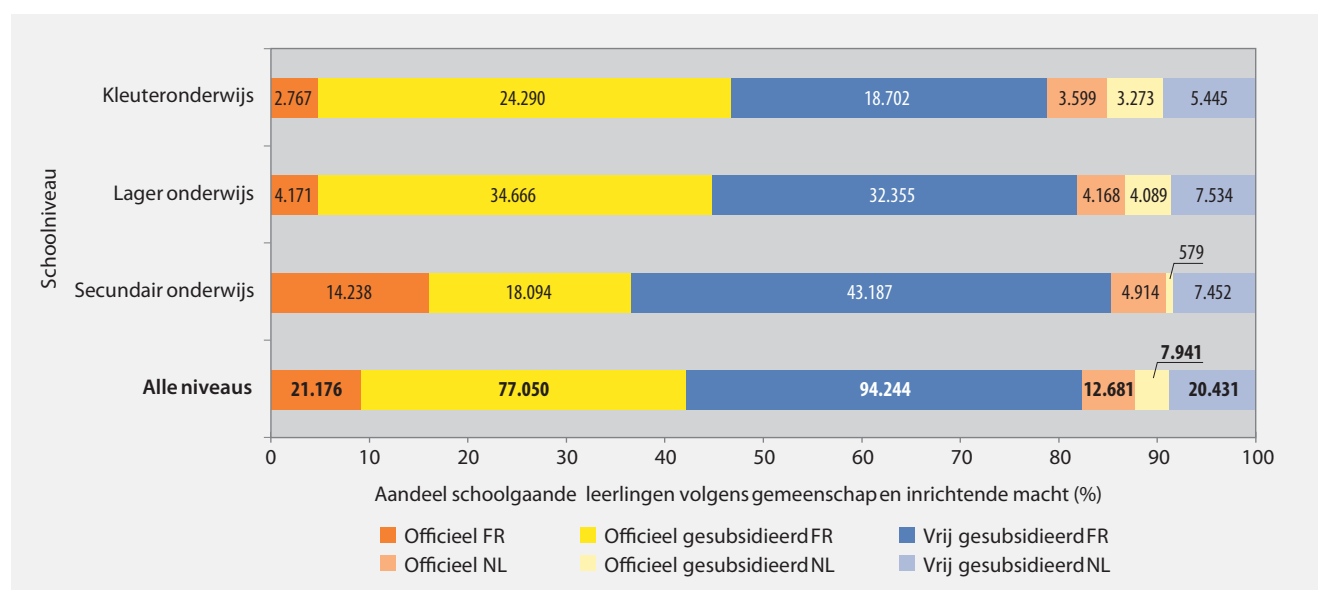
1.4. DE ACTOREN IN DE GEWESTELIJKE CONTEXT

De evaluatie van de uitdagingen, moeilijkheden en vereiste maatregelen blijkt complexer te zijn in Brussel dan elders, meer bepaald omdat de onderwijssystemen van beide gemeenschappen naast elkaar bestaan als gevolg van het statuut van het institutioneel tweetalige gewest.

Het Nederlandstalige onderwijs telde in 2013-2014 15 % van de Brusselse leerlingen in het secundair onderwijs, 18 % in het lager onderwijs en 21 % in het kleuteronderwijs (een aandeel dat veel hoger is dan het aandeel Nederlandstaligen op schoolgaande leeftijd in Brussel).

en heeft hiermee proportioneel meer bijgedragen tot de absorptie van de algemene demografische groei (figuur 1.3). In het Nederlandstalige basisonderwijs spreekt amper een derde van de leerlingen thuis Nederlands en de grootste groep spreekt thuis noch Nederlands, noch Frans [Wayens *et al.*, 2013]. Een uitbreiding van het Nederlandstalig onderwijs wordt beperkt door het inschrijvingsbeleid (met quota), zodat Nederlandstaligen zeker een plaats in een Nederlandstalige school hebben. [McAndrew, 2016].

FIGUUR 1.3.: Verdeling van de leerlingen die school lopen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, per gemeenschap (FR = Franstalig en NL = Nederlandstalig) en inrichtende macht voor het schooljaar 2013-2014

Nota: Tellingen op 15 januari (Franse Gemeenschap) en 3 februari (Vlaamse Gemeenschap).

Bron: ETNIC, 2015 (*Statistiques rapides 2013-2014*); VGC, 2014 (*Statistieken 2013-2014*).

Gegeven het institutionele en politieke kader bestaat het Brussels onderwijs *stricto sensu* niet. Het gewest heeft maar weinig bevoegdheden op dit vlak. Het onderwijs in Brussel wordt beheerd door een waaier aan structuren (inrichtende machten) die vaak autonoom optreden en in een strikt *communautaire* (en dus linguïstisch) kader overleggen op het niveau van de netten. De 19 gemeenten die als evenveel losse subsidiërende officiële inrichtende machten handelen, vaak in de twee taalkaders, vereenvoudigen het landschap natuurlijk niet en de aanwezigheid van talrijke internationale scholen evenmin [Wayens *et al.*, 2013].

Paradoxaal genoeg ligt net dit complex institutioneel kader, overheersend *communautaire* en dus weinig afgestemd op de Brusselse gewestelijke complexiteit (de Gemeenschapscommissies zijn geen belangrijke actoren van het onderwijs in tegenstelling tot de gemeenschappen) aan de basis van de belangstelling van het gewest voor het onderwijs. Het Brussels Gewest nam de coördinatie van de bouw van nieuwe scholen in grote mate voor zijn rekening (studies, projectoproep, kadaster van de mobiliseerbare ruimten) en financierde zelfs modulaire infrastructuur om het tekort op te lossen. Het gewicht van de gemeenten in de onderwijsnetten rechtvaardigt ook de aandacht van het gewest, dat instaat voor het toezicht en de controle op de plaatselijke besturen.

De acties die het gewest en de plaatselijke actoren ondernamen op het vlak van scholenbouw hebben echter slechts een indirecte invloed op het kwalitatieve probleem waarmee het Brusselse onderwijs wordt geconfronteerd. Het niet-slagen, de schoolachterstand en het watervalstelsel in de studierichtingen van het secundair onderwijs kenmerken in belangrijke mate het onderwijs in Brussel en de cijfers zijn slechter dan in andere Belgische ste-

den. Veel jongeren verlaten het leerplichtonderwijs zonder een diploma dat toegang geeft tot hoger onderwijs of tot een goede positie op de arbeidsmarkt. De op school verworven competenties zijn erg ongelijk verdeeld over de individuen, maar ook over de instellingen. Dit wijst erop dat de verschillende scholen niet hetzelfde publiek aantrekken. De gewestelijke belangstelling overstijgt dus de louter infrastructurele kwestie en richt zich dus ook op de buitenschoolse opvang, bijlessen, en fundamenteeler, de afstemming tussen onderwijs, opleiding en arbeidsmarkt. De twee laatste bevoegdheden worden door het gewest beheerd [Franssen *et al.*, 2014; Actiris, 2014; Degraef *et al.*, 2012].

De talrijke directe en indirecte invloeden die de onderwijsproblematiek in Brussel op gewestelijke bevoegdheidsniveaus heeft, rechtvaardigen bijgevolg de belangstelling voor de behoefte aan leerkrachten vanuit het Brussels gewestelijk kader, hoewel onderwijs *stricto sensu* geen gewestbevoegdheid is. Net als het gewest via zijn bevoegdheid inzake stedenbouw (lees zijn financieringscapaciteiten) de infrastructuurproblemen heeft helpen oplossen, kan het ook een bijdrage leveren om de omkaderingsproblemen via zijn arbeidsmarktbevoegdheden op te lossen.

In beide gevallen moet eerst een behoeftenanalyse worden uitgewerkt binnen een relevant ruimtelijk kader, ongeacht de betrokken gemeenschap. Daarna kan deze analyse bijdragen tot de invoering van een reëel gewestelijk tewerkstellingsbeleid in de onderwijssector. Maar dit kan niet zonder de nauwe samenwerking met de gemeenschappen, lees: de netten van de inrichtende machten. Actiris blijkt vandaag geen belangrijke speler te zijn op dat domein omdat de rekruteringsprocedures heel specifiek zijn voor de sector [Actiris, 2014].

2. METHODOLOGIE EN GEGEVENSVERZAMELING

Aan de hand van de demografische vooruitzichten voor 2019-2020 kan de potentiële omvang van de leerlingenpopulatie worden bepaald en kunnen ook de behoeften aan onderwijzend personeel dat tegen die datum nodig zal zijn worden geraamd. De vergelijking met het aanbod aan onderwijzend personeel op basis van de recente trends op de arbeidsmarkt (opleiding van pas afgestudeerden, afstudeercijfer in het beroep of het Brusselse onderwijs...) zal de belangrijkste knelpunten aantonen waarop moet worden ingespeeld.

Tenzij expliciet aangeduid gaat het om het onderwijzend personeel van het kleuteronderwijs, het lager onderwijs en het secundair onderwijs in Brussel, zowel voor het algemeen, als het bijzonder onderwijs, georganiseerd of gesubsidieerd door de gemeenschappen. Het personeel van de private onderwijsinstellingen die niet worden gesubsidieerd door de gemeenschappen, zoals de talrijke internationale scholen die ongeveer 16 000 leerlingen vertegenwoordigen in 2013-2014 (ongeveer 6 % van de totale schoolbevolking), wordt dus uitgesloten.

2.1. DE INSCHATTING VAN DE BEHOEFTE AAN LEERKRACHTEN OP BASIS VAN DE DEMOGRAFISCHE EVOLUTIES

Deze benadering wil het onderwijzend personeel tegen 2019-2020 bepalen op basis van de leerlingenpopulatie die Brussel op die datum verwacht.

Praktisch gezien worden de behoeften berekend door de kinderen op schoolgaande leeftijd uit de demografische vooruitzichten te vermenigvuldigen met een

scholarisatiegraad in Brussel en een verdeling per gemeenschap, niveau en studierichting. Daarna wordt de omkaderingsgraad per gemeenschap, niveau, studierichting en functie toegepast om het aantal leerkrachten af te leiden uit het aantal leerlingen en de behoeften aan leerkrachten in 2019-2020 te bepalen (in voltijdse equivalenten of VTE).

$$\text{Behoefte}_{2019-2020} = \left(\text{Kinderen}_{\text{leeftijd 2019-2020}} * \text{scholarisatiegraad in Brussel}_{\text{leeftijd, gemeenschap, niveau en studierichting 2019-2020}} \right) * \text{Omkaderingsnormen in VTE}_{\text{gemeenschap, niveau, studierichting en functie 2019-2020}}$$

• KINDEREN OP SCHOOLGAANDE LEEFTIJD

De inschatting van het aantal kinderen op schoolgaande leeftijd in 2020 is hierbij de eerste stap. We hebben ons hierbij gebaseerd op de vooruitzichten die het Federaal Planbureau [2013] heeft gepubliceerd voor het Vlaams en het Waals Gewest en de vooruitzichten per gemeente in het Brussels Gewest die het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse gepubliceerd heeft [BISA & Dehaibe et Laine, 2010].

Het Planbureau heeft de demografische vooruitzichten herberekend op basis van de gewestelijke aanpassingen. Om de studie niet te vertragen en omdat de verschillen tussen de verschillende projecties voor 2019-2020 miniem blijven, hebben we geen gebruik gemaakt van de herwerkte gegevens [BISA & Dehaibe, 2014].

KADER 1: GEGEVENS OVER DE LEERLINGEN

Beide gemeenschappen hebben anoniem gemaakte leerlingenfiches geleverd voor de periode 2005-2014 (ETNIC & AgODi⁴). Op basis daarvan werden de leerlingen die in Brussel naar school gaan geteld per leeftijd en per onderwijstype. Deze tellingen vormden de noemer van de omkaderingsgraad (verhouding van het aantal leerkrachten per leerling) voor de jaren 2013-2014 en vroeger.

Deze tellingen werden ook gebruikt om de plaats van schoolbezoek van de kinderen volgens hun woonplaats te bepalen. De woonplaats van de leerlingen uit het Franstalig onderwijs zijn allemaal beschikbaar; voor het Nederlandstalig onderwijs ontbreken deze gegevens voor de periode van 2004-2005 tot 2007-2008. We hebben ons bijgevolg beperkt tot de periode 2008-2009 tot 2013-2014 van beide gemeenschappen om de tendens te analyseren.

• SCHOOLBEZOEK IN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

De tweede fase bepaalt welk deel van de bevolking op schoolgaande leeftijd daadwerkelijk in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest naar school gaat en zal gaan. Brussel oefent een grote aantrekkingskracht uit op zijn hinterland en veel kinderen pendelen naar school, vooral vanuit de Vlaamse rand [Wayens *et al.*, 2013; De Maesschalck *et al.*, 2015].

Op basis van de bestanden van de leerlingenaantallen van ETNIC in de Franse Gemeenschap en AgODi in de Vlaamse Gemeenschap werd een schoolbezoekgraad in Brussel berekend per leeftijd en woonplaats. Deze graad werd berekend voor ruimtelijke eenheden die minder gedetailleerd zijn naarmate de leerlingen verder van Brussel komen (de Brusselse gemeenten werden apart beschouwd, de gemeenten in de rand als een aparte categorie, net als de rest van Vlaanderen en Wallonië).

Omdat we over de leerlingengegevens voor meerdere jaren beschikten (tussen 2005 en 2014 voor ETNIC en AgODi) hebben we rekening kunnen houden met de recente trends. Wanneer de schoolbezoekgraad van een ruimtelijke eenheid in Brussel een statistisch significante stijgende of dalende trend vertoonde, werd de schoolbezoekgraad naar Brussel van het laatste jaar geselecteerd. Wanneer de variaties voor deze graad volatieler waren, werd daarentegen een gemiddelde voor de beschikbare jaren berekend.

Na afloop van de eerste twee fasen hebben we de Brusselse leerlingpopulatie (op basis van de locatie van de school) tegen 2019-2020 kunnen ramen door de schoolbezoekgraad in Brussel per leeftijd toe te passen op de hoger vermelde bevolkingsvooruitzichten per leeftijd.

Zelfs indien we rekening houden met de vastgestelde trends, gaan we uit van het behoud van de relatieve verdeling per school per leeftijd voor de leerlingen uit de Brusselse gemeenten, evenals voor de pendelaars die vooral uit de rand komen.

• VERDELING IN DE ONDERWIJSSYSTEMEN, NIVEAUS EN STUDIERICHTINGEN

In een derde fase werd deze potentiële leerlingpopulatie opgesplitst naar de onderwijssystemen van de twee gemeenschappen (Nederlandstalig of Franstalig) en de verschillende bestaande onderwijstypes (kleuter-, lager, secundair, algemeen en bijzonder onderwijs, en het deeltijds onderwijs, enz.).

De bestanden met de leerlingenaantallen van ETNIC (Franse Gemeenschap) en AgODi (Vlaamse Gemeenschap) lieten een berekening van de leerlingen per leeftijd en onderwijstype toe.

⁴ Agentschap voor Onderwijsdiensten.

Net als voor het schoolbezoek hebben we de meest recente trends in aanmerking genomen. Wanneer een toewijzingsgraad een statistisch significante stijgende of dalende trends vertoonde, werd de toewijzingsgraad van het laatste jaar geselecteerd. Wanneer de variaties voor deze graad daarentegen volatieler waren, werd een gemiddelde voor de beschikbare jaren berekend.

Deze derde fase gaf ons de Brusselse leerlingenpopulatie tegen 2019-2020, opgesplitst per gemeenschap, onderwijstype en -niveau.

We nemen dus aan dat de relatieve verdeling over de gemeenschappen, maar ook tussen de studierichtingen, geen structurele trendbreuk zal vertonen, wat een evenwichtige groei van het aanbod tussen de gemeenschappen (en studierichtingen voor het secundair onderwijs) impliceert. Hierbij gaan we er ook van uit dat de evolutie van het aantal zittenblijvers dezelfde blijft.

• CONVERSIE DOOR DE OMKADERINGSGRAAD

De afstemming van het aantal vereiste leerkrachten op de leerlingenpopulatie gebeurt via de omkaderingsgraad, het aantal kinderen per leerkracht. Aan de hand van de omkaderingsgraad voor de vorige jaren was het mogelijk om het aantal VTE's aan leerkrachten voor 2019-2020 te berekenen op basis van de verwachte leerlingenpopulatie tegen 2020, uitgaande van een identieke omkaderingsgraad.

De vierde stap van de aanpak op basis van de vraag komt neer op de raming van de Brusselse omkaderingsgraad op elk niveau van de verschillende gemeenschappen, netten en onderwijstypes. We maakten hiervoor gebruik van de bestanden die werden samengesteld op basis van de betalingsgegevens van de leerkrachten (zie punt 2.2), uit de gegevensbanken ETNIC en AgODi, die met de leerlingenbestanden werden gekruist.

Net als voor de schoolbezoekgraad of de toewijzingsgraad per niveau, studierichtingen en gemeenschap hebben we dankzij een gegevensbank met meerdere boekjaren rekening kunnen houden met de recente evoluties op het vlak van de omkaderingsgraad. Wanneer een omkaderingsgraad een statistisch significante stijgende of dalende trends vertoonde, werd de omkaderingsgraad van het laatste jaar geselecteerd. Wanneer de variaties voor dit graad volatieler waren, werd daarentegen een gemiddelde voor de beschikbare jaren berekend.

Daarbij traden een aantal hindernissen op. Terwijl het aantal lessen dat met een VTE overeenstemt, vrij duidelijk gedefinieerd is voor het kleuteronderwijs en het lager onderwijs, is dat in het geval van het secundair onderwijs daarentegen variabel: 20 uur, 22 uur, 24 uur soms zelfs 28 voor het Franstalige onderwijs en tussen 10 uur (adjunct-directie) en 38 uur voor het Nederlandstalig onderwijs.

Uiteindelijk verkozen we de noemer die door de gemeenschappen werd vooropgesteld omdat onze empirische testen de relevantie ervan bevestigden. De noemer schommelt dus naargelang de gemeenschappen en de onderwijsniveaus. In de Franse Gemeenschap is de noemer bijvoorbeeld 22 prestatienoemers voor een leraar algemene vakken in het hoger secundair onderwijs en 24 periodes in het lager secundair onderwijs.

Er is nog een laatste opmerking voor het lager onderwijs. De taallessen moeten op dit niveau idealiter worden gegeven door leerkrachten die in taal zijn gespecialiseerd. Een vergelijking van de verhouding tussen de "VTE's gespecialiseerde taalleerkrachten" en de "totale VTE's leerkrachten" (het totaal in theorie) met de verhouding tussen de "toewijzingen gespecialiseerde taalleerkrachten" en de "toewijzingen leerkrachten" (het aantal effectieve leerkrachten in realiteit) leert ons dat in het Brussels Franstalig onderwijs de eerste verhouding lager is dan de tweede. Dit betekent dat bepaalde taallessen in het Franstalig lager onderwijs door gewone leerkrachten worden gegeven en niet door gespecialiseerde taalleerkrachten.

Omdat de kwestie van de datum niet neutraal is (zie punt 2.3) werd de omkaderingsgraad per functie berekend op basis van het maximaal aantal VTE's dat in de loop van het jaar werd bereikt. Dit maximale aantal zou moeten overeenstemmen met een moment in het schooljaar waarop de afwezigheid van leerkrachten door ziekte of wegens andere redenen het laagst is. We mogen dus niet uit het oog verliezen dat het gekozen standpunt nauw aansluit bij een "ideale" situatie die zeker niet het hele jaar door en in alle onderwijsinstellingen wordt behaald. Daarom hebben we voor de omkaderingsgraad een berekeningshypothese gekozen die nauwer aansluit bij de norm dan bij de feitelijke situatie.

2.2. DE INSCHATTING VAN HET AANTAL LEERKRACHTEN OP BASIS VAN DE LOOPBANEN EN DE INSTROOM

Op basis van het aanbod willen we een inschatting maken aangaande het aantal leerkrachten dat daadwerkelijk zal tewerkgesteld zijn tegen 2019-2020 in de veronderstelling

dat de recente trends van in- en uitstroom voor leerkrachtenloopbanen zich doorzetten.

$$\begin{array}{l}
 \text{Aanbod}_{2019-2020} = \\
 \left[\left(\text{Betaalde VTE}_{2013-2014} * \text{Overlevingsgraad}_{2013-2014 \text{ tot } 2019-2020} \right) \right. \\
 \quad + \\
 \left. \left(\text{Instromende VTE}_{2013-2014 \text{ tot } 2019-2020} * \text{Overlevingsgraad}_{2013-2014 \text{ tot } 2019-2020} \right) \right] \\
 \quad * \\
 \left(\text{VTE}_{\text{op post}} / \text{VTE}_{\text{betaald}} \right)
 \end{array}
 \begin{array}{l}
 \rightarrow \text{ [Overlevers} \\
 + \\
 \rightarrow \text{ Beginnende leerkrachten]} \\
 * \\
 \rightarrow \text{ Aanwezigheidsgraad}
 \end{array}$$

KADER 2: GEGEVENS DIE EEN OPVOLGING VAN DE LOOPBANEN IN DE TIJD TOELATEN

De studie baseert zich op de geanonimiseerde gegevens van de twee gemeenschappen (ETNIC & AgODi) die worden gebruikt om het schoolpersoneel te betalen (niet enkel de leerkrachten dus). In beide gevallen waren de bestanden complex en moesten ze worden geherstructureerd en geïntegreerd voorafgaand aan de statistische analyses.

De analyse van de Franse gemeenschap is gebaseerd op drie geherstructureerde bestanden met longitudinale gegevens voor de periode van 1 januari 2005 tot 30 september 2014. Het eerste bestand beschrijft de loopbaan van de leerkrachten. Het tweede geeft specifieke informatie over het personeel. Het derde bevat inlichtingen over scholen of onderwijsinstellingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG), zodat de link tussen de school en de leerkracht kan worden gelegd. Deze gegevens bevatten alle personeelsleden die volledig of gedeeltelijk (cofinanciering) door de Franse Gemeenschap worden gefinancierd. Het personeel dat volledig door een andere entiteit zoals een gemeentelijke inrichtende macht wordt gefinancierd valt buiten deze boekhouding. Hoewel dit tot een onderschatting van de werkelijk aanwezige effectieven leidt, meer bepaald wat het begeleidend personeel betreft (secretarissen, toezicht-houders, enz.), is de impact op het onderwijzend personeel zelf beperkter (zie kader 3).

De gegevensbank bevat volgende informatie:

- De kenmerken van de loopbaanfasen: begin- en einddatum van de loopbaan en alle opdrachten aan een onderwijsinstelling + de functie (16 types) + de beschikbaarheid (22 types) + het statuut + de overeenstemmende VTE voor elke opdracht en in zijn totaliteit.
- De kenmerken van de leerkrachten: geboortedatum en geslacht, datum van invoering in de loonbestanden; woonplaats en diploma's op de datum van invoering van de gegevens (dus niet bijgewerkt).
- De kenmerken van de onderwijsinstelling(en): ligging, net, inrichtende machten, niveau, type en sociaaleconomische indexklasse.

We beschikken eveneens over volledige longitudinale gegevens voor het personeel van de Nederlandstalige scholen in Brussel, voor de periode van 1 januari 2005 tot 31 augustus 2014. Het bronbestand bestaat uit drie subbestanden en elk van hen geeft specifieke informatie over het personeel, beschrijft het aantal en type functies die de leerkrachten afzonderlijk vervullen en geeft een overzicht van de loopbaanonderbrekingen van individuele personeelsleden vanaf 1 januari 2005.

De gegevensbank bevat volgende informatie:

- De kenmerken van de loopbaanfasen: begin- en einddatum van de loopbaan en alle opdrachten aan een onderwijsinstelling + de functie (45 types) + de beschikbaarheid (13 types) + het statuut + voor elke opdracht en in zijn totaliteit.
- De kenmerken van de leerkrachten: geboortedatum en geslacht, datum van invoering in de loonbestanden; diploma's op de datum van invoering van de gegevens (dus niet bijgewerkt).
- De kenmerken van de onderwijsinstelling(en): niveau en type.

• DE “OVERLEVERS”

Een deel van de leerkrachten die in 2013-2014 in dienst waren, zullen dat nog steeds zijn in 2019-2020. We kunnen dus het aantal “overlevers” in het onderwijs in Brussel per gemeenschap, niveau, studierichting en functie schatten op basis van de evolutie van de gemiddelde loopbaan en de toegangsvoorwaarden voor het pensioen.

Om de overlevingsgraad te bepalen, wordt de uitstroom uit de onderwijsloopbaan in Brussel per leeftijd onderzocht op basis van geslacht, diploma, gemeenschap, onderwijstype, bezettingsgraad, anciënniteit, enz. Uitstroom moet hier worden gezien als uitstroom uit het Brussels onderwijs. Een uitstromende leerkracht kan dus ergens anders in België gaan lesgeven of het onderwijs inruilen voor een andere sector.

Net als bij de omkaderingsgraad beschikten we over gegevens van meerdere jaren en konden we rekening houden met de recente evoluties. Aan de hand van deze uitstroomgegevens per leeftijd gerelateerd aan de overlevingsgraad hebben we de leeftijds piramide van de huidige Brusselse onderwijsbevolking kunstmatig verouderd om te kijken hoeveel leerkrachten uit 2013 nog steeds in dienst zullen zijn in 2019-2020.

Uit de literatuur blijkt duidelijk dat de uitstroom uit de onderwijsloopbaan op twee welbepaalde momenten gebeurt: op het einde van de loopbaan op de pensioen- of brugpensioengerechtigde leeftijd of in het begin van de loopbaan voordat een leerkracht benoemd is.

Onderwijs is één van de sectoren waarin het grootste aantal personen aan het begin van de loopbaan afhaakt vooral in de eerste vijf jaar [De Stercke *et al.*, 2010; Delvaux *et al.*, 2013; Glorieux *et al.*, 2009; Huyghe *et al.*, 2011; Struyven & Vanthournout, 2014]. In het kader van de kunstmatige veroudering van de leeftijds piramide van de Brusselse onderwijsbevolking hebben we een onderscheid gemaakt tussen twee types leerkrachten: enerzijds de beginnende leerkrachten met 0 tot 5 jaar anciënniteit en anderzijds diegenen met meer dan 5 jaar anciënniteit.

Voor deze laatste groep werd een criterium per leeftijd gehanteerd. Na de benoeming vertrekken de leerkrachten immers op het moment van het brugpensioen of eventueel het pensioen en de leeftijd is het belangrijkste criterium dat deze uitstroom beïnvloedt. Er werd ook rekening gehouden met het geslacht omdat het invloed heeft op de modaliteiten van de uitstroom: vrouwen hebben meer de neiging om met brugpensioen te gaan dan mannen.

De recente wetwijzigingen inzake pensioenen⁵ maakten onze taak op dit vlak moeilijker. We hebben rekening gehouden met de evolutie van de wetgeving over het einde van de loopbaan, uitgaande van de stelling dat mensen die eerder met brugpensioen gingen dat zouden blijven doen zodra ze er de kans toe krijgen.

Voor de beginnende leerkrachten met 0 tot 5 jaar anciënniteit werden de criteria anciënniteit en het al dan niet bezitten van een pedagogisch diploma gehanteerd. Deze twee variabelen bepalen immers het sterkst of de persoon zijn onderwijsloopbaan al dan niet voortzet [Delvaux *et al.*, 2013].

• INSTROMERS

Om het actief personeel in 2019-2020 te ramen moesten we rekening houden met de komst van nieuwe leerkrachten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Hoewel we het aantal gediplomeerden van Brusselse normalscholen en van de universitaire pedagogische studierichtingen [Actiris, 2014, pp. 27-30] kennen, hebben we deze gegevens niet gebruikt. Ze vertonen immers meerdere hiaten. Ten eerste negeren ze het feit dat niet alle gediplomeerden uit de pedagogische studierichtingen een loopbaan in het onderwijs zullen starten. Dat is zeker het geval voor aggregaten die universitaire vaak een bijkomende afzetmogelijkheid of een verhoogde zekerheid bieden. Een dergelijke aanpak zou ook het feit genegeerd hebben dat talrijke gediplomeerden zonder het vereiste pedagogisch diploma worden aangeworven omdat er onvoldoende gekwalificeerd personeel is, vooral voor wetenschappelijke vakken. Er bestaan op dit moment bovendien geen betrouwbare gecentraliseerde statistieken over de leerkrachten uit een voortgezette opleiding zoals de centra voor volwassenonderwijs (CVO) in Vlaanderen en sociale promotie aan Franstalige zijde [Actiris, 2014].

Door enkel rekening te houden met de gediplomeerden uit de pedagogische studierichtingen in het Brussels onderwijs wordt de mobiliteit van de pendelende werknemers genegeerd. De metropool Brussel oefent nochtans een grote aantrekkingskracht uit op zijn hinterland en talrijke leerkrachten werken in Brussel zonder er te wonen (49,8 % van de Franstalige leerkrachten en 91,4 % van de Nederlandstalige leerkrachten) en hebben dus ergens anders gestudeerd dan in het Brussels Gewest [Fédération Wallonie-Bruxelles, 2014, p. 75; Departement Onderwijs en Vorming, 2012].

Om deze hiaten op te vullen hebben we nogmaals gebruik gemaakt van het longitudinale bestand van de onderwijsloopbanen op basis van de gegevens van ETNIC en AgODi. Het is de bedoeling om het aantal instromers te bepalen op basis van de nieuwe leerkrachten die in de gegevensbank worden geregistreerd. Naast het aantal kunnen we op deze manier rekening houden met kwalificaties, leeftijd, geslacht, bezettingsgraad, enz.

⁵ Fédération Wallonie-Bruxelles, 2015, omzendbrief 5237; Fédération Wallonie-Bruxelles, 2012, omzendbrief 4013; Vlaamse Regering, 2013, Omzendbrief PERS/2013/1; Vlaamse Regering, 2000, & Belgisch Staatsblad, 2015.

Er werd dus, op zijn minst voor de statistische oefening, aangenomen dat de instroommodaliteiten in het onderwijs tegen 2019-2020 niet drastisch zullen wijzigen. Het is belangrijk te benadrukken dat deze hypothese van een ongewijzigde instroomdynamiek voor een onderwijsloopbaan realistisch is en dat ze, net als de andere, de geldigheid van de resultaten van deze studie bepaalt.

• AANWEZIGHEIDSGRAAD

Niet alle betaalde leerkrachten staan permanent voor de klas en dit om diverse redenen (ziekte, terbeschikkingstelling,

detachering). Het onderwijssysteem heeft immers meer leerkrachten nodig dan de posten die het onderwijskader telt, al was het maar met het oog op vervangingen. Met de aanwezigheidsgraad kan het aantal betaalde VTE dus worden omgezet in aantal VTE die de leerlingen daadwerkelijk begeleiden.

Omdat de longitudinale opvolging in grote mate op het betalingsbestand steunt, hebben we de aanwezigheidsgraad bepaald door de werkelijk aanwezige VTE (inclusief kortdurende afwezigheden) te vergelijken met de betaalde VTE.

KADER 3: ONDERWIJZEND PERSONEEL EN PERSONEEL IN HET ONDERWIJS

Een deel van het personeel dat in het onderwijs werkt, is niet terug te vinden in de statistieken van de gemeenschappen, zowel voor het basisonderwijs als voor het secundair onderwijs. Het gaat enerzijds om personeel in het onderwijs dat niet door de gemeenschappen wordt georganiseerd of gesubsidieerd (zoals privéscholen en/of internationale scholen) en anderzijds personeelsleden werkzaam in het gesubsidieerd onderwijs die niet door de gemeenschappen worden gesubsidieerd (bijvoorbeeld deze die de inrichtende machten met eigen middelen subsidiëren).

Hoewel ze op zich niet uitputtend zijn, vullen de gegevens van de sociale zekerheid (RSZ) op basis van de arbeidsplaats (gemeente) de hiaten gedeeltelijk op door een synthetisch overzicht te geven van alle personeelsleden uit het onderwijs, per geslacht en bezettingsgraad. Een vergelijking met de gegevens van de gemeenschappen leert ons hoeveel personeelsleden niet door deze laatste worden gefinancierd.

De vergelijking van de RSZ-gegevens en de gegevens van de gemeenschappen voor de VTE's in de onderwijssector, leert ons dat de RSZ meer effectieven geregistreerd heeft dan de gemeenschappen. Inderdaad, de inrichtende machten van het vrij onderwijs of het officieel gesubsidieerd onderwijs (de gemeenten) subsidiëren een groot aantal voor de omkadering noodzakelijke arbeidsplaatsen (ongeveer 7 000 VTE) met eigen middelen, net als andere niet-gesubsidieerde entiteiten, zoals de internationale scholen. In het gesubsidieerd onderwijs gaat het a priori om opdrachten voor toezicht, opvang en buitenschoolse opvang. In het gemeentelijk onderwijs worden soms naast het administratief of begeleidend personeel door de gemeente betaald, maar ook de gespecialiseerde taalleerkrachten. Het is ook zo dat de posten gesubsidieerde contractuelen (GESCO's) die het Brussels Hoofdstedelijk Gewest toekent steeds vaker worden gebruikt om het tekort aan middelen van de gemeenschappen of de gemeenschapscommissies op te vangen in de domeinen waarvoor ze bevoegd zijn.

TABEL 2.1.: Aantal loontrekkenden (voltijds equivalenten, alle functies) in het gewoon basisonderwijs en secundair onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, naar werkplaats in april – juni 2013 en banen (alle functies) die de gemeenschappen financieren en/of betalen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, op de werkplaats, schooljaar 2012-2013

		Basisonderwijs en secundair onderwijs
Aantal loontrekkenden (volgens de RSZ)	VTE	27 440
Gesubsidieerde banen (volgens de gemeenschappen)	VTE	20 528
Verschil	VTE	6 912
	%	25,2

Nota: Het verschil tussen de twee gegevensbestanden stemt overeen met het aantal loontrekkenden in het onderwijs, gefinancierd door andere inrichtende machten dan de gemeenschappen. Het kan gaan om personeel van de Europese scholen, de gemeenten en andere inrichtende machten. De statistieken van de RSZ vermelden het personeel met internationaal statuut van de Europese scholen (sterk vertegenwoordigd bij het onderwijzend personeel, maar niet bij het technisch personeel) of nog de banen als zelfstandige, sterk in de minderheid (ongeveer 1 000 personen) en ongetwijfeld beperkt tot heel specifieke activiteiten, niet.

Bron: RSZ, ETNIC & Departement Onderwijs en Vorming, Afdeling Beleid Onderwijspersoneel.

2.3. BELANG VAN DE DATUM VAN DE TELLING

De gedetailleerde analyse van de onderwijsloopbanen op basis van de anonieme longitudinale bestanden van ETNIC en AgODi binnen een nauwkeurige periode stelde ons in staat om de kwestie van de variabiliteit van de effectief werkende leerkrachten (hierna, de effectieven) tijdens het schooljaar aan te snijden.

Deze effectieven blijken verre van stabiel tijdens het schooljaar. De effectieven bij het begin van het jaar volstaan in het algemeen niet om alle behoeften van de onderwijsinstelling te dekken en worden in de loop van het jaar geleidelijk aangevuld. We kunnen twee mechanismen onderscheiden.

Een eerste mechanisme, specifiek voor het kleuteronderwijs (en die de sterke schommelingen tijdens het jaar verklaart), is de aanpassing van de onderwijzende effectieven aan de stijging van het aantal leerlingen door de instroom tijdens het schooljaar. Deze structurele instroom in de loop van het jaar leidt tot een toename van het onderwijskader op basis van vier tellingen per jaar. Een tweede mechanisme houdt verband met diverse gevallen van inertie (problemen om te anticiperen op personeelstekort, rekruteringsinertie, enz.).

In het Franstalig onderwijs schommelen de effectieven en de VTE's, met uitzondering van de leerkrachten in het kleuteronderwijs, in de loop van het jaar met 3 tot 4 % rond het jaargemiddelde. De algemene curve toont dat er minder in effectief gemeten aantallen zijn in het begin van het jaar dan in VTE's gemeten aantallen op het einde van het jaar. Dat komt omdat het personeel dat in de loop van het jaar wordt aangeworven gemiddeld minder VTE's vertegenwoordigt dan het personeel dat in het begin van het jaar aanwezig is. De sterkste schommelingen situeren zich in de eerste drie maanden waarna het gemiddelde niveau van het jaar geleidelijk wordt bereikt. Daarna blijven de effectieven algemeen gezien stabiel. In het kader van een stijging van het aantal leerlingen tijdens het jaar zijn de schommelingen van de effectieven in het kleuteronderwijs groter en dit meestal ononderbroken tot het einde van het schooljaar. Op enkele nuances na is het schema identiek in het Nederlandstalig onderwijs.

Met uitzondering van het kleuteronderwijs zijn de effectieven in de Franse Gemeenschap op 10 januari ongeveer gelijk aan het jaargemiddelde voor de meeste functiecategorieën. De maximale effectieven zijn in de meest voorkomende gevallen dan weer bereikt rond 22 maart of 31 mei en de minimale effectieven begin september (hier 10 september om de variaties door de precieze startdatum van het schooljaar te elimineren). Behoudens andersluidende vermelding worden de effectieven vervolgens op 10 januari geteld (figuur 2.1).

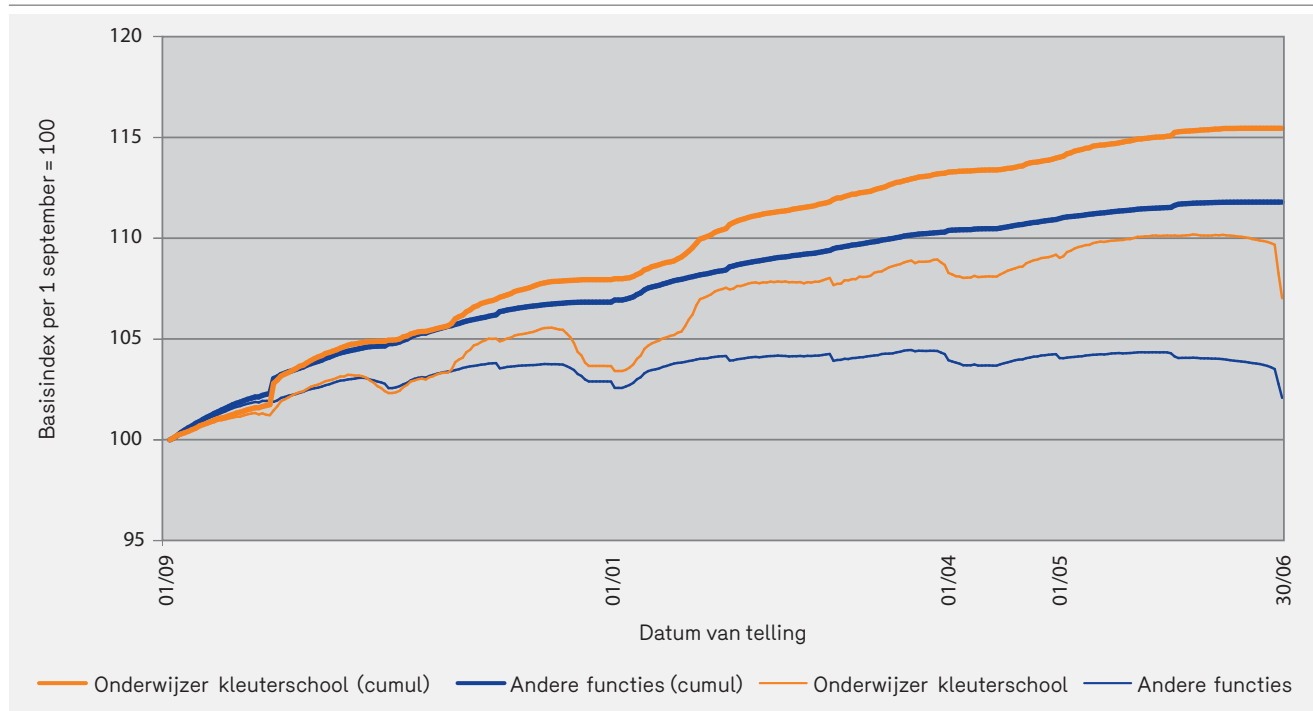
De Nederlandstalige tellingen dateren van 1 februari en deze datum benadert de optimale datum die op basis van de gedetailleerde analyse aan Franstalige kant werd bepaald. Voor de rest vertonen de curven gelijkaardige profielen en lijkt het gedrag niet te verschillen tussen de gemeenschappen (figuur 2.2).

De effectieven op de dag van de maximale personeelsbezetting onderschatten de effectieven die in de loop van het jaar worden aangeworven. Een deel van het personeel dat in de loop van het jaar wordt aangeworven, wordt immers slechts tijdelijk en soms voor heel korte periodes aangeworven. De dagelijkse telling van het verschillende aantal personen die tot dan werden aangeworven om te voldoen aan de behoeften van de onderwijsinstelling gaat in stijgende lijn en geeft op het einde van het jaar een hoger totaal dan de effectieven op de dag waarop het grootste aantal simultane aanwervingen gebeuren.

Figuur 2.1 toont aan dat er voor de onderwijzers uit het Brussels kleuteronderwijs het hele jaar door in totaal 15 % bijkomende mensen nodig zijn ten opzichte van de effectieven in het begin van het jaar, terwijl de waargenomen maximumeffectieven (op het einde van het schooljaar), slechts 10 % hoger zijn dan in september (het verschil van 5 % stemt overeen met het aandeel van de personen die slechts tijdelijk werden aangeworven). Het verschil is groter aan Nederlandstalige kant en voor de groep van de andere functies aan Franstalige kant.

De schommelingen van de effectieven in de loop van het jaar verwijzen hoofdzakelijk naar de aanwerving van personen met een lage anciënniteitsgraad in het onderwijs, in het bijzonder voor de vervangingen (uitgezonderd het kleuteronderwijs).

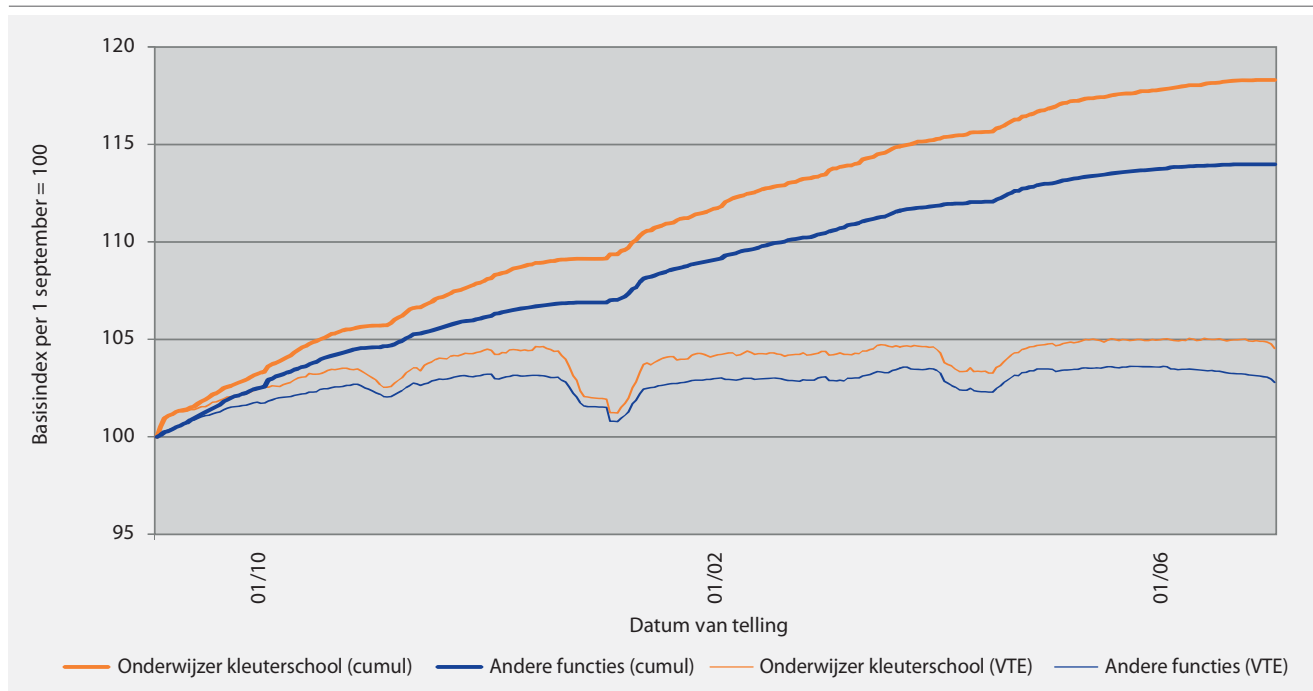
FIGUUR 2.1.: Evolutie van de onderwijzende effectieven (VTE in functie en cumul van de personen die sinds het begin van het jaar werden aangeworven) in Brussel tijdens het schooljaar, in het kleuteronderwijs, het lager onderwijs en het secundair onderwijs in het Franstalig onderwijs

Nota: 100 = niveau van de effectieven en de VTE op 1 september.

Bron: ETNIC, gemiddelde 2005-2013.

FIGUUR 2.2.: Evolutie van de onderwijzende effectieven (VTE in functie en cumul van de personen die sinds het begin van het jaar werden aangeworven) in Brussel tijdens het schooljaar, in het kleuteronderwijs, het lager onderwijs en het secundair onderwijs in het Nederlandstalig onderwijs

Nota: 100 = niveau van de effectieven en de VTE op 1 september.

Bron: AgODi, gemiddelde 2005-2013.

3. RAMING VAN DE BEHOEFTE AAN LEERKRACHTEN

De demografische trends vertalen zich in een sterke groei van het aantal kinderen op schoolgaande leeftijd in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Maar de vraag naar onderwijscapaciteit komt niet enkel van het gewest, maar ook vanuit de rand. Het aantal kinderen op schoolgaande leeftijd kan worden geschat aan de hand van de demografische vooruitzichten. De gegevens van de gemeenschappen laten een opsplitsing per streek, taal en studierichting toe.

De benadering vanuit de behoeften wil de vraag naar onderwijzend personeel van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tegen 2019-2020 evalueren op basis van de te verwachten leerlingenpopulatie, via de toepassing van een omkaderingsratio.

3.1. SCHOOLGAANDE LEERLINGEN IN BRUSSEL: RECENTE EVOLUTIE

Volgens de leerlingentellingen van beide gemeenschappen (ETNIC & AgODi) waren er in het schooljaar 2013-2014 in totaal 243 675 leerlingen ingeschreven in een school in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waaronder 200 865 (82,4 %) in een Franstalige gesubsidieerde school en 42 810 (17,6 %) in een Nederlandstalige gesubsidieerde school.

De vergelijking van deze cijfers met deze van het jaar 2008-2009 toont dat het aantal leerlingen zowel in het Nederlandstalig als in het Franstalig onderwijs de jongste 6 jaar gestegen is: een groei met 8,2 % (+ 15 168 leerlingen) aan Franstalige zijde en een grotere relatieve groei van 10,0 % aan Nederlandstalige kant (+ 3 893 leerlingen). Globaal gezien betekent dit een stijging met 19 061 eenheden van het aantal leerlingen (+ 8,5 %) in het Brussels gesubsidieerd onderwijs in de betreffende 6 jaar (tabel 3.1).

• GEWOON KLEUTERONDERWIJS

Op 6 jaar tijd is het leerlingenaantal van het Brussels kleuteronderwijs gestegen met 5 829 eenheden (+ 11,2 %). Voor het jaar 2013-2014 telde het in totaal 58 101 leerlingen, waarvan 45 759 (78,8 %) in het Franstalig gewoon kleuteronderwijs en 12 342 (21,2 %) in het Nederlandstalig gewoon kleuteronderwijs.

De verhouding van het aantal leerlingen in de twee schoolgemeenschappen is relatief stabiel gebleven in deze 6 jaar: het Franstalig onderwijs registreert een lichte stijging met 1 procentpunt en het Nederlandstalig registreert een lichte daling met 1 procentpunt.

• GEWOON LAGER ONDERWIJS

Het aantal leerlingen in het Brussels gewoon lager onderwijs steeg met 7 805 (+ 9,9 %) in de 6 besproken jaren, zodat er in 2013-2014 in het totaal 86 993 leerlingen in het lager onderwijs waren ingeschreven. Deze stijging is niet gelijkmatig verdeeld over de Nederlandstalige en Franstalige scholen. Het Franstalig onderwijs kende in de bestudeerde periode een nettostijging van 5 680 leerlingen (+ 8,7 %), wat het aantal leerlingen in 2013-2014 op 71 192 brengt. De groei van 15,5 % in het Nederlandstalig onderwijs is veel sterker en stemt overeen met een toename van 2 125 leerlingen.

De meeste leerlingen uit het lager onderwijs gaan naar een Franstalige school (81,8 %), terwijl 18,2 % naar een Nederlandstalige school gaat. Dit is een daling met respectievelijk 1 procentpunt en een stijging met 1 procentpunt in de loop van de 6 bestudeerde jaren.

TABEL 3.1.: Evolutie van het aantal leerlingen in het Nederlandstalig en Franstalig kleuteronderwijs, lager onderwijs en secundair onderwijs, gefinancierd door de gemeenschappen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de schooljaren 2008-2009 en 2013-2014

► Niveau, type en graad van het onderwijs	Franstalig + Nederlandstalig onderwijs				Franstalig onderwijs				Nederlandstalig onderwijs			
	2008-2009		2013-2014		2008-2009		2013-2014		2008-2009		2013-2014	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Kleuteronderwijs	52 272	11,2	5 829	11,2	40 899	45 759	4 860	11,9	11 373	12 342	989	8,5
Lager onderwijs	79 188	9,9	7 805	9,9	65 512	71 192	5 680	8,7	13 676	15 801	2 125	15,5
Secundair onderwijs (incl. alternerend beroeps)	84 826	5,5	4 671	5,5	72 213	76 191	3 978	5,5	12 613	13 306	693	5,5
1 ^e graad (gemeenschappelijke sokkel*)	28 874	7,8	2 253	7,8	24 470	26 309	1 839	7,5	4 404	4 818	414	9,4
2 ^e graad algemeen	16 591	4,6	760	4,6	14 091	14 885	794	5,6	2 500	2 466	- 34	- 1,4
2 ^e graad beroeps	7 141	- 10,8	- 773	- 10,8	6 364	5 585	- 779	- 12,2	777	783	6	0,8
2 ^e graad technisch + kunst	6 978	10,2	714	10,2	6 118	6 775	657	10,7	860	917	57	6,6
3 ^e graad algemeen	11 865	3,3	393	3,3	9 936	10 316	380	3,8	1 929	1 942	13	0,7
3 ^e graad beroeps	5 761	12,3	711	12,3	4 616	5 158	542	11,7	1 145	1 314	169	14,8
3 ^e graad technisch + kunst**	7 616	8,0	613	8,0	6 618	7 163	545	8,2	998	1 066	68	6,8
Basisonderwijs	5 179	7,7	398	7,7	4 469	4 827	358	8,0	710	750	40	5,6
Secundair onderwijs	3 149	11,4	358	11,4	2 604	2 896	292	11,2	545	611	66	12,1
Totaal alle niveaus samen (excl. HBO5)	224 614	8,5	19 061	8,5	185 697	200 865	15 168	8,2	38 917	42 810	3 893	10,0

Nota: Tellingen op 15 januari (Franse Gemeenschap) en 1 februari (Vlaamse Gemeenschap). De tabel vermeldt alle regelmatige en onregelmatige ingeschreven leerlingen uit het Nederlandstalig en Franstalig onderwijs, ingeschreven in een school in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Voor het Nederlandstalig beroepsonderwijs houden we rekening met de studenten die in het modulair beroepsonderwijs zijn ingeschreven. Hetzelfde geldt voor de leerlingen in het deeltijds beroepsonderwijs (vanaf 15 jaar). De studenten in het hoger beroepsonderwijs voor verpleegkunde (HBO5 – verpleegkunde) worden daarentegen niet meegerekend.

* inclusief nieuwkomers (OKAN) in het Nederlandstalig onderwijs** incl. voltijds en deeltijds alternerend beroepsonderwijs in het Nederlandstalig onderwijs

Bron: ETNIC, 2015 (leerlingenbestanden) en AgODi, 2015 (leerlingenbestanden).

• BUITENGEWOON BASISONDERWIJS

Het buitengewoon basisonderwijs (kleuter- en lager onderwijs) kent een stijging van het aantal leerlingen in de loop van de 6 bestudeerde jaren, zowel in het Franstalig onderwijs (+ 358 leerlingen, + 8 %) als in het Nederlandstalig onderwijs (+ 40 leerlingen, + 5,6 %). We merken op dat het hier om een relatief beperkt aantal leerlingen gaat, vooral wat het Nederlandstalig onderwijs betreft.

Dit laatste element, gecombineerd met de nu reeds ingevoerde hervorming aan Nederlandstalige kant (integratie van het buitengewoon onderwijs in het gewoon onderwijs via het M-decreet⁶), verklaart dat er geen afzonderlijke projectie werd gemaakt voor het Brusselse Nederlandstalige buitengewoon onderwijs.

• GEWOON SECUNDAIR ONDERWIJS

De bestudeerde periode kent een duidelijke stijging van het aantal leerlingen in het gewoon secundair onderwijs in het Brussels Gewest, met een stijging van 5,5 % voor zowel het Nederlandstalig als het Franstalig onderwijs. Door deze stijging met 4 671 eenheden telt het Brussels secundair onderwijs in 2013-2014 in totaal 89 497 leerlingen.

Dat schooljaar was 85,3 % van de leerlingen ingeschreven in het Franstalig onderwijs en 14,7 % in het Nederlandstalig onderwijs.

In absolute cijfers valt vooral de stijging in de eerste graad van het secundair onderwijs op (+ 2 253 leerlingen), een logisch gevolg van de demografische groei die het basisonderwijs de jongste jaren kende.

Verder onderzoek van de evolutie van het aantal leerlingen in het secundair onderwijs toont aan dat de derde graad van het beroepsonderwijs de sterkste relatieve stijging van de afgelopen jaren kende (+ 12,3 %) of ongeveer 711 leerlingen meer dan de 5 761 leerlingen van het jaar 2008-2009. Er is ook een daling met 10,8 % in de tweede graad van het beroepsonderwijs, voornamelijk als gevolg van de daling van de schoolgaande bevolking in het Franstalig onderwijs in de laatste 6 jaar (- 779 leerlingen of - 12,2 %). Het Franstalig secundair onderwijs kent de sterkste stijging in de tweede graad technisch- en kunstonderwijs (+ 10,7 %) en de derde graad van het beroepsonderwijs (+ 11,7 %). In het Nederlandstalig onderwijs is er vooral sprake van groei in de derde graad van het beroepsonderwijs (+ 14,8 %) en de eerste graad van het secundair onderwijs (+ 9,4 %).

3.2. LEERLINGENSTROMEN

De analyse van de groei van de Brusselse leerlingenpopulatie op basis van de woonplaats (figuur 3.1) toont aan dat de Brusselse inwoners een steeds groter aandeel van de leerlingen vertegenwoordigen en dat dit tussen 2008-2009 en 2013-2014 evolueert van 85,2 % naar 85,6 % in het Franstalig onderwijs en van 73,7 % naar 79,2 % in het Nederlandstalig onderwijs.

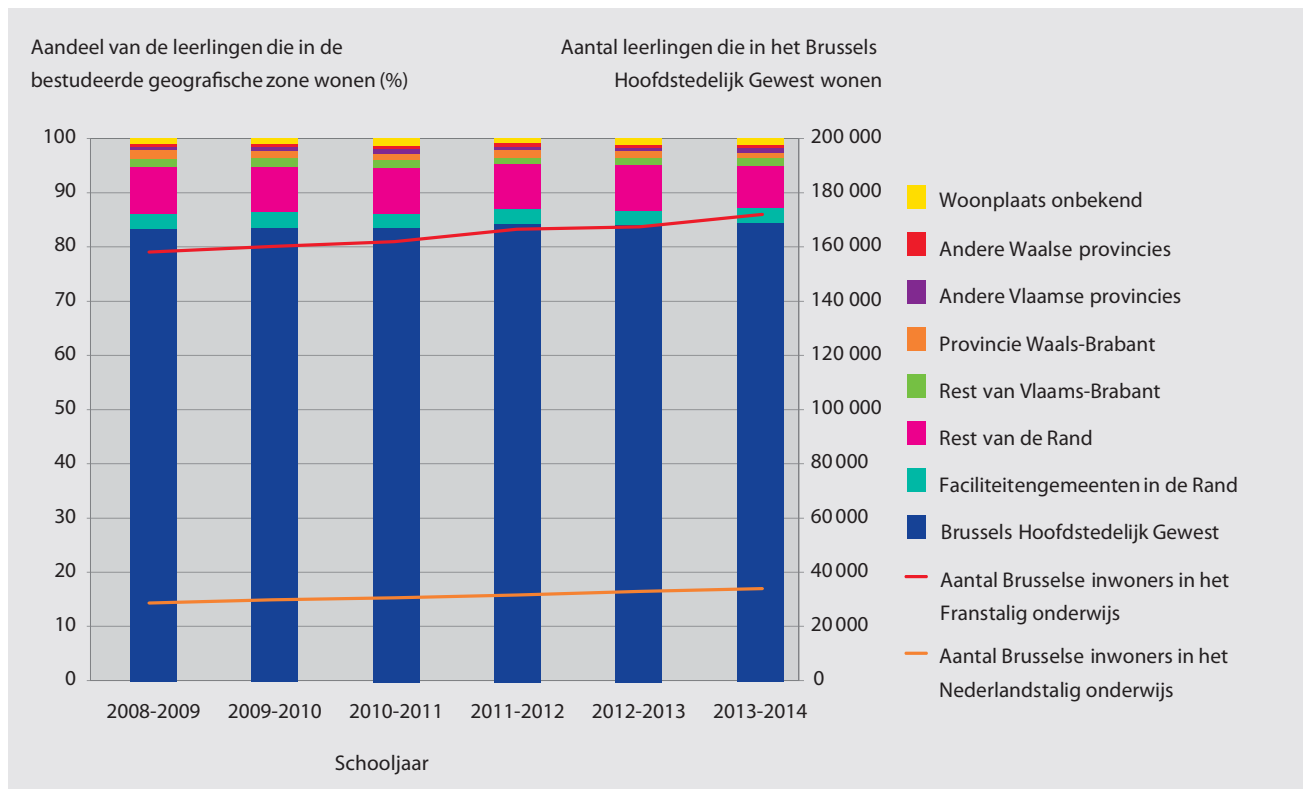
De instroom, hoofdzakelijk maar niet exclusief uit de rand, blijft echter groot in het Brussels onderwijs, zowel aan Franstalige kant (14,4 % of 28 898 leerlingen) als aan Nederlandstalige kant (20,8 % of 8 900 leerlingen) (tabel 3.2).

Algemeen gezien, maar vooral in het Nederlandstalig secundair onderwijs (voor de andere onderwijsniveaus heeft deze wijziging zich al grotendeels voltrokken), is er een stijgende trend van het aantal in Brussel wonende kinderen en een daling van de instroom uit Vlaanderen. Kortom: het Nederlandstalig onderwijs kent een "verbrus-seling". Deze evolutie is proportioneel minder opvallend in het Franstalig onderwijs, maar wel belangrijk qua aantal.

⁶ Dit Vlaamse decreet zet voorop dat een kind met een beperking, een stoornis of een handicap in de eerste plaats in het gewoon onderwijs thuishoort. Elke school uit het gewoon onderwijs moet dus een specifiek omkaderingsbeleid uitstippen en redelijke aanpassingen doorvoeren. Pas wanneer dit niet werkt, kan het kind naar het buitengewoon onderwijs worden doorverwezen.

FIGUUR 3.1.: Evolutie van het aantal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest schoolgaande leerlingen, volgens woonplaats (in % en in absolute cijfers voor de Brusselse inwoners), voor de schooljaren van 2008-2009 tot 2013-2014

Nota: Tellingen op 15 januari (Franse Gemeenschap) en 1 februari (Vlaamse Gemeenschap).

Bron: ETNIC, 2015 (leerlingenbestanden) en AgODi, 2015 (leerlingenbestanden).

TABEL 3.2.: Evolutie van het aantal leerlingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (in absolute cijfers), volgens woonplaats in België, voor de schooljaren van 2008-2009 tot 2013-2014

Schooljaar	In het Franstalig en het Nederlandstalig onderwijs schoolgaande leerlingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest				In het Franstalig onderwijs schoolgaande leerlingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest				In het Nederlandstalig onderwijs schoolgaande leerlingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest			
	2008 - 2009	2009 - 2010	2010 - 2011	2011 - 2012	2012 - 2013	2013 - 2014	2008 - 2009	2009 - 2010	2010 - 2011	2011 - 2012	2012 - 2013	2013 - 2014
▼ Woonplaats van de leerling												
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	186 882	189 985	192 594	198 250	200 247	205 877	158 188	160 200	162 021	166 594	167 394	171 967
Faciliteitengemeenten in de Rand	6 384	6 235	6 256	6 216	6 238	6 171	5 279	5 132	5 149	5 122	5 186	5 121
Rest van de Rand	19 567	19 526	19 499	19 442	19 598	19 686	13 596	13 770	13 964	14 025	14 279	14 438
Rest van Vlaams-Brabant	3 377	3 302	3 253	3 236	3 161	3 177	1 976	1 984	1 969	2 013	2 012	1 998
Provincie Waals-Brabant	3 247	3 126	3 025	2 962	2 829	2 742	3 243	3 124	3 022	2 958	2 825	2 740
Andere Vlaamse provincies	1 535	1 593	1 706	1 638	1 677	1 681	841	859	920	908	972	960
Andere Waalse provincies	1 461	1 371	1 371	1 563	1 506	1 407	1 460	1 371	1 369	1 361	1 338	1 270
Woonplaats onbekend	2 161	2 306	3 262	2 087	2 607	2 934	1 114	1 374	2 486	1 595	2 103	2 371
Totaal	224 614	227 444	230 966	235 394	237 863	243 675	185 697	187 814	190 900	194 576	196 109	200 865

Nota: Tellingen op 15 januari (Franse Gemeenschap) en 1 februari (Vlaamse Gemeenschap). * De Rand, inclusief de faciliteitengemeenten, omvat 19 gemeenten in de rand van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, op het grondgebied van het Vlaams Gewest. Het gaat om de gemeenten Machelen, Zaventem, Tervuren, Kraainem, Wezembeek-Oppeem, Overijse, Hoeillaart, Sint-Genesius-Rode, Beersel, Linkebeek, Drogenbos, Sint-Pieters-Leeuw, Dilbeek, Asse, Wemmel, Merchtem, Meise, Grimbergen en Vilvoorde.

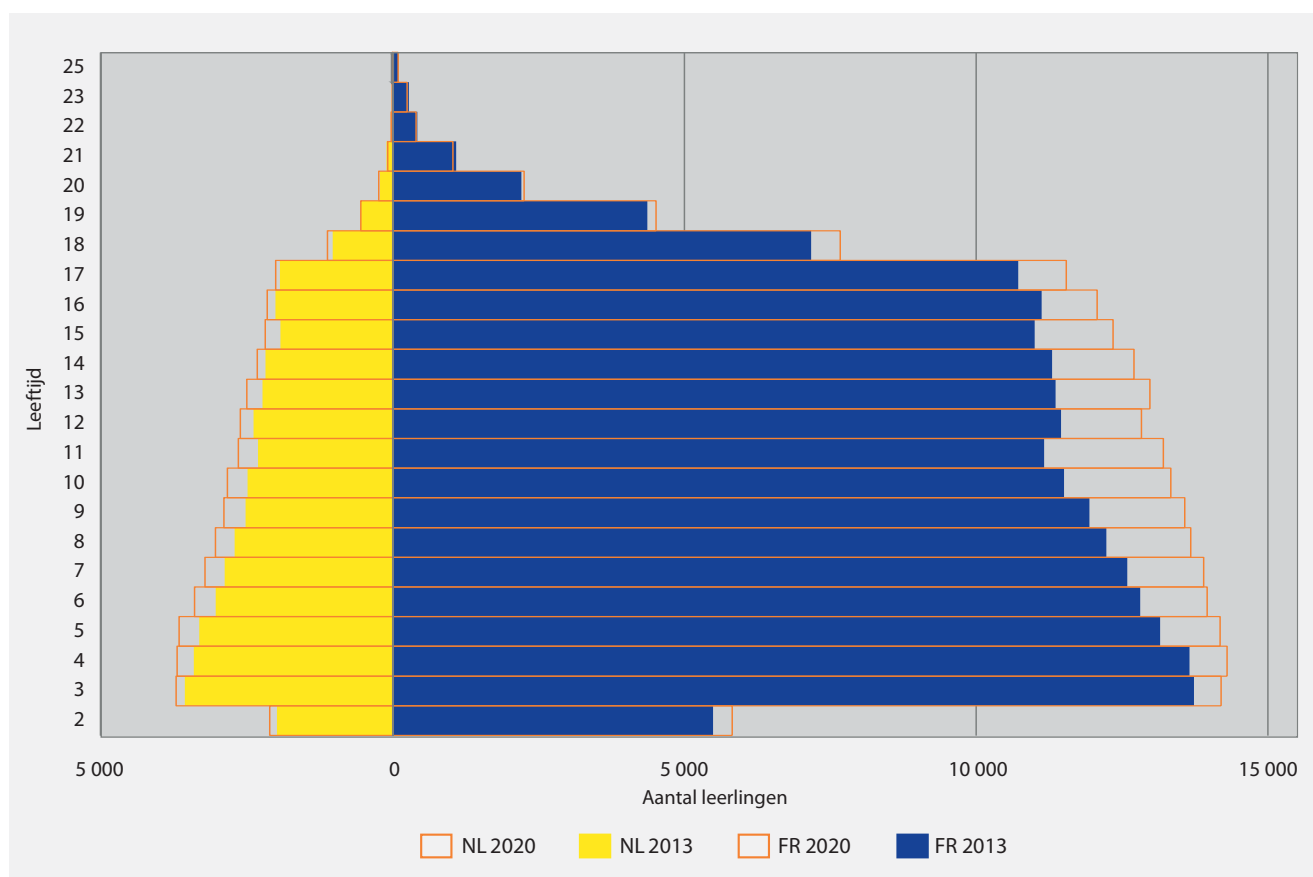
Bron: ETNIC, 2015 (leerlingenbestanden) en AgODi, 2015 (leerlingenbestanden).

3.3. SCHATTING VAN DE LEERLINGENAANTALLEN IN BRUSSEL IN 2019-2020

Op basis van de bevolkingsvooruitzichten hebben we, met de methodologie uit deel 2, de Brusselse leerlingpopulatie per leeftijd tegen 2019-2020 berekend, rekening

houdend met de demografische groei in de Brusselse agglomeratie en daarbuiten, voor de leerlingen die naar een school in de hoofdstad pendelen (figuur 3.2).

FIGUUR 3.2.: Aantal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest schoolgaande leerlingen, per gemeenschap (Nederlandstalige = NL; Franstalige = FR) en leeftijd, in 2013-2014 en in 2019-2020 (raming)

Bron: berekeningen volgens het Federaal Planbureau, 2013; BISA & Dehaibe & Laine, 2010; ETNIC, 2015 (leerlingenbestanden) en AgODi, 2015 (leerlingenbestanden).

Uit onze ramingen blijkt dat de leerlingpopulatie tussen 6 en 16 jaar sterk zal toenemen met pieken tussen 9 en 11 jaar en op 13 jaar. Hoewel we een algemene toename zien, zal ze het sterkst zijn in het lager en secundair onderwijs. Hoewel het kleuteronderwijs nog een stijging van de leerlingenaantallen zal kennen, heeft het de Brusselse demografische groei al grotendeels verwerkt. Tegen 2019-2020 zal ook het hoger onderwijs worden geconfronteerd met een stijgend aantal Brusselse studenten.

De leerlingpopulaties in de scholen van de twee gemeenschappen vertonen sterk gelijkaardige profielen, zowel wat betreft de omvang van de stijging als de leeftijden waarop deze zich voordoet. Er is een bijkomend element: het gaat hier wel degelijk om een Brusselse gewestelijke uitdaging die de communautaire logica overschrijdt.

3.4. OPSPLITSING VAN DE LEERLINGEN PER NIVEAU, TYPE EN LEERRICHTING

• BEREKENINGSWIJZE

We hebben de verdeling van de leerlingen per leeftijd in de verschillende onderwijstypes en -niveaus van het Franstalig onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kunnen berekenen op basis van het leerlingenbestand uit de gegevensbank van ETNIC. Zoals vermeld in de algemene methodologie beschikten we over de tellingen tussen 2004-2005 en 2013-2014 en konden we rekening houden met de recente evoluties. Wanneer er een statistisch significante evolutie was, werd de laatst berekende toewijzingsgraad geselecteerd. Indien het echter niet mogelijk was om een trend aan te tonen, werd een gemiddelde verdeling over alle beschikbare schooljaren berekend.

Voor de schatting van het te verwachten aantal leerlingen in het Nederlandstalig onderwijs in Brussel, steunden we op de evolutie van het aantal leerlingen vanaf 2008-2009, op basis van de leerlingenbestanden in de gegevensbank van AgODi (08/02/2015, tellingen op 1 februari).

Omdat de Vlaamse Gemeenschap slechts meer gedetailleerde informatie geeft vanaf 2008-2009 – in het bijzonder inzake woonplaats –, werd het vooruitzicht voor 2019-2020 berekend op basis van de gegevens voor de schooljaren 2008-2009 tot en met 2013-2014. Op basis van de leerlingenbestanden van AgODi hebben we een toewijzingsgraad per leeftijdscategorie kunnen bepalen voor elke onderwijsvorm en -niveau in het Nederlandstalig onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

• RESULTATEN VAN DE VOORUITZICHTEN

De stijging van de Brusselse leerlingenpopulatie tegen 2019-2020 zal niet dezelfde impact hebben op de verschillende types en niveaus van het Brussels Franstalig onderwijs.

Hoewel het *Franstalig gewoon kleuteronderwijs* nog een stijging van het aantal leerlingen zal kennen (+ 5,3 %), heeft het de toename al in grote mate verwerkt (tabel 3.3).

Als de huidige trend zich doorzet, zal het aantal leerlingen in het *Nederlandstalig gewoon kleuteronderwijs* blijven stijgen (+ 7,5 %), maar wel iets minder uitgesproken dan de vorige jaren (+ 8,5 %) (tabel 3.4).

Hoewel het lager onderwijs al een sterke stijging van zijn leerlingenpopulatie kende, zal het aantal leerlingen minstens blijven stijgen tot 2019-2020. Met een verwachte stijging van 13,3 % zal de stijging het sterkst zijn in het *Franstalig gewoon lager onderwijs* (tabel 3.3). De stijging van het aantal leerlingen zal de volgende jaren lichtjes vertragen in het *Nederlandstalig lager onderwijs*. Terwijl deze nog 15,5 % bedroeg voor de periode 2008-2014, bedraagt de verwachte groei tegen 2019-2020 nog 12,7 %.

Het secundair onderwijs, dat tot op heden gespaard gebleven is, zal een sterke stijging van de leerlingenpopulatie kennen tegen 2019-2020, met een stijging van 9,5 % voor de Franstaligen en van 8,3 % voor de Nederlandstaligen (tabellen 3.3 en 3.4).

De stijging in het secundair onderwijs hangt af van de leeftijd van de leerlingen. De grootste stijging vindt plaats in de eerste graad van het gewoon secundair onderwijs (+ 13,6 % aan Franstalige zijde en + 10,2 % aan Nederlandstalig zijde). Deze stijging van de schoolpopulatie zet zich ook in de tweede en derde graad van het algemeen secundair onderwijs door. Door het grote aantal zittenblijvers zal de cohorte die correspondeert met de leeftijdscategorie die in 2019-2020 in het beroeps- of technisch secundair onderwijs zou moeten, zitten in belangrijke mate terug te vinden zijn in de tweede graad van deze studierichtingen en in het buitengewoon beroepsonderwijs. Hierdoor zal de stijging in de derde graad relatief beperkt zijn.

Tenslotte wordt ook het *Franstalig bijzonder onderwijs* sterk getroffen door de groei van de Brusselse leerlingenpopulatie met een stijging van 13,1 % in het basisonderwijs en 6,9 % in het secundair onderwijs. Ter herinnering: wegens het beperkte aantal leerlingen en de lopende hervormingen hebben we geen vooruitzichten opgesteld voor het *Nederlandstalig buitengewoon onderwijs*.

TABEL 3.3.: Raming van de evolutie van het aantal leerlingen in het Franstalig onderwijs in Brussel, per niveau en studierichting, tussen 2013-2014 en 2019-2020

Niveau, type en graad van het onderwijs		Vooruitzichten			
		2013-2014	2019-2020	Evolutie	
		Aantal	Aantal	Aantal	%
Gewoon	Kleuteronderwijs	45 759	48 196	2 437	5,3
	Lager onderwijs	71 192	80 684	9 492	13,3
	Secundair onderwijs (incl. alternerend beroeps)	76 191	83 417	7 226	9,5
	1 ^e graad (gemeenschappelijke sokkel)	26 309	29 893	3 584	13,6
	2 ^e graad algemeen	14 885	16 247	1 362	9,1
	2 ^e graad beroeps	5 585	6 121	536	9,6
	2 ^e graad technisch + kunst	6 775	7 216	441	6,5
	3 ^e graad algemeen	10 316	11 168	852	8,3
	3 ^e graad beroeps	5 158	5 210	52	1,0
	3 ^e graad technisch + kunst	7 163	7 562	399	5,6
Buitengewoon	Basisonderwijs	4 827	5 458	631	13,1
	Secundair onderwijs	2 896	3 095	199	6,9
Totaal alle niveaus samen		200 865	220 850	19 985	9,9

Bron: berekeningen volgens het Federaal Planbureau, 2013; BISA & Dehaibe & Laine, 2010 en ETNIC, 2015 (leerlingenbestanden en betalingsbestanden).

TABEL 3.4.: Raming van de evolutie van het aantal leerlingen in het Nederlandstalig onderwijs in Brussel, per niveau en studierichting, tussen 2013-2014 en 2019-2020

Niveau, type en graad van het onderwijs		Vooruitzichten			
		2013-2014	2019-2020	Evolutie	
		Aantal	Aantal	Aantal	%
Gewoon	Kleuteronderwijs	12 342	13 264	922	7,5
	Lager onderwijs	15 801	17 805	2 004	12,7
	Secundair onderwijs (incl. alternerend beroeps)	13 306	14 404	1 098	8,3
	1 ^e graad (incl. nieuwe aankomers)	4 818	5 310	492	10,2
	2 ^e graad algemeen (ASO)	2 466	2 750	284	11,5
	2 ^e graad beroeps (BSO)	783	877	94	12,0
	2 ^e graad technisch (TSO)	667	676	9	1,4
	2 ^e graad kunst (KSO)	250	271	21	8,2
	3 ^e graad algemeen (ASO)	1 942	2 111	169	8,7
	3 ^e graad beroeps (BSO incl. alternerend)	1 314	1 291	- 23	- 1,8
	3 ^e graad technisch (TSO)	775	781	6	0,8
	3 ^e graad kunst (KSO)	291	338	47	16,2
Totaal alle niveaus gewoon onderwijs (excl. buitengewoon)		41 449	45 472	4 023	0,1
Buitengewoon	Kleuteronderwijs	128	Uitgesloten uit de prognose		
	Lager onderwijs	622	Uitgesloten uit de prognose		
	Secundair onderwijs	611	Uitgesloten uit de prognose		

Nota: De cijfers van het beroepsonderwijs hebben betrekking op leerlingen in de richtingen van het deeltijds beroepsonderwijs (DBSO) en het voltijds alternerend beroepsonderwijs. Er worden geen voorspellingen gedaan voor het Nederlandstalig buitengewoon onderwijs.

Bron: berekeningen volgens het Federaal Planbureau, 2013; BISA, 2010 en AgODi, 2015 (leerlingenbestanden en betalingsbestanden).

3.5. EVALUATIE VAN DE OMKADERINGSBEHOEFTE

De schatting van de omkaderingsbehoefte steunt op de verhouding VTE's/aantal leerlingen in 2013-2014. Deze verhouding wordt vervolgens toegepast op het aantal leerlingen dat in 2019-2020 wordt verwacht. Omdat de functies hier volstaan om de behoeften aan leerkrachten te beschrijven, steunen de ramingen op een eenvoudige vergelijking tussen enerzijds de VTE's per functie volgens de betalingsgegevens en anderzijds het aantal leerlingen. We herinneren eraan dat hierbij rekening wordt gehouden met de maximale dagelijkse aanwezigheid van

het onderwijzend personeel in functie (met uitzondering van langdurig verlof, eindloopbaanvoorzieningen, enz.), wat nauw aansluit bij een "ideale" situatie die zeker niet het hele jaar door en in alle onderwijsinstellingen wordt gehaald.

Om praktische redenen in verband met de structuur van de gegevens, maar ook met de hervormingen aan Franstalige zijde die worden voorbereid, behandelen we de behoeften voor de levensbeschouwelijke vakken afzonderlijk.

TABEL 3.5.: Raming van de evolutie van de omkadering, in VTE en %, van 2013-2014 tot 2019-2020 per functie (leerkrachten), niveau en gemeenschap in het onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

	Franstalig onderwijs (gewoon en buitengewoon)				Nederlandstalig onderwijs (gewoon)				Totaal	
	Situatie 2013-2014	Vooruit- zicht 2019-2020	Bijko- mende behoefte	Groei (%)	Situatie 2013-2014	Vooruit- zicht 2019-2020	Bijko- mende behoefte	Groei (%)	Bijko- mende behoefte	Groei (%)
Kleuteronderwijs	2 767	2 921	154	5,6	906	974	68	7,5	222	6,0
Onderwijzer in het kleuteronderwijs	2 584	2 728	144	5,6	859	923	64	7,5	208	6,0
Kleuterturnen	183	193	10	5,5	47	51	4	8,5	14	6,1
Lager onderwijs	5 402	6 114	712	13,2	1 199	1 351	152	12,7	864	13,1
Onderwijzer lager onderwijs	4 831	5 469	638	13,2	1 136	1 280	144	12,7	782	13,1
Lichamelijke opvoeding	424	479	55	13,0	63	71	8	12,7	63	12,9
Tweede taal	147	166	19	12,9	0	-	-	-	19	12,9
Secundair onderwijs	8 401	9 151	750	8,9	1 655	1 776	121	7,3	871	8,7
Algemene vakken	5 409	5 926	517	9,6	816	888	72	8,8	589	9,5
Klassieke talen	201	224	23	11,4	42	46	4	9,5	27	11,1
Lichamelijke opvoeding	830	904	74	8,9	125	132	7	5,6	81	8,5
Beroepspraktijk	663	706	43	6,5	287	299	12	4,2	125	6,2
Technische vakken	1 076	1 146	70	6,5						
Kunstvakken	222	245	23	10,4	164	179	15	9,1	38	9,8
Andere (ondersteuning en administratie)	-	-	-	-	222	232	10	4,5	10	4,5
Lager en secundair onderwijs	977	1 081	104	10,6	142	179	37	26,1	141	12,6
Levensbeschouwe- lijke vakken	977	1 081	104	10,6	142	179	37	26,1	141	12,6
Totaal alle niveaus samen	17 547	19 267	1 720	9,8	3 902	4 280	378	9,7	2 098	9,8

Bron: berekeningen volgens het Federaal Planbureau, 2013; BISA & Dehaibe & Laine, 2010; ETNIC, 2015 en AgODi, 2015 (leerlingenbestanden en betalingsbestanden).

• KLEUTERONDERWIJS

Op basis van de omkadering van 2013-2014 bedraagt de bijkomende behoefte aan onderwijzend personeel om de stijging van de leerlingenpopulatie in het Brussels *Franstalig kleuteronderwijs* op te vangen tegen 2019-2020 volgens onze berekeningen 154 bijkomende VTE's (+ 5,6 %). Weinig verrassend concentreren de bijkomende behoeften zich sterk rond de functie van kleuteronderwijzer, met een creatie van 144 bijkomende arbeidsplaatsen (tabel 3.5).

Uitgaande van de omkadering van het jaar 2013-2014 (906 VTE's, waarvan 859 VTE's voor het onderwijzend personeel), zouden de bijkomende behoeften aan onderwijzend personeel in het *Nederlandstalig kleuteronderwijs* in 2019-2020 68 VTE's bedragen (+ 7,5 %). Net als in het Franstalig onderwijs is de behoefte aan leerkrachten het sterkst (+ 64 VTE's).

De Brusselse kleuterscholen hebben tegen 2019-2020 dus 222 bijkomende VTE's nodig (zonder Nederlandstalig buitengewoon onderwijs).

• LAGER ONDERWIJS

De bijkomende behoefte aan onderwijzend personeel om de stijging van de leerlingenpopulatie in het Brussels *Franstalig lager onderwijs* tegen 2019-2020 op te vangen, bedraagt 712 bijkomende VTE's (+ 13,2 %) ten opzichte van 2013-2014. Deze sterke stijging spitst zich natuurlijk op de onderwijzers toe vermits er voor alle types samen 638 bijkomende VTE's moeten worden aangeworven om de verschillende vakken te kunnen verzekeren, plus 55 bijkomende VTE's voor de leraren lichamelijke opvoeding.

Volgens onze berekeningen zal ook het *Nederlandstalig lager onderwijs* een sterke stijging kennen. Uitgaande van de omkadering van het jaar 2013-2014 zal de vereiste bijkomende omkadering door leerkrachten in het Nederlandstalig lager onderwijs 152 VTE's bedragen in 2019-2020, waaronder 144 VTE's aan onderwijzers.

De Brusselse lagere scholen hebben tegen 2019-2020 dus 864 bijkomende VTE's nodig (zonder het Nederlandstalig buitengewoon onderwijs en de levensbeschouwelijke vakken).

• SECUNDAIR ONDERWIJS

Omdat de daadwerkelijke duur van een opdracht in het secundair onderwijs sterk varieert, is het moeilijk om de bijkomende behoefte aan leerkrachten in te schatten.

Leerkrachten kunnen immers verschillende vakken geven zoals Frans, geschiedenis en godsdienst of in verschillende graden les geven. Het is bijzonder ingewikkeld om de bijkomende te presteren uren te linken aan het personeel dat deze uren daadwerkelijk zal presteren. We hebben ons op dit niveau bijgevolg beperkt tot de raming van het bijkomende aantal VTE's dat nodig zal zijn op basis van grote vakblokken van het Brussels secundair onderwijs. We mogen echter niet uit het oog verliezen dat de stijging van de leerlingenpopulatie in de eerste plaats vooral voelbaar zal zijn in de eerste graad en in mindere mate in de tweede graad van het algemeen en het beroepsonderwijs.

Met een totale bijkomende behoefte aan 871 VTE's is het secundair onderwijs (zonder het Nederlandstalig buitengewoon onderwijs en de levensbeschouwelijke vakken) het niveau waarin de vraag naar onderwijzend personeel het sterkst zal stijgen.

Het aantal zittenblijvers in de technische en beroepsrichtingen richtingen heeft tot gevolg dat de grote groep leeftijdsgenoten in 2019-2020 nog niet allemaal de derde graad zullen bereikt hebben. De stijging die zich reeds manifesteert is slechts een begin en zal zich pas later helemaal doorzetten.

In het Franstalig onderwijs nemen vooral de algemene vakken de meerderheid van de bijkomende VTE's voor hun rekening met een bijkomende behoefte aan 517 VTE's. Verder zijn er 74 VTE's nodig voor de invulling van het vak lichamelijke opvoeding. De sterke groei van de klassieke talen maar ook van kunstrichtingen wordt verklaard door hun sterkere aanwezigheid in de lessenroosters van de lagere graad.

Uitgaande van de omkadering van het jaar 2013-2014 zal de vereiste bijkomende omkadering in het *Nederlandstalig gewoon secundair onderwijs* in 2019-2020 121 VTE's bedragen voor alle lesgroepen (behalve voor de levensbeschouwelijke vakken) en voor alle graden. Net als voor het Franstalig onderwijs zijn de behoeften aan leerkrachten algemene vakken en meer bepaald de taalleerkrachten het grootst (+ 72 VTE's voor alle graden).

De Brusselse secundaire scholen hebben tegen 2019-2020 dus 871 bijkomende VTE's nodig (zonder het Nederlandstalig buitengewoon onderwijs en de levensbeschouwelijke vakken).

• LEVENSBESCHOUWELIJKE VAKKEN

De levensbeschouwelijke vakken hebben meer VTE's nodig (+12,6 %) ofwel 104 VTE's in het Franstalig en 37 VTE's in het Nederlandstalig onderwijs.

4. AANTAL LEERKRACHTEN NOG AANWEZIG IN 2019-2020

Een deel van de huidige leerkrachten zal in 2020 nog steeds in het Brussels onderwijs voor de klas staan. Door het aantal leerkrachten in functie te schatten, kunnen we het tekort bepalen dat door instromers moet ingevuld worden. Daarom gaan we ons in de eerste fase van het prospectiewerk concentreren op het eerste deel van de vergelijking die in hoofdstuk 2 werd voorgesteld. We bespreken

achtereenvolgens het profiel van de huidige leerkrachten (betaalde VTE) (punt 4.1) alvorens we de verschillen in de uitstroom van de leerkrachten en de gekozen methodologische opties (punt 4.2) uiteenzetten. We zullen dan het aantal VTE's dat in 2019-2020 nog aanwezig zal zijn, kunnen bepalen (punt 4.3).

$$\begin{aligned} \text{Aanbod VTE}_{2019-2020} = & \\ & [(\text{Betaalde VTE}_{2013-2014} * \text{Overlevingsgraad}_{2013-2014 \text{ tot } 2019-2020}) \\ & + (\text{Nieuwe VTE}_{2013-2014 \text{ tot } 2019-2020} * \text{Overlevingsgraad}_{2013-2014 \text{ tot } 2019-2020})] \\ & * \text{Aanwezigheidsgraad}_{2019-2020} \end{aligned}$$

4.1. PROFIEL VAN DE HUIDIGE LEERKRACHTEN

De overlevings- en aanwezigheidsgraad van de huidige leerkrachten wordt beïnvloed door diverse parameters. Een eerste groep van factoren heeft betrekking op leeftijd en anciënniteit, twee factoren die slechts gedeeltelijk aan elkaar gerelateerd zijn en sterk schommelen volgens gemeenschap en functie. Ook gender heeft een impact op de overlevings- en aanwezigheidsgraden. Tenslotte zijn er twee variabelen, het diploma van de leerkracht en de omvang van de (onderwijs)opdracht in het eerste jaar van de loopbaan, met een belangrijke invloed op de overlevingsgraad van de beginnende leerkrachten.

• ANCIËNNITEIT EN LEEFTIJD

De leeftijdspiramide van het onderwijzend personeel is veel jonger in het Nederlandstalig dan in het Franstalig onderwijs, zoals blijkt uit tabel 4.1. Terwijl in het Franstalig onderwijs 20,6 % van de leerkrachten minder dan 30 jaar oud is, is dat het geval voor 27,4 % van de leerkrachten in het Nederlandstalig onderwijs. Ook leerkrachten van 30 tot 39 jaar zijn proportioneel talrijker in het Nederlandstalig

onderwijs (36,5 %) dan in het Franstalig onderwijs (29,2 %). Boven de 40 jaar zijn de overlevings- en aanwezigheidsgraden daarentegen hoger in het Franstalig onderwijs. De helft van de leerkrachten in het Franstalig onderwijs is ouder dan 40 jaar, terwijl dat het geval is voor 36 % van de leerkrachten in het Nederlandstalige onderwijs. De hoofdreden hiervoor is een groter personeelsverloop aan Nederlandstalige kant: heel veel leerkrachten starten hun loopbaan in Brussel en geven vervolgens de voorkeur aan het Vlaams Gewest, zoals uit onze statistieken blijkt (zie hoofdstuk 8.1)

De leeftijdspiramide verschilt niet enkel naargelang de gemeenschappen maar ook volgens de functies. Zoals duidelijk blijkt uit figuur 4.1, zijn de leerkrachten van het kleuteronderwijs en het lager onderwijs in het Franstalig onderwijs jonger dan de leerkrachten algemene vakken in het secundair onderwijs en nog jonger dan de leerkrachten van de technische en beroepsvakken, waarvan de leeftijdspiramide gelijkaardig is aan die van leerkrachten levensbeschouwelijke vakken (niet opgenomen in de grafiek). Hoewel de leeftijdspiramiden vlakker zijn in het Nederlandstalig onderwijs (door het kleinere aantal leerkrachten) zijn de trends gelijkaardig.

Deze sterke variaties van de leeftijdsstructuur volgens de functies, vloeien voort uit meerdere factoren. Het basisonderwijs werd vroeger met een demografische groei van de leerlingenpopulatie geconfronteerd en moest dus als eerste nieuwe leerkrachten aanwerven. Het kent ook een grotere vervrouwelijking (en dus een vroegere uitstroom omdat uit de cijfers blijkt dat vrouwen vroeger vertrekken). De instroom gebeurt daarentegen later in de technische

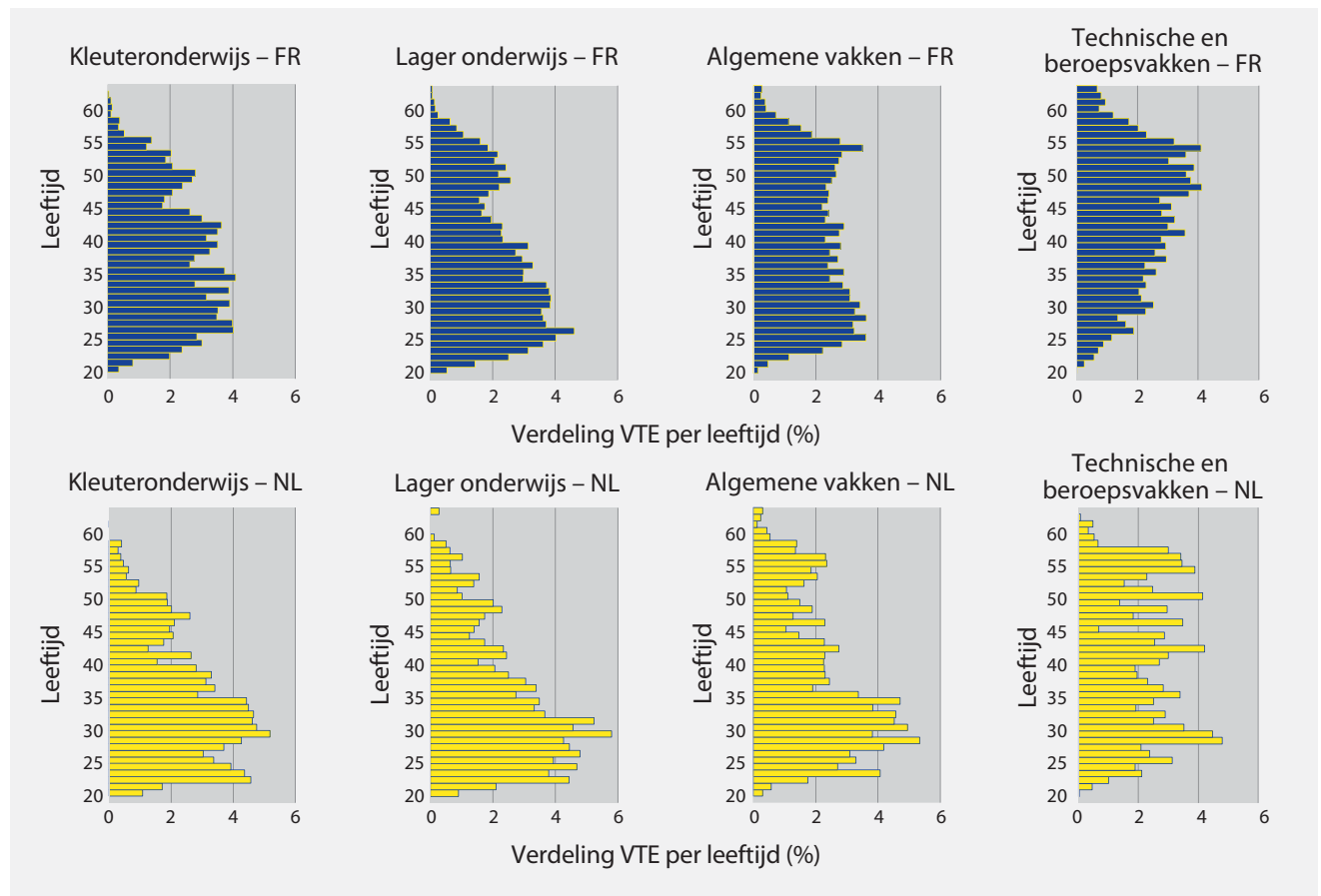
en beroepsvakken (vaak na een functie in andere beroepssectoren) en, minder duidelijk, in de algemene vakken van het secundair onderwijs (omdat een deel daarvan wordt gegeven door universitaire die langere studies volgen). De leeftijds piramide van het secundair onderwijs wordt ook beïnvloed door de grotere moeilijkheid voor nieuwe leerkrachten om een voltijdse baan te vinden in het secundair onderwijs, dat in afzonderlijke vakken verdeeld is.

TABEL 4.1.: Aandeel voltijds equivalente leerkrachten (VTE) per leeftijdsklasse, betaald in 2013-2014, per gemeenschap

Leeftijdsklassen	Aandeel van de betaalde VTE-leerkrachten in 2013-2014 (%)		
	Franstalig onderwijs	Nederlandstalig onderwijs	Totaal
20-24	4,9	8,7	5,6
25-29	15,7	18,7	16,3
30-34	15,7	21,5	16,8
35-39	13,5	15,0	13,8
40- 44	12,9	10,8	12,4
45-49	10,8	8,9	10,4
50-54	12,6	8,3	11,8
55-59	12,0	7,0	11,0
60-65	1,9	1,1	1,7
Totaal	100,0	100,0	100,0

Bron: berekeningen van de auteurs op basis van de gegevens geleverd door ETNIC, 2015 (betalingsbestanden) en AgODi, 2015 (betalingsbestanden).

FIGUUR 4.1.: Leeftijdspiramide voor de voltijdse equivalenten (VTE) leerkrachten die in 2013-2014 werden betaald, per gemeenschap en functie, voor het kleuteronderwijs, lager onderwijs en secundair onderwijs (algemene, technische en beroepsvakken)

Bron: berekeningen van de auteurs op basis van de gegevens geleverd door ETNIC, 2015 (betalingsbestanden).

Deze leeftijds piramiden beïnvloeden ook de uitstroom terwijl de leeftijdsvariabele echter geen eenduidige rol speelt omdat er geen perfecte correlatie is tussen leeftijd en anciënniteit. Het spreekt vanzelf dat nieuwe leerkrachten vooral jong zijn. Oudere leerkrachten vinden we eerder in het secundair onderwijs, en meer bepaald voor de levensbeschouwelijke, technische en beroepsvakken.

De uitstroom is sterk afhankelijk van de fase in de loopbaan. Die is hoger voor leerkrachten in het midden van de loopbaan dan voor hen die hun loopbaan beginnen of eindigen. De verdeling van de leerkrachten over deze drie categorieën is echter niet dezelfde in de twee gemeenschappen (tabel 4.2). De middencategorie is de belangrijkste groep in de Vlaamse Gemeenschap, wat betekent dat er proportioneel meer benoemde leerkrachten zijn. We zullen verder echter zien dat de gemiddelde duur van een onderwijsloopbaan in het Brussels onderwijs aan Nederlandstalige zijde veel korter is dan aan Franstalige zijde.

TABEL 4.2.: Opsplitsing van de VTE leerkrachten die in 2013-2014 werden betaald, volgens hun anciënniteit

Anciënniteitsklassen	Aandeel van de betaalde VTE-leerkrachten in 2013-2014 (%)					
	Franstalig onderwijs		Nederlandstalig onderwijs		Totaal	
Beginners 1ste jaar	3,7	20,5	3,6	13,7	3,7	19,2
Beginners 2de jaar	4,0		3,3		3,9	
Beginners 3de jaar	4,2		2,9		3,9	
Beginners 4de jaar	4,2		1,9		3,7	
Beginners 5de jaar	4,5		2,0		4,0	
Niet-beginners	65,8		78,3		68,3	
Einde loopbaan	13,6		8,0		12,5	
Totaal	100,0		100,0		100,0	
Totaal aantal	19 321		4 818		24 139	

Bron: berekeningen van de auteurs op basis van de gegevens geleverd door ETNIC, 2015 (betalingsbestanden) en AgODi, 2015 (betalingsbestanden).

• GENDER

De genderverdeling is min of meer gelijkaardig in de Franse en de Vlaamse Gemeenschap (tabel 4.3). In beide gemeenschappen is er een daling van het aantal vrouwelijke leerkrachten naarmate ze ouder worden. Deze vrouwelijkingsgraad daalt vooral in sterke mate in de leeftijdsklassen 20-24 en 25-29 jaar wegens de latere instroom van mannelijke leerkrachten en in de leeftijdsklassen 55-59 en 60-65 jaar omdat vrouwen vroeger met pensioen gaan.

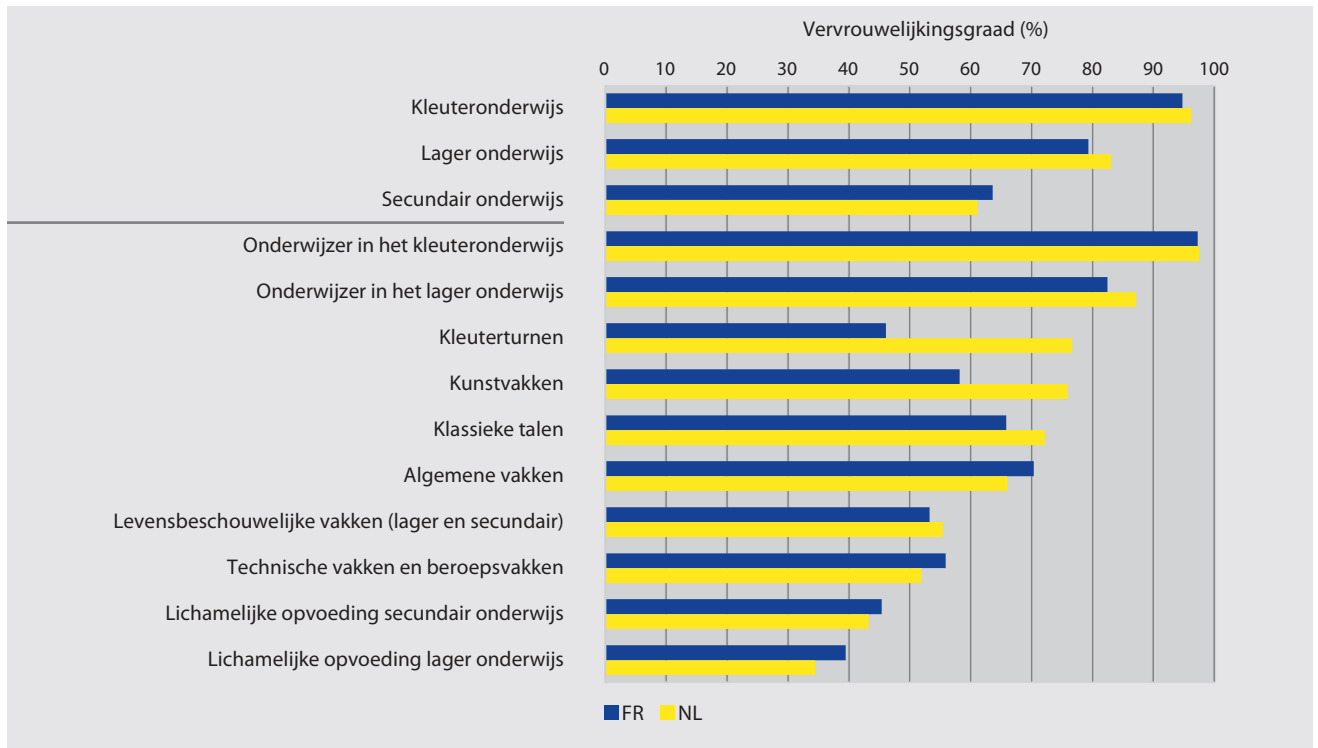
De vrouwelijkingsgraad varieert ook sterk volgens het niveau en de functie maar is wel gelijklopend in beide gemeenschappen (figuur 4.2). In het basisonderwijs zijn bijna alle leerkrachten vrouwen. Daarentegen is de genderverdeling in het secundair onderwijs relatief evenwichtig in de technische en beroepsvakken, alsook lichamelijke opvoeding voor alle onderwijsniveaus. De algemene en levensbeschouwelijke vakken worden daarentegen vooral door vrouwen gegeven.

TABEL 4.3.: Aandeel vrouwen in het totaal VTE leerkrachten die in 2013-2014 werden betaald, per leeftijdsklasse

Leeftijdsklassen (jaar)	Vrouwelijkingsgraad van de betaalde VTE-leerkrachten in 2013-2014 (%)		
	Franstalig onderwijs	Nederlandstalig onderwijs	Totaal
20-24	85,8	87,7	86,4
25-29	79,1	78,2	78,9
30-34	78,2	77,8	78,1
35-39	75,2	76,2	75,4
40- 44	70,7	78,0	72,0
45-49	70,5	73,6	71,0
50-54	72,6	65,2	71,6
55-59	67,2	67,1	67,2
60-65	48,3	53,6	49,0
Totaal	73,9	76,1	74,4

Bron: berekeningen van de auteurs op basis van de gegevens geleverd door ETNIC, 2015 (betalingsbestanden) en AgODi, 2015 (betalingsbestanden).

FIGUUR 4.2.: Vervrouwelijkingsgraad in de verschillende onderwijsniveaus en functies

Bron: berekeningen van de auteurs op basis van de gegevens geleverd door ETNIC, 2015 (betalingsbestanden) en AgODi, 2015 (betalingsbestanden).

4.2. “OVERLEVINGSRATIO”

De behoefte aan leerkrachten hangt af van de “overlevingsratio”, d.w.z. het aandeel leerkrachten dat vandaag betaald wordt om les te geven in Brusselse scholen en dat nog zal doen in 2019-2020. De aldus gedefinieerde overlevingsratio is het tegenovergestelde van de uitstroom. De raming van de VTE's in 2019-2020 veronderstelt meer bepaald de evaluatie van de manier waarop het aantal betaalde (VTE) leerkrachten zich verdelen over de verschillende functies in het jaar 2013-2014

- enerzijds zal het aantal krimpen door arbeidsduurvermindering of uitstroom (uit het onderwijs, uit het Brussels onderwijs of naar andere functies in het Brussels onderwijs),

- anderzijds zal het aantal stijgen door de stijging van de omvang van de opdracht in de functie, in het bijzonder bij de nieuwe leerkrachten.

Het zijn deze twee fenomenen die we samenvatten met de term “overlevingsratio”. Deze varieert sterk naargelang de categorie van leerkracht, zoals blijkt uit tabel 4.4 voor enkele van deze categorieën.

TABEL 4.4.: Overlevingsgraad voor de periode 2006-2007 tot 2013-2014 volgens anciënniteit, diploma, leeftijdsklasse, geslacht, functie en gemeenschap

Geslacht	Functie	Gemeenschap	Overlevingsgraad (%)											
			Niet-nieuwkomers				Beginnende leerkrachten met pedagogisch diploma				Beginnende leerkrachten zonder pedagogisch diploma			
				30-39 jaar	40-49 jaar	> 50 jaar	< 30 jaar	30-39 jaar	40-49 jaar	> 50 jaar	< 30 jaar	30-39 jaar	40-49 jaar	> 50 jaar
Vrouwen	Onderwijzers gewoon kleuteronderwijs	Franstalig onderwijs	94,7	97,1	97,6	87,7	83,2	79,7	73,2		28,6	19,5		
		Nederlandstalig onderwijs	77,1	92,4	92,1	80,8	71,1				42,9	59,1		
	Onderwijzers gewoon lager onderwijs	Franstalig onderwijs	94,8	96,3	96,9	87,3	83,5	85,8	91,1		48,4	48,6	50,0	
		Nederlandstalig onderwijs	76,5	90,3	91,9	82,1	72,2	64,3			55,8	44,4		
	Algemene vakken gewoon secundair onderwijs	Franstalig onderwijs	94,1	95,0	95,3	87,1	81,2	80,2	79,7	65,0	55,6	65,1	70,3	55,6
		Nederlandstalig onderwijs	64,3	81,4	83,3	79,4	68,4	68,8	72,0		36,9	50,0	50,0	
	Technische en beroepsvakken gewoon secundair onderwijs	Franstalig onderwijs	86,0	88,7	92,6	84,8	69,1	75,9	81,9	75,0	48,7	64,7	70,5	68,5
		Nederlandstalig onderwijs	62,6	78,8	85,1	83,0	60,5	72,1			42,7	49,1		
Mannen	Algemene klassen gewoon secundair onderwijs	Franstalig onderwijs	90,6	93,0	94,3	88,0	78,2	80,2	81,2	71,4	53,7	61,4	68,5	66,9
		Nederlandstalig onderwijs	55,3	72,2	79,5		62,0	63,5	77,8		33,8	33,3	21,6	27,3
	Technische vakken en beroepsvakken gewoon secundair onderwijs	Franstalig onderwijs	77,6	87,8	90,2	84,9	67,3	78,2	80,5	80,8	46,2	64,4	66,6	77,8
		Nederlandstalig onderwijs	58,7	76,2	82,7	82,2	64,8	70,0			39,0	48,4		

Bron: berekeningen van de auteurs op basis van de gegevens geleverd door ETNIC, 2015 (betalingsbestanden) en AgODi, 2015 (betalingsbestanden).

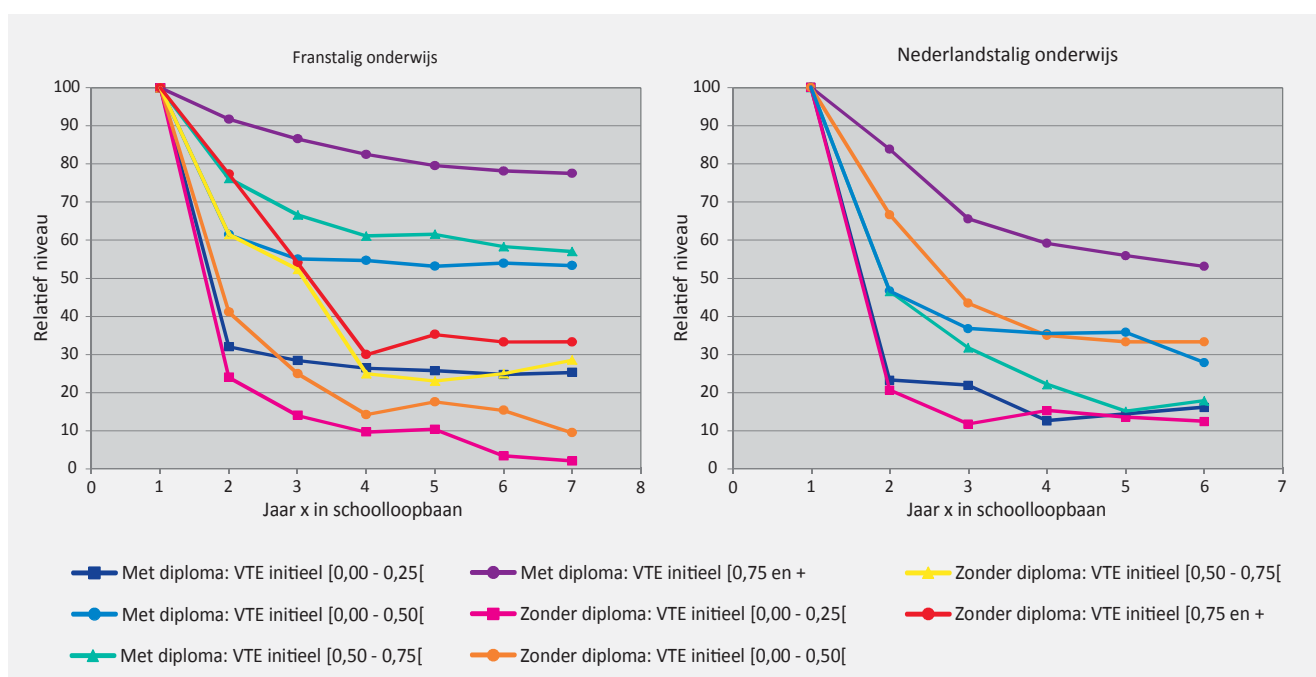
De zes variabelen die in tabel 4.4 worden vermeld, namelijk gemeenschap, gender, leeftijd, functietype, anciënniteit in de loopbaan (beginnende leerkrachten / leerkrachten met meer dan 5 jaar anciënniteit) en het bezit van een pedagogisch diploma beïnvloeden de overlevingsgraad. Uit een vergelijking blijkt trouwens dat de overlevingsgraad bijna steeds hoger is:

- in de Franse Gemeenschap dan in de Vlaamse Gemeenschap (3 uitzonderingen op 50 vergelijkingspunten);
- voor de leerkrachten met meer dan 5 jaar anciënniteit dan voor de nieuwe leerkrachten met een pedagogisch diploma (3 uitzonderingen in de Vlaamse Gemeenschap voor de jongste leeftijdsklasse);
- voor de nieuwe leerkrachten met een pedagogisch diploma dan voor de nieuwe leerkrachten zonder pedagogisch diploma (geen uitzondering);
- voor vrouwen dan voor mannen onder 50 jaar (4 uitzonderingen op 33 vergelijkingspunten) en verder in dalende lijn boven 50 jaar (een uitzondering op 7);
- voor de 50-plussers dan voor de andere categorieën (4 uitzonderingen op 19 vergelijkingspunten met de leeftijdsklasse 40-49 jaar);

- voor de 30-39-jarigen dan voor de jonge leerkrachten (11 uitzonderingen op 35);
- aan Franstalige zijde, voor leerkrachten uit het lager onderwijs dan voor leerkrachten algemene vakken, die op hun beurt minder snel uitstromen dan de leraren van de technische en beroepsvakken (10 uitzonderingen op 34);

De duidelijkste verschillen zijn deze tussen de gemeenschappen, alsook tussen de leerkrachten met meer of minder dan 5 jaar anciënniteit. Binnen deze laatste groep stellen we ook verschillen vast tussen leerkrachten met een pedagogisch diploma en leerkrachten zonder pedagogisch diploma. In deze deelpopulatie hebben de VTE's die in het eerste schooljaar van de loopbaan worden gepresteerd, een sterk voorspelbaar gehalte voor de overlevingsgraad. Zoals blijkt uit figuur 4.3 spelen deze twee variabelen (diploma en omvang van de opdracht bij aanvang van het beroep) een rol: de overlevingsgraad in het zesde of zevende jaar is hoger naarmate ook de opdracht in het eerste schooljaar uitgebreider was en, bij een gelijkaardige opdracht, de nieuwe leerkracht een pedagogisch diploma bezit.

FIGUUR 4.3.: Evolutie van de VTE van beginnende leerkrachten tussen 2006-2007 en 2013-2014 volgens diploma, VTE in het 1ste schooljaar van de loopbaan en per gemeenschap

Bron: berekeningen van de auteurs op basis van de gegevens geleverd door ETNIC, 2015 (betalingsbestanden) en AgODi, 2015 (betalingsbestanden).

Uit deze analyses blijkt dat we de prognose in de drie fasen van de onderwijsloopbaan niet op dezelfde variabelen mogen baseren. Tabel 4.5 geeft een overzicht van de variabelen die we gekozen hebben voor elk van deze drie groepen. De variabelen ‘gemeenschappen’ en ‘functies’ worden in de drie fasen gebruikt. Deze twee variabelen worden aangevuld met:

- voor de beginnende leerkrachten: anciënniteit, diploma en de VTE van de opdracht in het eerste schooljaar van de loopbaan;
- voor de andere leerkrachten: leeftijd en geslacht;
- voor leerkrachten op het einde van de loopbaan: leeftijd, geslacht en anciënniteit.

TABEL 4.5.: Variabelen die in aanmerking genomen worden in het voorspellende model

	Beginnende leerkrachten	Ervaren leerkrachten	Einde loopbaan
Gemeenschap	x	x	x
Functies	x	x	x
Leeftijd		x	x
Gender		x	x
Anciënniteit	x		x
Diploma	x		
VTE in het eerste jaar van de loopbaan	x		

De inschatting van de duur van de loopbaan steunt enerzijds op de VTE's in het laatste beschikbare schooljaar (2013-2014) voor elk van de belangrijke lerarenfuncties in Brussel en anderzijds op de evolutie van de loopbaan tijdens de periode van 2005-2006 tot 2013-2014. We zijn ervan uitgegaan dat de relatieve omvang van de uitstroom tussen 2013-2014 en 2019-2020 kan worden herleid tot wat werd waargenomen tussen 2005-2006 en 2012-2013. Hierbij moet men wel rekening houden met het feit dat de laatste jaren van de loopbaan niet gewoon kunnen worden geëxtrapoleerd naar de komende jaren gezien de wijzigingen van de pensioenregeling van leerkrachten.

We kozen volgende werkwijze voor de leerkrachten met meer dan 5 jaar anciënniteit die niet eindloopbaan zijn. We hebben voor elke leeftijd, elk geslacht en elke functie en op basis van recente jaren eerst de verhouding tussen het aantal VTE's tijdens een jaar en de VTE's in het volgende jaar voor dezelfde leerkrachten berekend. Omdat er zes jaar verlopen tussen 2013-2014 en 2019-2020 hebben we dus rekening gehouden met 6 opeenvolgende overlevingsgraden. De gekozen hypothese is dat de trend om de VTE's op een bepaalde leeftijd te verhogen of te verlagen, stabiel is in de tijd.

We kunnen de hypothese van de stabiliteit van de uitstroom die we kozen voor de leerkrachten in de tweede fase van de loopbaan niet handhaven voor leerkrachten aan het einde van de loopbaan. De voorwaarden voor pensioen en brugpensioen werden onlangs op federaal niveau en op het niveau van de gemeenschappen her-

vormd: Terbeschikkingstelling voorafgaande aan het rustpensioen (TBS) aan Vlaamse kant en Disponibilités pour convenances personnelles précédant la pension de retraite (DPPR) aan Franstalige kant. Door deze hervormingen kunnen we de vooruitzichten in de komende jaren niet baseren op het gedrag dat in het voorbije decennium werd waargenomen. Daarom werd deze uitstroom afzonderlijk geanalyseerd. De gekozen hypothese is dat leerkrachten die langer moeten werken dan voordien geneigd zouden zijn om een inhaalbeweging te maken om nog van de oude regelgeving te genieten. De vooruitzichten voor het (brug) pensioen werden daarom in twee duidelijk onderscheiden stappen bepaald:

- Een eerste stap was om de leerkrachten fictief op (brug)pensioen laten gaan (federaal, zodra ze de kans hebben, op basis van hun geboortjaar, hun anciënniteit en hun leeftijd met toepassing van de nieuwe pensioenbepalingen, ongeacht of deze federaal (verhoging van de anciënniteit die nodig is om op brugpensioen te gaan en verlaging van de diplomabonificatie in de berekening van de anciënniteit) of communautair zijn (optrekken van de leeftijd van 55 naar 58 jaar voor de volledige DPPR...)⁷.
- In een tweede fase werd de aldus verkregen uitstroom per geslacht en functie vergeleken met de uitstroom op dezelfde leeftijd in het vroegere brugpensioenstelsel. Wanneer de handavingsgraad van de VTE's, verkregen door de hypothese van het “zo snel mogelijke vertrek op brugpensioen”, lager is

⁷ We hebben ons gebaseerd op de expertise van de Algemene Centrale der Openbare Diensten (ACOD), op omzendbrief 5237 van de Franse Gemeenschap en de wijziging van de regels voor de disponibilité précédant la pension de retraite (DPPR) uit 2012.

dan deze uit het oude systeem, hebben we de laatste gekozen. Kortom: deze procedure gaat ervan uit dat het nieuwe brugpensioenstelsel het relatieve gewicht en het gedrag van de leerkrachten die niet op brugpensioen willen gaan niet verregaand zal veranderen.

Voor de nieuwe leerkrachten, dat wil zeggen die hun loopbaan als leerkracht minder dan zes jaar voordien zijn gestart, werd de uitstroom per functie bepaald op basis van de waarnemingen van de recente jaren. Maar conform de resultaten van vroegere studies die de uitstroom van beginnende leerkrachten analyseren [Delvaux *et al.*, 2013] (en bevestigd door onze analyses van de Brusselse situatie) werden niet geslacht en leeftijd als criteria gekozen maar anciënniteit, het al dan niet bezitten van een pedagogisch diploma en het aantal VTE's dat in het eerste schooljaar van de beginperiode wordt gepresteerd⁸. De periode van zes jaar tussen 2013-2014 en 2019-2020 impliceert echter dat de beginperiode van elke nieuwkomer die ten laatste in 2013-2014 instroomt, op een bepaald moment

afloopt. We hebben voor elke nieuwkomer twee periodes bepaald: de eerste dekt de jaren van de beginperiode en de tweede het vervolg.

- Tijdens de beginperiode is het aantal VTE afgeleid van de evolutie van alle cohorten van nieuwe leerkrachten die beschikbaar zijn in de periode 2005-2006 tot 2013-2014. We hebben voor elke anciënniteit, per categorie VTE in het eerste jaar van de beginperiodes per diploma, de som berekend van de VTE's die alle leerkrachten van deze anciënniteit tot het einde van de beginperiode gepresteerd hebben en vervolgens de som van de VTE's die diezelfde leerkrachten in het jaar volgend op het theoretisch laatste jaar⁹ van deze beginperiode gepresteerd hebben. De verhouding tussen deze twee sommen werd gebruikt als basis voor het bepalen van de uitstroom van deze nieuwe leerkrachten.
- Na deze periode werd de uitstroom bepaald op basis van geslacht en leeftijd van de leerkracht.

4.3. RESULTATEN VAN DE VOORUITZICHTEN

Op basis van de hoger gedefinieerde berekeningsmodaliteiten kunnen we het aantal VTE's en leerkrachten bepalen dat vandaag wordt betaald (ongeacht of ze in functie zijn of niet) door één van beide gemeenschappen en nog aanwezig zullen zijn in 2019-2020 (tabel 4.6). Omdat de overlevingsgraad steeds lager is in de Vlaamse Gemeenschap, is het verschil tussen het aantal VTE's dat vandaag wordt betaald en het aantal VTE's dat nog aanwezig zal zijn in 2019-2020 er groter. Op die datum zal nog slechts 60 % van de huidige leerkrachten aanwezig zijn aan Nederlandstalige zijde, terwijl dat het geval zal zijn voor ongeveer 75 % aan Franstalige zijde. Anders gezegd, indien de vraag niet zou stijgen, zou tegen 2019-2020 ongeveer 40 % van de leerkrachten moeten worden vervangen in de Vlaamse Gemeenschap en iets meer dan een kwart in de Franse Gemeenschap.

Er zijn echter ook grote verschillen per niveau en functie. De verhouding tussen de in 2019-2020 aanwezige leerkrachten en de in 2013-2014 betaalde leerkrachten is

duidelijk lager in het secundair dan in het basisonderwijs en dit door de combinatie van twee fenomenen. Enerzijds is de overlevingsgraad op een bepaalde leeftijd meestal lager in het secundair dan in het basisonderwijs, zoals we hoger benadrukten. Anderzijds is de leeftijdspiramide ook ouder in het secundair onderwijs dan in het basisonderwijs. In de Franse Gemeenschap beperkt de relatief jonge leeftijdsstructuur in het kleuter- en het lager onderwijs de impact van de uitstroom door pensioen en brugpensioen (12 % van de leerkrachten uit het kleuter- en 20 % uit het lager onderwijs). Leraren lichamelijke opvoeding zitten in dezelfde situatie, ongeacht het niveau, omdat de uitstroom door pensioen over niet meer dan 18 % van het personeel gaat. De uitstroom door pensioen is daarentegen veel hoger in het secundair onderwijs. Met respectievelijk 30 % voor de algemene vakken, 32 % voor de kunstvakken, 36 % voor de technische vakken en 40 % voor de praktische vakken wordt elk type secundair onderwijs geconfronteerd met het vooruitzicht van de vervanging van een aanzienlijk deel van het personeel.

⁸ Voor deze laatste variabele hebben we alle dagelijkse VTE in het betalingsbestand in het eerste jaar van de beginperiode opgeteld en de som vervolgens gedeeld door het totaal aantal dagen, ook deze zonder prestaties (een VTE van 0,5 kan dus zowel overeenstemmen met een deeltijdse opdracht gedurende het hele jaar als met een voltijdse opdracht gedurende een half jaar). Daarna hebben we deze waarden in 4 categorieën VTE ingedeeld:]0.00-0.25],]0.25-0.50],]0.50-0.75] en [0.75 en meer].

⁹ Theoretisch vermits sommige leerkrachten dan niet meer in functie zijn.

TABEL 4.6.: Raming van het aantal VTE-leerkrachten dat in 2013-2014 werd betaald en nog zal werken in 2019-2020

Functies	Franstalig onderwijs (gewoon en buitengewoon)			Nederlandstalig onderwijs (gewoon)		
	VTE betaald in 2013-2014	Overlevingsgraad (%)	VTE betaald in 2019-2020	VTE betaald in 2013-2014	Overlevingsgraad (%)	VTE betaald in 2019-2020
Kleuteronderwijs	2 786	83,8	2 334	1 086	72,2	784
Onderwijzer in het kleuteronderwijs	2 616	86,3	2 257	1 032	73,1	754
Kleuterturnen	170	45,0	77	54	55,4	30
Lager onderwijs	5 676	78,6	4 458	1 379	64,7	892
Onderwijzer lager onderwijs	5 053	78,9	3 990	1 305	64,3	839
Lichamelijke opvoeding	415	81,3	338	74	71,1	53
Tweede taal	207	62,7	130	-	-	-
Secundair onderwijs	8 413	68,8	5 787	1 819	52,3	952
Algemene vakken	5 476	70,4	3 856	940	53,8	506
Klassieke talen	201	77,4	155	45	54,7	25
Lichamelijke opvoeding	643	73,6	474	87	69,3	61
Beroepspraktijk	723	57,6	416	307	49,1	151
Technische vakken	1 097	63,3	694			
Kunstvakken	274	70,2	192	183	53,9	99
Andere (ondersteuning en administratie)	-	-	-	257	42,9	110
Lager en secundair onderwijs	901	64,6	582	197	55,8	110
Levensbeschouwelijke vakken	901	64,6	582	197	55,8	110
Totaal alle niveaus samen	17 776	74,0	13 161	4 481	61,1	2 738

Bron: berekeningen van de auteurs op basis van de gegevens geleverd door ETNIC, 2015 (betalingsbestanden) en AgODi, 2015 (betalingsbestanden).

5. AANTAL BEGINNENDE LEERKRACHTEN DAT NOG AANWEZIG IS IN 2019-2020

Er is logischerwijze een groot verschil tussen het aantal nog aanwezige VTE's in 2019-2020 en de behoefte. Dit verschil houdt evenwel geen rekening met personen die elk jaar instromen. Het is redelijk om er van uit te gaan dat het Brussels schoolsysteem in de komende jaren in staat zal zijn om de recent vastgestelde instroomdynamiek in de

toekomst te handhaven. Daarom gaan we het volume van de 'identieke' instroom evalueren door het tweede deel van de vergelijking te analyseren. We stellen de berekeningswijze en gekozen hypothesen (punt 5.1) eerst kort voor, om vervolgens het aantal nieuwe VTE's voor te stellen dat nog aanwezig zal zijn in 2019-2020 (in punt 5.2).

$$\begin{aligned}
 & \text{Aanbod VTE}_{2019-2020} = \\
 & [(\text{Betaalde VTE}_{2013-2014} * \text{Overlevingsgraad}_{2013-2014 \text{ tot } 2019-2020}) \\
 & + (\text{Nieuwe VTE}_{2013-2014 \text{ tot } 2019-2020} * \text{Overlevingsgraad}_{2013-2014 \text{ tot } 2019-2020})] \\
 & * \text{Aanwezigheidsgraad}_{2019-2020}
 \end{aligned}$$

5.1. BEREKENINGSWIJZE EN GEKOZEN HYPOTHESEN

Om het aantal "waarschijnlijke" instromers op basis van de instroom van de vorige jaren te kunnen inschatten, hebben we voor elk van de 6 jaar na 2013-2014 het gemiddeld aantal nieuwe VTE's in elk van de functies voor de recente jaren gekozen (2005-2006 tot 2013-2014).

Daarna hebben we een overlevingsgraad toegewezen aan deze VTE's, berekend op basis van het gedrag dat in de voorgaande jaren werd waargenomen. Hiertoe hebben we de cohorten instromers jaar na jaar opgevolgd door de som van de betaalde VTE's in elk van die jaren te berekenen en te vergelijken met de som van de VTE's in het instroomjaar.

Het aantal VTE's van leerkrachten dat in 2014-2015 instroomde en tijdens vijf opeenvolgende jaren zal verminderen/stijgen, werd vermenigvuldigd met de overlevingsgraad tussen het eerste en het vijfde jaar.

Deze berekeningsmethode gaat er dus van uit dat de structuur van de instroom van nieuwe leerkrachten voor een bepaalde functie ongewijzigd blijft in de jaren 2014-2015 tot 2019-2020, zowel qua leeftijd, geslacht, diploma, VTE's in het eerste jaar van de beginperiode, als qua anciënniteit.

5.2. RAMING VAN HET AANTAL INSTROMERS

Met deze berekeningsmethode op basis van de instroom van de jongste jaren verhogen we de instroom in de niveaus en functies die de afgelopen jaren veel leerkrachten hebben aangeworven wegens de demografische groei. Er spelen nog andere parameters een rol, meer bepaald de uitstroom van oudere leerkrachten, die afhangt van de leeftijdsstructuur van elke functie, en van de stabiliteit van het lerarenkorps in elk van de functies.

De verhouding tussen het aantal VTE's -instromers en het aantal bestaande VTE's dat nog aanwezig zal zijn in 2019-2020 wordt door deze parameters bepaald. Deze verhouding is groter in de Vlaamse Gemeenschap, voor alle niveaus en functies. In beide gemeenschappen is er een stijging naarmate men van kleuteronderwijs naar het secundair onderwijs gaat, wat erop wijst dat de verschillende onderwijsniveaus en de verschillende functies een sterke impact hebben op deze schommelingen (tabel 5.1).

TABEL 5.1.: Raming van het aantal leerkrachten dat nog niet in functie is in 2013-2014, maar het wel zal zijn in 2019-2020

Functies	Franstalig onderwijs (gewoon en buitengewoon)		Nederlandstalig onderwijs (gewoon)	
	VTE die na 2013-2014 instromen en nog aanwezig zijn in 2019-2020	Verhouding tussen de nieuwe VTE en de huidige VTE die nog aanwezig zijn in 2019-2020 (%)	VTE die na 2013-2014 instromen en nog aanwezig zijn in 2019-2020	Verhouding tussen de nieuwe VTE en de huidige VTE die nog aanwezig zijn in 2019-2020 (%)
Kleuteronderwijs	1 019	43,7	428	54,6
Onderwijzer kleuteronderwijs	872	38,6	399	52,9
Kleuterturnen	147	190,9	29	96,7
Lager onderwijs	2 028	45,5	585	65,6
Onderwijzer lager onderwijs	1 765	44,2	557	66,4
Lichamelijke opvoeding	141	41,7	28	52,8
Tweede taal	122	93,8	-	-
Secundair onderwijs	3 287	56,8	988	103,8
Algemene vakken	2 034	52,7	478	94,5
Klassieke talen	66	42,6	14	56
Lichamelijke opvoeding	245	51,7	37	60,7
Beroepspraktijk	343	82,5	164	108,9
Technische vakken	475	68,4	97	98
Kunstvakken	124	64,6		
Andere (ondersteuning en administratie)	-	-	198	180
Lager en secundair onderwijs	344	59,1	96	87,3
Levensbeschouwelijke vakken	344	59,1	96	87,3
Totaal alle niveaus samen	6 678	50,7	2 097	76,6

Bron: berekeningen van de auteurs op basis van de gegevens geleverd door ETNIC, 2015 (betalingsbestanden) en AgODi, 2015 (betalingsbestanden).

6. AANWEZIGHEIDSGRAAD

Niet alle betaalde leerkrachten zijn in functie. Ze kunnen een andere opdracht uitvoeren, met ziekteverlof of moederschapsverlof zijn, loopbaanonderbreking nemen, enz. De schatting van de behoeften aan leerkrachten tegen 2019-2020 evalueert evenwel het aantal VTE's dat daadwerkelijk moet ingevuld worden om de leerlingen les te kunnen geven. Tussen het luik "aanbod" (aantal betaalde leerkrachten) en het luik "vraag" (vereist aantal leerkrachten) is er dus een aanwezigheidscoëfficiënt die men kan

toepassen als deler aan de vraagzijde of als multiplicator aan de aanbodzijde. We kozen hier voor de laatste optie.

De gemiddelde aanwezigheidsgraad is de verhouding tussen het aantal VTE's dat reëel wordt ingevuld in de scholen en het aantal VTE's dat de betaalde leerkrachten vertegenwoordigt. Deze graad wordt globaal berekend voor reeds aanwezige leerkrachten in 2013-2014 en voor zij die later instromen.

$$\text{Aanbod VTE}_{2019-2020} = \left[(\text{Betaalde VTE}_{2013-2014} * \text{Overlevingsgraad}_{2013-2014 \text{ tot } 2019-2020}) + (\text{Nieuwe VTE}_{2013-2014 \text{ tot } 2019-2020} * \text{Overlevingsgraad}_{2013-2014 \text{ tot } 2019-2020}) \right] * \text{Aanwezigheidsgraad}_{2019-2020}$$

Zoals blijkt uit tabel 6.1 is deze aanwezigheidsgraad gemiddeld 88,5 % in de Franse Gemeenschap en 82 % in de Vlaamse Gemeenschap. Die schommelt ook naargelang de functies. De verschillen blijven echter relatief klein in vergelijking met de sterke schommelingen van de overlevingsgraad die we hebben waargenomen. In de Franse Gemeenschap schommelt deze graad tussen 88,6 % en 92,6 %, afhankelijk van de functies. In de Vlaamse Gemeenschap schommelt deze graad tussen 78,4 % en 90,1 %. De schommelingen zijn dus sterker in deze gemeenschap, waar de aanwezigheidsgraad systematisch lager is dan in de Franse Gemeenschap.

Deze verschillen vloeien voort uit een combinatie van meerdere factoren. Het geslacht is zo'n factor. De vrouwelijkingsgraad is immers niet zonder gevolgen. Globaal gezien is het aantal personeelsleden dat zijn functie

werkelijk uitoefent, duidelijk veel lager bij de vrouwen. De verschillen vinden we terug op ongeveer alle leeftijden hoewel ze relatief groter zijn rond de leeftijd van 35 jaar (met vooral het moederschapsverlof) en de pensioene-rechtigde leeftijd. Bij de mannen stijgt het aantal personeelsleden met verlof progressief met de leeftijd tot de jaren voorafgaand aan het rustpensioen (TBS/DPPR). Dit aantal daalt vervolgens, net als bij de vrouwen, waarschijnlijk door de uitstroom van een deel van het personeel dat vroeger reeds meer dan het gemiddelde aantal verlofdagen had.

Ook het statuut heeft invloed op de aanwezigheidsgraad. Niet-benoemde leerkrachten hebben immers geen recht op alle verloftypes waarop benoemde leerkrachten wel recht hebben. Hun aanwezigheidsgraad is dus hoger.

TABEL 6.1.: Raming van het aantal VTE dat in 2019-2020 wordt betaald en aanwezig is, per gemeenschap, niveau en functie

Functies	Franstalig onderwijs (gewoon en buitengewoon)					Nederlandstalig onderwijs (gewoon)				
	Aantal VTE al betaald in 2013-2014 en nog steeds betaald in 2019-2020	Aantal VTE die na 2013-2014 instromen en nog steeds betaald worden in 2019-2020	Totaal aantal VTE betaald in 2019-2020	Aanwezigheidsgraad (%)	Aantal VTE in functie in 2019-2020	Aantal VTE al betaald in 2013-2014 en nog steeds betaald in 2019-2020	Aantal VTE die na 2013-2014 instromen en nog steeds betaald worden in 2019-2020	Totaal aantal VTE, betaald in 2019-2020	Aanwezigheidsgraad (%)	Aantal VTE in functie in 2019-2020
Kleuteronderwijs	2 334	1 019	3 353	88,0	2 952	784	428	1 212	78,6	953
Onderwijzer in het kleuteronderwijs	2 257	872	3 129	88,2	2 760	754	399	1 153	78,4	904
Kleuterturnen	77	147	224	85,6	192	30	29	59	83,2	49
Lager onderwijs	4 458	2 028	6 486	87,9	5 701	892	585	1 477	82,0	1 211
Onderwijzer lager onderwijs	3 990	1 765	5 755	87,7	5 047	839	557	1 396	82,0	1 145
Lichamelijke opvoeding	338	141	479	91,7	439	53	28	81	81,8	66
Tweede taal	130	122	252	85,1	214	-	-	-	-	-
Secundair onderwijs	5 787	3 287	9 074	89,1	8 087	952	988	1 940	84,6	1 642
Algemene vakken	3 856	2 034	5 890	88,3	5 201	506	478	984	82,2	809
Klassieke talen	155	66	221	86,6	191	25	14	39	89,1	35
Lichamelijke opvoeding	474	245	719	92,6	666	61	37	98	85,2	83
Beroepspraktijk	416	343	759	91,1	691	151	164	315	84,5	266
Technische vakken	694	475	1 169	89,8	1 050	99	97	196	87,1	171
Kunstvakken	192	124	316	91,0	288	110	198	308	90,1	278
Andere (ondersteuning en administratie)	-	-	-	-	-	110	198	308	90,1	278
Lager en secundair onderwijs	582	344	926	89,5	829	110	96	206	86,4	178
Levensbeschouwelijke vakken	582	344	926	89,6	829	110	96	206	86,4	178
Totaal alle niveaus samen	13 161	6 678	19 839	88,6	17 568	2 738	2 097	4 835	82,4	3 984

Bron: berekeningen van de auteurs op basis van de gegevens geleverd door ETNIC, 2015 (betalingsbestanden) en AgODi, 2015 (betalingsbestanden).

7. PROGNOSE VAN DE BALANS TUSSEN VRAAG EN AANBOD

We beschikken nu over gegevens waarmee we kunnen inschatten in welke mate het VTE-aanbod de verwachte behoeften in 2019-2020 zal dekken vermits we eerst het aantal VTE's dat al betaald werd in 2013-2014 en nog steeds betaald zal worden in 2019-2020 (hoofdstuk 4), het aantal VTE's dat na 2013-2014 instroomt en nog steeds betaald wordt in 2019-2020 (hoofdstuk 5) alsook de aanwezigheidsgraad van deze twee categorieën leerkrachten (hoofdstuk 6) hebben trachten in te schatten. Met een combinatie van deze drie schatters kunnen we het aanbod

inschatten (gegevens in tabel 6.1). De verhouding tussen de raming van dit aanbod en de raming van de vraag, voorgesteld in hoofdstuk 3, laat ons toe om de dekkingsgraad van de behoeften te evalueren.

Er zijn twee evaluatiemethoden mogelijk. De ene bepaalt de minimale dekkingsgraad en de andere de maximale dekkingsgraad. Ze worden uitgelegd in punt 7.1. We passen ze vervolgens toe op de reeds voorgestelde gegevens (punt 7.2).

7.1. BEREKENINGSWIJZEN

In de twee berekeningswijzen nemen we onze ramingen van de behoeften aan VTE's in 2019-2020 als uitgangspunt aan de vraagzijde en deze van de aanwezige VTE's in 2019-2020 aan de aanbodzijde, of anders gezegd, onze vooruitzichten van het aantal huidige of nieuwe leerkrachten die op die datum "overleven" en in functie zijn (dat wil zeggen niet enkel betaald, maar ook aanwezig in de klas).

• MAXIMALE RAMING

Bij een van de ramingen worden deze twee cijfers vergeleken. Dit geeft een *maximale raming* van de "tekorten".

$$\begin{aligned} \text{Max. tekort VTE}_{2019-2020} = \\ \text{Aanbod VTE}_{2019-2020} \\ - \text{Behoeften VTE}_{2019-2020} \end{aligned}$$

Deze berekeningswijze veronderstelt immers dat de leerlingen van elke klas alle dagen een leerkracht hebben. Maar dit stemt niet overeen met de realiteit in 2013-2014 die we als referentie genomen hebben om de aanwezigheidsgraad te berekenen. We weten immers dat klassen dagenlang zonder leerkracht kunnen zitten, vooral in het begin van het schooljaar wanneer nog niet alle posten zijn ingevuld en geleidelijk worden toegewezen. We zouden kunnen stellen dat deze maximale raming inderdaad het streefdoel is om klassen zonder leerkracht te vermijden. Het zou echter om twee redenen verkeerd zijn om

deze werkwijze te hanteren. Enerzijds kunnen bepaalde "afwezigheden" worden gerechtvaardigd door gebeurtenissen zoals pedagogische studiedagen, opleidingen of stakingsdagen. Anderzijds moet rekening worden gehouden met het feit dat geen enkel organisatorisch systeem een doelstelling kan halen waarbij elke leerkracht die een dag afwezig is door een andere leerkracht kan worden vervangen zonder een hergroepering van klassen. Het is geweten dat het onmogelijk is om onmiddellijk een andere leerkracht aan te werven wanneer een leerkracht zich 's morgens ziek meldt en dat de school het probleem oplost door de verantwoordelijkheid voor de klas bijvoorbeeld toe te vertrouwen aan een collega die al een andere klas heeft of aan een opvoeder. Deze maximale raming overschat de tekorten dus, maar het is moeilijk te bepalen in welke mate.

• MINIMALE RAMING

De *minimale raming* onderschat dan weer het vereiste aantal leerkrachten op post om ervoor te zorgen dat alle klassen vanaf 1 september een leerkracht hebben, behalve bij korte afwezigheden. In een dergelijk vooruitzicht verhoudt elke term van de vergelijking (aanbod en vraag in 2019-2020) zich tot diezelfde variabelen, berekend in 2013-2014.

$$\begin{aligned} \text{Min. tekort VTE}_{2019-2020} = \\ (\text{Aanbod VTE}_{2019-2020} - \text{Aanbod VTE}_{2013-2014}) \\ - (\text{Behoeften VTE}_{2019-2020} - \text{Behoeften VTE}_{2013-2014}) \end{aligned}$$

Om de niet ingevulde tekorten in te schatten wordt het verschil tussen het aanbod in 2019-2020 en het aanbod in 2013-2014 en het verschil tussen de behoeften in 2019-2020 en de behoeften in 2013-2014 vergeleken. Deze minimale raming kan echter geen ideaal zijn omdat ze ervan uitgaat dat de aanwezigheidsgraad van 2013-2014 volstaat om een optimale omkadering van de klassen te verzekeren terwijl we weten dat sommige klassen lange tijd zonder leerkrachten zaten.

Het vereiste aantal VTE's tegen 2019-2020 ligt dus ergens tussen een maximale raming die eerder overschat en een minimale raming die eerder oordeelt dat de huidige feitelijke toestand met (te) veel niet ingevulde tekorten klassen zonder leerkracht moet worden aanvaard.

7.2. RESULTATEN

Om rekening te houden met de minimale en maximale ramingen van de tekorten stellen we opeenvolgend drie tabellen voor. De eerste om het maximale verschil tussen aanbod en vraag te bepalen, de tweede om het minimale verschil in te schatten en de derde om de twee ramingen te vergelijken.

• MAXIMALE RAMING

Tabel 7.1 waarin de rode cijfers een te klein aanbod en de zwarte cijfers een te groot aanbod weergeven, geeft de hoge raming weer. Zoals verwacht zijn de grootste tekorten opgetekend in het secundair onderwijs. Het tekort is kleiner in het basisonderwijs (althans in de Franse Gemeenschap) en heeft enkel betrekking op het lager onderwijs.

TABEL 7.1.: Maximale raming van de verhouding tussen aanbod van en vraag naar VTE-leerkrachten in 2019-2020

Functies	Franstalig onderwijs (gewoon en buitengewoon)				Nederlandstalig onderwijs (gewoon)			
	Behoeften VTE 2019/2013	Aanbod VTE 2019/2013	Aanbod VTE - Behoeften VTE	Dekkings- graad van de behoeften (%)	Behoeften VTE 2019/2013	Aanbod VTE 2019/2013	Aanbod VTE - Behoeften VTE	Dekkings- graad van de behoeften (%)
Kleuteronderwijs	2 921	2 952	31	101,1	974	953	- 21	97,8
Onderwijzer in het kleuteronderwijs	2 728	2 760	32	101,2	923	904	- 19	97,9
Kleuterturnen	193	192	- 1	99,5	51	49	- 2	96,1
Lager onderwijs	6 114	5 701	- 413	93,2	1 351	1 211	- 140	89,6
Onderwijzer lager onderwijs	5 469	5 047	- 422	92,3	1 280	1 145	- 135	89,5
Lichamelijke opvoeding	479	439	- 40	91,6	71	66	- 5	93,0
Tweede taal	166	214	48	128,9	-	-	-	-
Secundair onderwijs	9 151	8 087	- 1 064	88,4	1 776	1 642	- 134	92,5
Algemene vakken	5 926	5 201	- 725	87,8	888	809	- 79	91,1
Klassieke talen	224	191	- 33	85,3	46	35	- 11	76,1
Lichamelijke opvoeding	904	666	- 238	73,7	132	83	- 49	62,9
Beroepspraktijk	706	691	- 15	97,9	299	266	- 33	89,0
Technische vakken	1 146	1 050	- 96	91,6	179	171	- 8	95,5
Kunstvakken	245	288	43	117,6	-	-	-	-
Andere (ondersteuning en administratie)	-	-	-	-	232	278	46	119,8
Lager en secundair onderwijs	1 081	829	- 252	76,7	179	178	- 1	99,4
Levensbeschouwelijke vakken	1 081	829	- 252	76,7	179	178	- 1	99,4
Totaal alle niveaus samen	19 267	17 568	- 1 699	91,2	4 280	3 984	- 296	93,1
Totaal van de functies met tekorten	-	-	- 1 822	-	-	-	- 342	-

Nota: Door de afrondingen kunnen de totalen 1 eenheid verschillen.

Bron: berekeningen van de auteurs op basis van de gegevens geleverd door ETNIC, 2015 (betalingsbestanden) en AgODi, 2015 (betalingsbestanden).

In deze en de volgende tabellen mag niet te veel aandacht worden besteed aan de totalen en subtotalen omdat dit zou betekenen dat de diverse functies onderling inwisselbaar zouden zijn, met andere woorden dat het teveel aan leerkrachten in een functie, het tekort van een andere functie zou kunnen opvangen. De functies zijn dan wel niet volledig afgebakend, maar er zijn wel vereisten inzake diploma en competenties. Men moet rekening houden met het feit dat bepaalde lager gedefinieerde functiecategorieën uiterst omvattend zijn en dat een globale positieve balans tekorten kan verhullen. Dat is zeker het geval voor de categorieën “algemene vakken” en “technische vakken en beroepsvakken” die een ruime waaier vakken omvatten die niet door dezelfde gediplomeerden kunnen worden onderwezen. Om rekening te houden met het eerste (maar niet het tweede) probleem hebben we een tweede totaal toegevoegd dat enkel de tekorten optelt. Het “echte tekort” sluit dus nauwer aan bij het tweede dan bij het eerste totaal en is ongetwijfeld hoger dan het tweede wanneer de afbakening van de interne functies van een categorie ruim is.

Rekening houdend met de dichtheid van de functies, zouden er maximaal 1 822 VTE's ontbreken in de Franse

Gemeenschap en 342 in de Vlaamse Gemeenschap, of iets minder dan 9 % van de VTE's in de Franse Gemeenschap en iets minder dan 7 % in de Vlaamse Gemeenschap (vermits de dekkingsgraad van de behoeften respectievelijk gelijk is aan 91,2 % en 93,1 % zoals blijkt uit de tabel).

• MINIMALE RAMING

In tabel 7.2 waarin de rode cijfers een te klein aanbod en de zwarte cijfers een te groot aanbod weergeven, vallen in de eerste plaats de verschillen tussen beide gemeenschappen op. Uitgedrukt in absolute termen is het tekort in de Franse Gemeenschap groter maar in relatieve termen is het groter in de Vlaamse Gemeenschap. De functies met tekorten zijn niet identiek in beide gemeenschappen. Terwijl de levensbeschouwelijke vakken in beide gevallen met de grootste relatieve tekorten kampen, is het zo dat het secundair onderwijs met de duidelijkste tekorten kampt in de Franse Gemeenschap terwijl ze in de Vlaamse Gemeenschap vooral het lager onderwijs treffen.

TABEL 7.2.: Minimale raming van de verhouding tussen aanbod van en vraag naar VTE-leerkrachten in 2019-2020

Functies	Franstalig onderwijs (gewoon en buitengewoon)				Nederlandstalig onderwijs (gewoon)			
	Bijkomende behoeften aan VTE tussen 2013-2014 en 2019-2020	Bijkomend aanbod aan VTE tussen 2013-2014 en 2019-2020	Bijkomend aanbod VTE - Bijkomende behoefte VTE	Dekkingsgraad van de bijkomende behoeften (%)	Bijkomende behoeften aan VTE tussen 2013-2014 en 2019-2020	Bijkomend aanbod aan VTE tussen 2013-2014 en 2019-2020	Bijkomend aanbod VTE - Bijkomende behoefte VTE	Dekkingsgraad van de bijkomende behoeften (%)
Kleuteronderwijs	154	499	345	324,0	68	99	31	145,6
Onderwijzer in het kleuteronderwijs	144	453	309	314,6	64	95	31	148,4
Kleuterturnen	10	46	36	460,0	4	4	0	100,0
Lager onderwijs	713	710	- 3	99,6	152	80	- 72	52,6
Onderwijzer lager onderwijs	638	614	- 24	96,2	144	75	- 69	52,1
Lichamelijke opvoeding	55	58	3	105,5	8	5	- 3	62,5
Tweede taal	19	38	19	200,0	-	-	-	-
Secundair onderwijs	750	590	- 160	78,7	121	102	- 19	84,3
Algemene vakken	517	366	- 151	70,8	72	36	- 36	50,0
Klassieke talen	23	18	- 5	78,3	4	- 5	- 9	0,0
Lichamelijke opvoeding	74	69	- 5	93,2	7	8	1	114,3
Beroepspraktijk	43	33	- 10	76,7	12	7	- 5	58,3
Technische vakken	70	65	- 5	92,9	15	11	- 4	73,3
Kunstvakken	23	38	15	165,2				
Andere (ondersteuning en administratie)	-	-	-	-	10	45	35	450,0
Lager en secundair onderwijs	104	23	- 81	22,1	37	8	- 29	21,6
Levensbeschouwelijke vakken	104	23	- 81	22,1	37	8	- 29	21,6
Totaal alle niveaus samen	1 721	1 822	101	105,9	376	289	- 87	76,9
Totaal van de functies met tekorten	-	-	- 281	-	-	-	- 155	-

Nota: Door de afrondingen kunnen de totalen 1 eenheid verschillen.

Bron: berekeningen van de auteurs op basis van de gegevens geleverd door ETNIC, 2015 (betalingsbestanden) en AgODi, 2015 (betalingsbestanden).

Het totale tekort van deze lage raming bedraagt 281 VTE's in de Franse Gemeenschap en 155 in de Vlaamse Gemeenschap, rekening houdend met de manier waarop de opdrachten worden ingevuld (als voltijdse of deeltijdse opdrachten). En dat is niet verwaarloosbaar, we spreken immers van 16 % bijkomende behoeften in de Franse Gemeenschap en 41 % in de Vlaamse Gemeenschap.

• VERGELIJKING VAN DE MINIMALE EN MAXIMALE RAMINGEN

Tabel 7.3 vergelijkt beide ramingen. De rode cijfers die getuigen van het bestaan van een tekort, zijn logischerwijze talrijker en meer uitgesproken in de kolommen met

de resultaten van de maximale ramingen. We herhalen dat het tekort dat idealiter moet worden opgevuld, tussen deze twee uitersten ligt, tussen een optimale maar zelfs voor het meest doeltreffende systeem onbereikbare situatie en een realistische situatie waarin te veel klassen geen leerkracht hebben zoals in de huidige situatie. We stellen vast dat de Franse Gemeenschap vooral met tekorten kampt in het secundair onderwijs en helemaal niet in het kleuteronderwijs waar het schoolsysteem het aanwervingsritme van nieuwe leerkrachten van de afgelopen jaren zal kunnen verlagen. In de Vlaamse Gemeenschap is de situatie in het kleuteronderwijs helemaal niet zorgwekkend maar we zien dat de verwachte tekorten in het lager onderwijs bijna even groot zijn als in het secundair onderwijs, in tegenstelling tot de Franse Gemeenschap.

TABEL 7.3.: Vergelijking van de twee ramingen van de verhouding tussen aanbod van en vraag naar VTE-leerkrachten in 2019-2020

Functies	Franstalig onderwijs (gewoon en buitengewoon)		Nederlandstalig onderwijs (gewoon)	
	Bijkomend aanbod VTE - bijkomende behoeften VTE (minimum)	Aanbod - vraag (maximum)	Bijkomend aanbod VTE - bijkomende behoeften VTE (minimum)	Aanbod - vraag (maximum)
Kleuteronderwijs	345	32	31	- 21
Onderwijzer in het kleuteronderwijs	309	32	31	- 19
Kleuterturnen	36	- 1	0	- 2
Lager onderwijs	- 3	- 413	- 72	- 140
Onderwijzer lager onderwijs	- 24	- 422	- 69	- 135
Lichamelijke opvoeding	3	- 40	- 3	- 5
Tweede taal	19	48		
Secundair onderwijs	- 160	- 1 064	- 19	- 134
Algemene vakken	- 151	- 725	- 36	- 79
Klassieke talen	- 5	- 33	- 9	- 11
Lichamelijke opvoeding	- 5	- 238	1	- 49
Beroepspraktijk	- 10	- 15	- 5	- 33
Technische vakken	- 5	- 96		
Kunstvakken	15	43	- 4	- 8
Andere (ondersteuning en administratie)	-	-	35	46
Lager en secundair onderwijs	- 81	- 252	- 29	- 1
Levensbeschouwelijke vakken	- 81	- 252	- 29	- 1
Totaal alle niveaus samen	101	- 1 699	- 87	- 296
Totaal van de functies met tekorten	- 281	- 1 822	- 155	- 342

Nota: Door de afrondingen kunnen de totalen 1 eenheid verschillen.

Bron: berekeningen van de auteurs op basis van de gegevens geleverd door ETNIC, 2015 (betalingsbestanden) en AgODi, 2015 (betalingsbestanden).

Zoals we verder zullen uitleggen is het redelijk te denken dat de minimale tekorten kunnen worden opgevuld, zoals dat de afgelopen jaren gebeurde in het basisonderwijs dankzij de “natuurlijke” aanpassingsprocessen tussen aanbod en vraag op een arbeidsmarkt die nog steeds door werkloosheid wordt gekenmerkt. Een dergelijke aanpassing zou echter minder zeker kunnen zijn voor bepaalde algemene of levensbeschouwelijke vakken in de Franse Gemeenschap omdat bepaalde functies nu al niet ingevuld zijn.

Het maximale tekort opvullen lijkt daarentegen irrealistisch voor bepaalde functies van het Franstalig secundair onderwijs en mogelijk het Nederlandstalig basisonderwijs. Hoewel we opnieuw moeten aanstippen dat deze maximale ramingen op een optimum steunen dat onbereikbaar is voor het meest doeltreffende systeem, moeten

we ook benadrukken dat de minimale raming te ver onder een gewenste dekking van de behoefte ligt. Wanneer we de cursor “redelijk” halverwege beide ramingen plaatsen, moeten we vaststellen dat het Franstalig secundair onderwijs voor grote en het Nederlandstalig secundair onderwijs voor minder grote, maar niet te verwaarlozen uitdagingen staat, net als het basisonderwijs in beide gemeenschappen (de cijfers die minder groot zijn in absolute termen, werden hier berekend vanuit de hypothese dat de rekruteringen die de jongste jaren ten gevolge van de demografische groei werden waargenomen blijven toenemen).

De uitdagingen zijn dus niet gering, vooral omdat het niet volstaat om in een redelijke dekkingsgraad van de behoefte te voorzien, zoals we in hoofdstuk 8.2 zullen zien, maar ook moet worden vermeden dat bepaalde categorieën scholen sterker getroffen worden door de tekorten dan andere.

8. BESPREKING VAN DE RESULTATEN

De gegevens die we in het vorige hoofdstuk hebben voorgesteld, kunnen op een dubbel niveau besproken worden. Op kwantitatief vlak kan men zich afvragen of het verschil tussen aanbod en vraag moeilijk op te vullen zal zijn, met andere woorden of er een ontoereikend arbeidsaanbod is

(punt 8.1). Het is echter ook belangrijk om op kwalitatief vlak vragen te stellen (punt 8.2) omdat de spanning op de Brusselse arbeidsmarkt voor leerkrachten ook een dalend opleidingsniveau en een ongelijke verdeling van leerkrachten over de scholen kan veroorzaken.

8.1. MOETEN WE EEN ONTOEREIKEND ARBEIDSAANBOD VREZEN?

Op kwantitatief vlak kunnen onze resultaten op twee niveaus besproken worden: de graad van betrouwbaarheid van onze raming van het “tekort” enerzijds en het vermogen van het systeem om de uitdaging van dit “tekort” aan te gaan anderzijds.

We bespreken eerst de foutenmarges van onze ramingen. Het spreekt vanzelf dat ze bestaan maar ze zijn moeilijk in te schatten. Omdat we voor een enkel scenario hebben gekozen, moeten we een foutenmarge incalculeren omdat elk van de parameters tot fouten kan leiden. We hadden ook andere geloofwaardige hypothesen kunnen kiezen of vooruitlopen op de toekomstige beleidslijnen (die op basis van dit verslag zouden kunnen worden aangenomen). Deze inschattingfouten zouden vooral problematisch zijn indien ze systematisch in dezelfde richting gingen en door hun cumulatief karakter tot te optimistische of in tegendeel te pessimistische ramingen zouden leiden. Dit laatste zou het geval zijn indien onze ramingen van de behoeften te laag, onze inschatting van de overlevingsgraad voor de huidige leerkrachten te optimistisch of deze over de instroom te optimistisch zouden zijn. Is dat het geval? We denken niet dat eventuele vertekeningen in die richting gaan.

Wat de behoefte betreft zijn de demografische evolutie, de onderwijs capaciteit in Brussel en de omkaderingsgraad de belangrijkste parameters voor de raming. De eerste van deze parameters steunt op de demografische evaluaties die andere instellingen hebben gemaakt en we hebben geen reden om aan te nemen dat deze over- of ondergewaardeerd zijn. De tweede parameter steunt op de waarnemingen in vorige jaren en het doortrekken van vroegere trends die geen rekening houden met de potentiële aanpassing van de scholingsstrategieën van de gezinnen, terwijl men zou kunnen aannemen dat de ouders hun schoolkeuze aanpassen indien de vraag naar en het aanbod aan leerkrachten in Brussel niet op elkaar afgestemd zijn. Een deel van de gezinnen zou kunnen kiezen om de Brusselse

scholen die door één van de gemeenschappen worden georganiseerd, de rug toe te keren om ofwel naar scholen buiten Brussel te gaan die door diezelfde gemeenschappen worden georganiseerd of om voor de privésector te kiezen. Men zou kunnen aannemen dat de scholingsvraag in de Brusselse scholen van de Franse Gemeenschap en van de Vlaamse Gemeenschap afneemt waardoor het tekort vermindert, al was het maar gedeeltelijk. De derde parameter, de omkaderingsgraad, hangt hoofdzakelijk af van de politieke keuzes inzake het aantal lessen, de rationalisering van het aanbod (schrappen van lessen die door en beperkt aantal leerlingen gevolgd worden en die de ratio leerkrachten/leerlingen verhogen), van de lesprogramma's of de arbeidstijd van een VTE. Gelet op de financiële moeilijkheden van de gemeenschappen is het weinig waarschijnlijk dat de overheid maatregelen neemt die een uitbreiding van de omkaderingsgraad zouden stimuleren.

De ramingen van de overlevingsgraad van de huidige leerkrachten zijn gebaseerd op waarnemingen van vroegere processen. We hebben goede redenen om aan te nemen dat deze trends zich met een hoge graad van waarschijnlijkheid ook in de toekomst zouden doorzetten, behalve indien de werkomstandigheden in Brussel drastisch zouden verslechteren of verbeteren in vergelijking met de werkomstandigheden op andere plaatsen of in andere sectoren of indien er politieke maatregelen zouden worden genomen om de leerkrachten (en in de eerste plaats de beginnende leerkrachten) meer werkzekerheid te geven. In dat geval zou onze overlevingsgraad te pessimistisch zijn (en onze tekorten overschat).

Ook voor de instromers steunen onze ramingen op het doortrekken van vroegere trends, zowel in termen van instroomritme als van overlevingsgraad. Maar ook daar moet rekening worden gehouden met de relatieve aantrekkingskracht van de Brusselse arbeidsmarkt voor onderwyzend personeel ten opzichte van andere arbeidsmarkten en met de relatie tussen het aantal vacatures en het

werkaanbod. De vorige jaren hebben immers aangetoond dat het werkaanbod in het basisonderwijs inspeelde op een stijging van de vacatures. En men kan er van uitgaan dat dit proces zich in een context van werkloosheid zal herhalen voor het secundair onderwijs. Zonder rekening te houden met de mogelijke verlenging van de initiële leraaropleiding, mogen we aannemen dat onze ramingen van de instroom niet te optimistisch zijn (en onze ramingen van het tekort dus niet onderschat).

Een laatste parameter – de aanwezigheidsgraad – van zowel de huidige leerkrachten als de instromers, weegt op onze vooruitzichten. Kan deze stijgen? Indien ja, dan vermindert deze het “tekort” omdat de aanwezigheid in de klas bij eenzelfde aantal betaalde VTE’s zou stijgen. Dat zou kunnen door beleidsmaatregelen of een wijziging in de leeftijds- en anciënniteitsstructuur, een maatregel die bij demografische groei heel waarschijnlijk is.

Twee categorieën factoren kunnen onze statistieken vertekenen: enerzijds het communautair of gewestelijk beleid dat het Brussels onderwijs rechtstreeks of onrechtstreeks treft en anderzijds de relatieve positie van het Brussels onderwijs tegenover andere aspecten die ervoor kunnen zorgen dat gezinnen of leerkrachten het Brussels onderwijs al of niet aantrekkelijk vinden.

We bespreken de eerste factor in het laatste hoofdstuk. We gaan ons hier nu op de tweede factor concentreren. Deze heeft een potentiële impact op de omkaderingsbehoeften (indien gezinnen het Brussels onderwijs de rug zouden toekeren wegens de slechte onderwijsvoorwaarden) en op het jobaanbod voor leerkrachten. Dit tweede luik interesseert ons sterk omdat hoewel de aanpassing van het

arbeidsaanbod aan de vacatures waarschijnlijk is wanneer de arbeidsmarkt globaal genomen gekenmerkt wordt door werkloosheid, is het duidelijk dat ook de uiteenlopende mate van aantrekkelijkheid van de specifieke arbeidsmarkt van het Brusselse onderwijs en die van de arbeidsmarkten van het Vlaamse en Waalse onderwijs alsook die van de algemene arbeidsmarkt ook een invloed uitoefent. We hebben geen aanwijzing over de porositeit tussen de arbeidsmarkten voor leerkrachten en niet-leerkrachten. We kunnen de huidige staat van de verschillende tewerkstellingsmogelijkheden voor leerkrachten, Brusselse en andere, daarentegen wel gedeeltelijk documenteren.

Een belangrijk aspect is het grote aantal pendelaars. Hoewel we enkel over het aantal uitgaande pendelaars voor het Franstalig onderwijs beschikken, is het duidelijk dat slechts heel weinig leerkrachten die in Brussel wonen buiten Brussel werken (4,4 %). Het Brussels onderwijs werkt daarentegen met heel veel leerkrachten die buiten het gewest wonen, vermits 57,9 % van de leerkrachten die in Brussel werken niet in Brussel woont (tabel 8.1). Dit percentage is bijzonder hoog in de Vlaamse Gemeenschap waar meer dan 9 leerkrachten op 10 (91,4 %) niet in Brussel wonen. Maar zelfs in de Franse Gemeenschap gaat het om 49,4 % van de leerkrachten, wat overeenstemt met het globale aantal pendelaars in Brussel. Deze afhankelijkheid van Brussel is des te belangrijker omdat een groot deel van de pendelaars niet uit de onmiddellijke omgeving van het Hoofdstedelijk Gewest komt: 16,4 % van de leerkrachten in de Franse Gemeenschap die in Brussel werken woont noch in Waals-Brabant noch in Vlaanderen (alle provincies samen) en 66 % van de leerkrachten in de Vlaamse Gemeenschap die in Brussel werken, woont niet in de Rand⁴⁰.

TABEL 8.1.: Verdeling van de leerkrachten die in Brussel werken, volgens hun woonplaats

	Franstalig onderwijs 2013	Nederlandstalig onderwijs 2012	Totaal
Leerkrachten die in Brussel wonen en werken	9 834	428	10 262
Leerkrachten die in Brussel wonen en er niet werken	479	?	> 479
Leerkrachten die niet in Brussel wonen, maar er werken	9 589	4 529	14 118
Leerkrachten die in Brussel wonen	10 313	> 428	> 10 262
Leerkrachten die in Brussel werken	19 423	4 957	24 380
Aantrekkelijkheidsgraad (% niet-Brusselse leerkrachten onder de leerkrachten die in Brussel werken)	49,4	91,4	57,9
Retentiegraad (% leerkrachten die buiten Brussel werken onder de leerkrachten die in Brussel wonen)	4,6	?	> 4,7

Bron: Fédération Wallonie-Bruxelles, 2013, p. 77 en Departement Onderwijs en Vorming, 2012, p. 21.

⁴⁰ De Rand, inclusief de faciliteitengemeenten, omvat 19 gemeenten in de rand van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, op het grondgebied van het Vlaams Gewest. Het gaat om de gemeenten Machelen, Zaventem, Tervuren, Kraainem, Wezembeek-Oppeem, Overijse, Hoeilaart, Sint-Genesius-Rode, Beersel, Linkebeek, Drogenbos, Sint-Pieters-Leeuw, Dilbeek, Asse, Wemmel, Merchtem, Meise, Grimbergen en Vilvoorde.

De afstand tussen woon- en werkplaats moedigt een deel van de pendelende leerkrachten aan dichterbij huis werk te zoeken en Brussel te verlaten (of er niet te solliciteren) wanneer de provincies waar een groot aantal Brusselse leerkrachten woont, een demografische groei vertonen. Hoewel de jonge bevolking in Wallonië en Vlaanderen niet zo'n sterke demografische groei zal kennen als in Brussel, is de aangekondigde groei in beide gewesten [Federaal Planbureau, 2015] voldoende om kandidaat-leerkrachten aan te trekken.

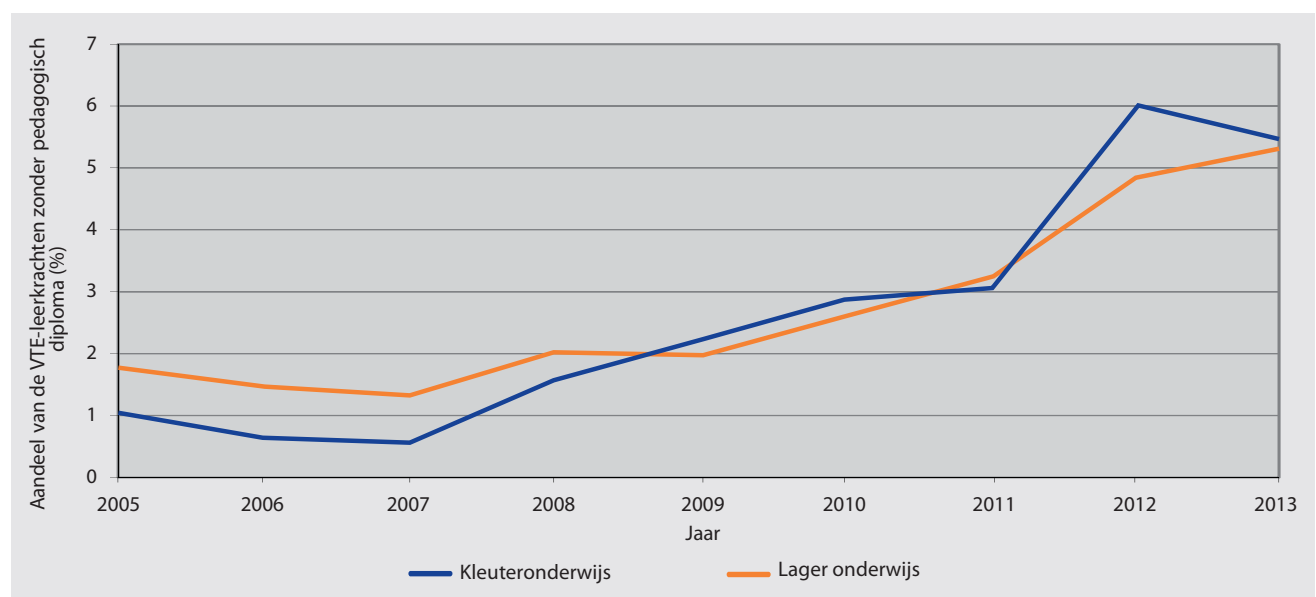
De diverse parameters die we opgesomd hebben, kunnen de precisie van onze ramingen beïnvloeden. Ze kunnen ook de capaciteit van het Brussels onderwijssysteem beïnvloeden om deze aangekondigde belangrijke uitdaging aan te kunnen. Dit systeem zal meer kinderen moeten opnemen en dus ook meer leerkrachten moeten aantrekken en/of behouden dan de vorige jaren het geval was. Dat betekent dat de ratio leerkrachten/leerlingen moet worden beperkt, met andere woorden dat de officiële omkaderingsgraad en/of de effectieve aanwezigheidsgraad moet worden verlaagd (in het laatste geval betekent dit de verhoging van het aantal dagen waarop klassen geen leerkracht hebben).

8.2. MOETEN WE EEN DALING VAN HET OPLEIDINGSNIVEAU EN EEN ONGELIJKE VERDELING VAN LEERKRACHTEN OVER DE SCHOLEN VREZEN?

Hoe groter de spanningen tussen vraag en aanbod van leerkrachten, hoe meer het risico dat de aangeworven leerkrachten niet over de geschikte kwalificatie beschikken. Het volstaat niet om de behoeften aan personeel in te vullen. Het moet ook om gekwalificeerd personeel gaan. Indien het Brussels onderwijs het hoofd boven water kan houden en voldoende onderwijzend personeel kan vinden via knelpuntkwalificaties¹¹, is het de vraag of de

aangeworven personen een opleiding genoten hebben waarmee ze kwalitatief onderwijs kunnen bieden. Naast de afwezigheid van een pedagogisch bekwaamheidsbewijs voor een groot deel van het onderwijzend personeel, zorgen de knelpuntkwalificaties er voor dat personen soms vakken onderwijzen die niets te maken hebben met hun oorspronkelijke bekwaamheid met alle risico's van dien op het vlak van de kwaliteit van het verstrekte onderwijs.

FIGUUR 8.1.: Evolutie van het aandeel leerkrachten (in VTE) zonder pedagogisch diploma onder de leerkrachten in het Brussels basisonderwijs van de Vlaamse Gemeenschap

Bron: AgODi, 2015 (betalingsbestanden).

¹¹ De knelpuntkwalificaties definiëren de minimale competentie die vereist is om een functie uit te oefenen. Deze minimale aanwervingscriteria gelden echter enkel voor functies die door de regering als schaars worden erkend.

In het Nederlandstalig Brussels onderwijs (figuur 8.1), dat een sterke groei kende tussen 2005-2006 en 2013-2014, is het aandeel van personen zonder pedagogisch diploma in die periode gestegen.

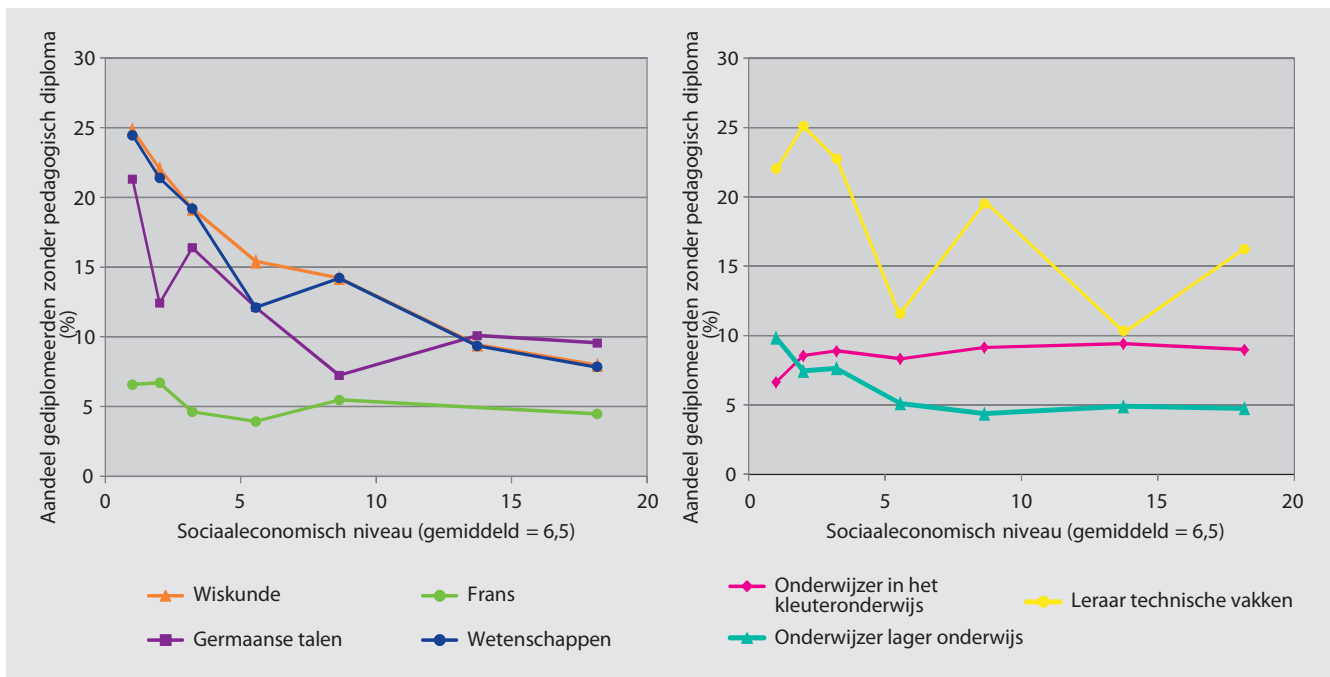
Er bestaat ook de vrees dat sommige scholen meer dan andere door deze “spanningen” worden getroffen. En in het sterk gepolariseerde onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou dit tekort aan onderwijzend personeel met de vereiste diploma’s het verschil tussen gewone en kwetsbare scholen kunnen vergroten.

Dit fenomeen kan aan Franstalige zijde worden gedocumenteerd. Het aandeel leerkrachten zonder pedagogisch diploma (figuur 8.2) of met enkel een knelpuntkwalificatie die niets te maken heeft met de onderwezen leerstof stijgt sterk naarmate het sociaaleconomische profiel van de leerlingen van de school daalt. De kwetsbaar Franstalige

scholen schijnen bovendien veel beginnende leerkrachten zonder pedagogisch diploma in dienst te nemen die naar scholen met leerlingen met een hoger sociaaleconomisch profiel overstappen zodra ze ervaring hebben opgedaan of hun pedagogisch diploma hebben behaald. De omgekeerde beweging van leraars die van de meer prestigieuze naar scholen in gedepriveerde buurten trekken zijn beperkt.

Het tekort aan onderwijzend personeel met de vereiste diploma’s lijkt de polarisatie van het Franstalig onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dus te versterken. Onderwijsinstellingen die een publiek met een hoger sociaaleconomisch niveau aantrekken, trekken de meest ervaren leerkrachten en de meeste leerkrachten met de vereiste diploma’s (diploma van het vak en/of pedagogisch diploma) aan, terwijl kwetsbaar scholen het met minder gekwalificeerd personeel moeten doen.

FIGUUR 8.2.: Aandeel VTE-leerkrachten zonder pedagogisch diploma op alle houders van een diploma van het vak (in VTE). Volgens het vak en het sociaaleconomisch niveau van de onderwijsinstelling (algemeen secundair 2013/2014) in het Franstalig onderwijs

Bron: berekeningen van de auteurs op basis van de gegevens geleverd door ETNIC, 2015 (betalingsbestanden).

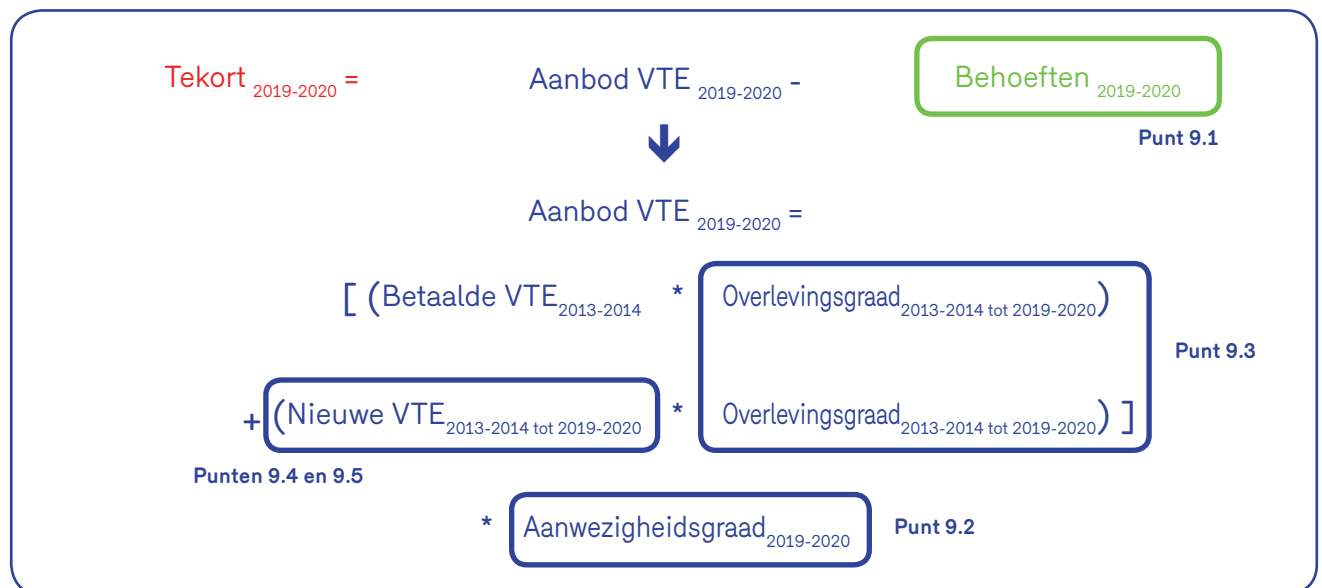

9. MOGELIJKE MAATREGELLEN

Zelfs met de onduidelijkheden in onze ramingen is het duidelijk dat de spanningen tussen vraag en aanbod in de komende jaren blijven bestaan en zelfs groter worden. Daarom moeten de gemeenschaps- en/of gewestregeringen een aantal maatregelen nemen. We hebben deze ondergebracht in vijf categorieën, verwijzend naar de vergelijkingen waarvan we in deze studie zijn uitgegaan.

Een eerste ingreep (punt 9.1) is het terugdringen van de behoeften, anders gezegd inwerken op de diverse parameters die een impact hebben op het aantal in te vullen

arbeidsplaatsen. Een tweede voorstel (punt 9.2) is het terugdringen van de verhouding tussen het aantal betaalde leerkrachten en het aantal arbeidsplaatsen zonder het aantal klasdagen zonder leerkracht te verhogen. Een ander belangrijk actieplan, besproken in punt 9.3, moet de “overlevingsgraad” van beginnende en ervaren leerkrachten verbeteren. De laatste twee actiepijlers moeten het aantal beginnende leerkrachten verhogen, enerzijds door de Brusselse arbeidsmarkt voor leerkrachten aantrekkelijker te maken (punt 9.4) en anderzijds door het aantal studenten in pedagogische opleidingen te verhogen (punt 9.5).

9.1. INSPELEN OP DE VRAAG: DE PROGNOSEWIJZE AANPASSEN

Een eerste mogelijkheid is om de groei van het aantal Brusselse leerlingen te beperken of hun verdeling over de verschillende niveaus en studierichtingen te wijzigen om het aantal leerlingen in niveaus en studierichtingen met een hoge omkaderingsgraad te verminderen.

Naast de demografische evolutie van de lokale bevolking hangt het aantal Brusselse leerlingen hoofdzakelijk af

van twee parameters: enerzijds het aantal leerlingen dat in Brussel naar school gaat zonder er te wonen en anderzijds het percentage zittenblijvers. Het aantal leerlingen in afdelingen met een hoge omkaderingsgraad hangt hoofdzakelijk af van het beleid en de manier waarop de leerlingen naar die respectievelijke richtingen worden doorverwezen. We gaan hier dieper in op deze drie factoren.

• HET AANTAL LEERLINGEN DAT IN BRUSSEL NAAR SCHOOL GAAT ZONDER ER TE WONEN, VERLAGEN?

Er zijn veel meer leerlingen die in Brussel naar school gaan zonder er te wonen dan Brusselse leerlingen die buiten Brussel naar school gaan. Dit saldo is, althans theoretisch, een parameter waaraan men zou kunnen werken. Maar deze mogelijkheid impliceert louter een verschuiving van het aantal leerlingen en heeft geen impact op het totaal aantal banen voor leerkrachten in beide gemeenschappen. **Deze mogelijke maatregel is dus enkel relevant indien de Brusselse arbeidsmarkt voor leerkrachten minder aantrekkelijk wordt** dan een leerkrachtenjob buiten het gewest.

• HET AANTAL ZITTENBLIJVERS VERLAGEN?

De verdeling van de leerlingen over de verschillende studiejaar en studierichtingen is niet uitsluitend het resultaat van de demografische ontwikkeling. Het is ook het resultaat van de schoolloopbaan en het al dan niet gefragmenteerde karakter ervan. De leerachterstand is bijzonder groot in Brussel en speelt een belangrijke rol. Naast de kostprijs voor de maatschappij houdt zittenblijven de leerlingen langer in het onderwijs en verhoogt bijgevolg de vraag naar leerkrachten. **Het aantal zittenblijvers verlagen kan dus de behoefte aan leerkrachten verminderen** zoals we aantoonde in deze studie waarin we onze werkhypothesen steunden op een beleid waarbij het aantal zittenblijvers de evolutie van de laatste jaren volgt.

9.2. DE RATIO LEERKRACHTEN/LEERLINGEN VERKLEINEN

Een andere mogelijkheid is om het aantal betaalde VTE's per leerling te verminderen. Dit aantal is de uitkomst van enerzijds het aantal voltijdse betrekkingen per leerling en anderzijds het aantal betaalde VTE's per voltijdse betrekking.

• INSPELEN OP HET AANTAL BETREKKINGEN PER LEERLING

De eerste ratio hangt af van de arbeidstijd van de leerkrachten, de omkaderingscoëfficiënten die werden gedefinieerd om de personeel dotaties aan onderwijsinstellingen te berekenen, de omvang van klassen en scholen en, zoals uiteengezet in het vorige punt, de opsplitsing van de leerlingen tussen de types en studierichtingen met variabele omkaderingsgraden. Hoewel we denken dat een ingreep op dit laatste punt de spanning tussen vraag en aanbod kan beperken en een positieve impact kan hebben op het

• DE HERORIËTERINGEN BEPERKEN?

De kans is hoger dat een jongere met moeilijkheden die geen aangepaste opvolging krijgt in een overvolle klas naar het technisch, het beroeps- en eventueel het buitengewoon onderwijs wordt doorverwezen, allen onderwijsniveaus met een hogere omkaderingsgraad dan het gewoon algemeen onderwijs. In de huidige werkomstandigheden vinden leerkrachten in overvolle klassen soms moeilijk de ruimte en de tijd om jongeren met bepaalde specifieke noden extra te kunnen begeleiden, met soms ongewenste heroriënteringen naar andere studierichtingen tot gevolg. Terwijl de schoolpopulatie van het buitengewoon onderwijs met zijn hoge omkaderingsgraad de afgelopen jaren drastisch gestegen is in Brussel (+ 12 % aan Franstalige zijde en + 25 % aan Nederlandstalige zijde tussen 2008 en 2012), vinden onderwijskrachten in het buitengewoon onderwijs dat ze meer en meer jongeren opvangen met een ongunstige oriëntering, voornamelijk jongeren met een slechte taalbeheersing [Van Campenhout *et al.*, 2004c, p. 33]. Ook hier **zou het ongetwijfeld mogelijk zijn om de oriëntering van leerlingen te optimaliseren zodat de vereiste omkadering op het einde van het onderwijsparcours wordt verkleind**. Dit zou a priori personeel vrijmaken dat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heel erg nodig heeft om de stijgende schoolpopulatie in de komende jaren te absorberen.

schoolparcours **denken we niet dat de arbeidstijd van de leerkrachten moet worden verhoogd of de personeel dotaties moeten worden verlaagd**. Om te weten of de grootte van de klassen kan worden aangepakt om het tekort aan leerkrachten te verminderen, is een bijkomende studie van het effectieve aantal leerlingen per vak en het aantal klassen met weinig leerlingen nodig. Een realiteit die gemiddeld minder vaak voorkomt in stedelijk dan in landelijk milieu.

• INSPELEN OP HET AANTAL BETAALDE LEERKRACHTEN PER BETREKKING

Het aantal betaalde leerkrachten per voltijdse betrekking is groter omdat veel leerkrachten betaald worden zonder voor de klas te staan (wegens ziekte- of ander verlof) en het aantal lesdagen zonder leerkracht laag is. We hebben al gezegd dat deze tweede parameter geen gepaste manier

kan zijn om de spanning tussen vraag en aanbod op te lossen en aangestipt dat deze parameter vandaag te vaak als aanpassingsvariabele wordt gebruikt. Idealiter moet het aantal lesdagen zonder leerkracht worden verlaagd, met de stijging van het aantal betaalde leerkrachten per voltijdse betrekking als automatisch gevolg. Is het mogelijk om in te spelen op de andere parameter of anders gezegd om het aantal betaalde leerkrachten die niet voor de klas staan te verlagen? Dit aantal kan niet helemaal worden verminderd en hangt in grote mate af van de leeftijds- en genderstructuur van het onderwijzend personeel. Dit hangt in nog grotere mate af van de arbeidsvoorwaarden die meer afwezigheidsdagen genereren wanneer ze tekort schieten.

9.3. MEER LEERKRACHTEN AAN HET WERK HOUDEN

Er moet ook worden ingespeeld op de reeds opgeleide en/of aanwezige leerkrachten. Te veel leerkrachten verlaten de onderwijssector immers vóór de pensioenleeftijd en keren nooit terug. Naast de dwingende maatregelen rond de latere pensioen- en brugpensioenleeftijd (die voor de gemeenschappen budgettair ongunstig zijn), bestaan er andere mogelijkheden om het verlies van gekwalificeerd en bekwaam personeel te beperken.

Naast de uitstroom op de wettelijke pensioenleeftijd zijn er twee grote uitstroommomenten: in het begin van de loopbaan en op de brugpensioenleeftijd, voorafgegaan door een periode van Terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen (TBS) aan Vlaamse zijde of Disponibilités pour convenances personnelles précédant la pension de retraite (DPPR) aan Franstalige zijde, en soms een terbeschikkingstelling wegens ziekte.

• BEGIN VAN DE LOOPBAAN

De uitstroom in het begin van de loopbaan is verre van verwaarloosbaar. Elk jaar stroomt een groot aantal opgeleide en bekwame leerkrachten uit naar andere sectoren op de arbeidsmarkt. Het beroep van leerkrachten is immers één van de beroepen waarin het grootste aantal personen in het begin van de loopbaan afhaakt [De Stercke et al., 2010, p. 31]. Tussen 2012-2013 en 2013-2014 verlieten 1 076 leerkrachten met 0 tot 6 jaar anciënniteit het Brussels Franstalig onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Sommigen (285) blijven als leerkracht werken buiten de Brusselse agglomeratie maar deze transfers tussen gewesten zijn zeldzaam aan Franstalige zijde (in tegenstelling tot de vaststellingen aan Vlaamse zijde). Het gaat dus hoofdzakelijk om een verlies voor de onderwijssector (791 nieuwe leerkrachten!).

Deze uitstroom uit het beroep lijkt gepaard te gaan met drie factoren [Delvaux et al. 2013]: de tewerkstellings-

We suggereren daarom een dubbele aanpak: **de arbeidsvoorwaarden verbeteren** om het aantal klasdagen zonder leerkracht en het aantal betaalde leerkrachten die niet voor de klas staan te verminderen, en **het vervangingssysteem van afwezige leerkrachten doeltreffender maken** door gemeenschappelijke interimvoorzieningen voor meerdere inrichtende machten in te voeren.

voorwaarden (deeltijds werken en een weinig stabiele betrekking), het gebrek aan pedagogisch diploma en de arbeidsvoorwaarden. We hebben de tweede factor al besproken en willen hier de tewerkstellingsvoorwaarden analyseren alvorens we overstappen naar de arbeidsvoorwaarden, waarbij we onze aandacht toespitsen op het beheer van de discipline.

De tewerkstellingsvoorwaarden zijn de factor die de stabiliteit van de loopbaan van beginnende leerkrachten het sterkst hinderen. Beginnende leerkrachten die moeite hebben om voldoende uren te cumuleren verlaten de arbeidsmarkt van de leerkrachten snel, vooral wanneer hun diploma andere perspectieven biedt [De Stercke et al., 2010, p. 31]. Het gebrek aan een pedagogisch diploma vergroot het uitstroomfenomeen.

Beginnende leerkrachten worden voornamelijk geconfronteerd met korte tijdelijke interimjobs, vooral in het kader van de ziekteverlofregeling. Dit resulteert in een grote professionele onstabiele omdat ze vaak korte tewerkstellingsperioden in verschillende onderwijsinstellingen afwisselen met periodes van inactiviteit. De scheiding tussen de netten leidt tot de decentralisatie van de informatie over de beschikbaarheden en openstaande vacatures en dit vergroot de moeilijkheden van de beginnende leerkrachten om een job te vinden. Dit brengt ons bij de drie volgende mogelijkheden, die we kort bespreken, gerangschikt naar moeilijkheidsgraad m.b.t. de uitvoering ervan.

- *Vacatures en vraag naar werk centraliseren.* Gecentraliseerde informatie voor werkgevers en potentiële werknemers geeft een duidelijk overzicht van de vraag naar en het aanbod van beschikbare jobs van alle netten samen en centraliseert alle informatie voor de beginnende leerkrachten. **Een dergelijke databank kan de uitwisseling van beginnende leerkrachten tussen de verschillende inrichtende machten (IM) of netten aanmoedigen** en hun bezettingsgraad verhogen.

- *Meer beginnende leerkrachten voltijds en langdurig aanwerven.* De verschillende inrichtende machten (IM) of netten kunnen nog meer doen en **aanwervingspools ontwikkelen die de deeltijdse of tijdelijke tewerkstelling van jonge leerkrachten moeten** vergemakkelijken. Het is niet ondenkbeeldig om de mogelijkheid te bieden ook deeltijdse jobs uit andere sectoren aan te bieden en, vliegende leerkrachten die op verschillende plaatsen inzetbaar zijn, aan te werven en hen op die manier een stabiele job te verzekeren via interim. Een andere mogelijkheid is een **systeem waarin beginnende leerkrachten ervaren leerkrachten vervangen die een sabbatical nemen**, die dan op hun beurt dit verlof gebruiken voor een bijkomende opleiding en interim [Delvaux *et al.*, 2013].
- *De statutaire regels herzien.* Hogervermelde mogelijkheden roepen onherroepelijk vragen op in verband met het statuut van de leerkracht (hetgeen nog wordt bemoeilijkt door de verschillende statutaire stelsels die binnen de verschillende netten gelden), alsook de inrichtende machten die op hun autonomie staan om leerkrachten te kunnen aanwerven. De overdracht van de anciënniteit tussen de inrichtende machten is een van die kwesties. Een beginnende leerkracht die bijvoorbeeld ervaring heeft opgedaan bij een inrichtende macht, kan de neiging hebben om zijn zoektocht te beperken tot deze inrichtende machten om zijn anciënniteit niet te verliezen.

De arbeidsvoorwaarden vormen een tweede belangrijke factor die de uitstroom van leerkrachten verklaart. Voor nieuwe leerkrachten, ongeacht ze reeds een stabielere job hebben of nog in een fase van verschillende kortere contracten zitten, blijkt de inschakeling een ingewikkelde periode te zijn waarin ze met de “schok van de werkelijkheid” worden geconfronteerd. Leerkrachten vinden trouwens dat ze tijdens de opleiding te weinig op de realiteit van het beroepsleven worden voorbereid. Hoewel de werklast of het gebrek aan materiële middelen vaak als problemen worden vermeld, blijkt het gebrek aan discipline van de leerlingen het belangrijkste probleem te zijn. Beginnende leerkrachten voelen zich vaak heel alleen in vaak overvolle klassen. Het gedrag van de leerlingen leidt tot twijfels over hun beroepskeuze van leerkracht [De Stercke *et al.*, 2010]. In Brussel, dat steeds internationaler wordt en waar leerkrachten worden geconfronteerd met jongeren die met andere culturele referentiekaders opgroeien, vraagt het omgaan met diversiteit bijzondere vaardigheden. Het is belangrijk om beginnende leerkrachten bij hun eerste stappen te begeleiden om de problemen waarmee ze worden geconfronteerd bij hun inschakeling in het schoolleven, mee te helpen oplossen en hen niet aan hun lot over te laten.

- Ongeacht of men werkt met een systeem van **mentoren** dan wel of men contacten tussen beginnende leerkrachten stimuleert **via een specifiek**

uitwisselingsplatform, blijft het belangrijk om de instroom van deze leerkrachten in het beroepsleven te vergemakkelijken en meer te doen dan de gewone steun die de directies van de onderwijsinstellingen momenteel geven.

- Om de werklast van jonge leerkrachten, die nu reeds hoog is, niet nog verder te verhogen, moeten deze **uren van ondersteuning als arbeidstijd worden meegerekend**.
- **Ook een voortgezette opleiding voor leerkrachten in het begin van de loopbaan behoort tot de mogelijkheden.** Dit is misschien een interessante mogelijkheid omdat de voortgezette opleiding gedeeltelijk kan worden gevolgd tijdens de periodes van inactiviteit waarmee bijna alle leerkrachten in het begin van de loopbaan worden geconfronteerd [Actiris, 2014].

• EINDE VAN DE LOOPBAAN

De uitstroom voor de pensioenleeftijd is een ander knelpunt. De doorlichtingen van het basis-, secundair en buitengewoon onderwijs die in 2004 verschenen [Van Campenhout *et al.*, 2004a; 2004b; 2004c], tonen aan dat bijna alle leerkrachten het vlakke karakter van de loopbaan in het onderwijs als negatief ervaren. De promotiemogelijkheden zijn quasi onbestaand, op een directie- of inspectiefunctie na, en vermits sinds enkele jaren de weddenschaalverhoging automatisch wordt toegekend aan leerkrachten in het secundair onderwijs en leerkrachten die een pedagogische master behaald hebben, is de benoeming de enige belangrijke mijlpaal in de loopbaan van een leerkracht. Het werk wordt onvoldoende gewaardeerd. Dit kan leiden tot een zekere sleur, een gebrek aan motivatie en verhoogd absentisme. In die zin lijkt een andere invulling van het beroep nodig met de mogelijkheid voor de leerkrachten om iets anders te gaan doen, vooral vanaf 50-jarige leeftijd wanneer de gelatenheid toeslaat [Van Campenhout *et al.*, 2004a, p. 37].

- Maatregelen die *het vlakke karakter van de loopbaan* aanpakken hebben een positieve impact op de lengte en aantrekkelijkheid van de loopbaan van de leerkrachten. Door het gevoel van gelatenheid maakt de overgrote meerderheid van de leerkrachten gebruik van alle wettelijke mogelijkheden (TBS-DPPR¹², vervroegd pensioen) om de duur van hun loopbaan zoveel mogelijk in te korten. De ondervraagde **leerkrachten lijken bereid te zijn om langer te werken, op zijn minst deeltijds, op voorwaarde dat ze de mogelijkheid krijgen om anders te kunnen werken**, bijvoorbeeld door hun ervaring met een of meerdere beginnende leerkrachten te delen, door de directie administratief te ondersteunen, door dichter bij huis te werken, enz. [Van Campenhout *et al.*, 2004a, p. 37]

¹² Terbeschikkingstelling (TBS) aan Vlaamse kant of disponibilités pour convenances personnelles précédant la pension de retraite (DPPR) aan Franstalige kant.

- Het onderwijs ondervindt moeite om jonge leerkrachten in het begin van hun loopbaan te behouden en de meer ervaren leerkrachten langer aan het werk te houden. **Het systeem van cotitularissen is een mogelijkheid die voor beide problemen een gedeeltelijke oplossing kan zijn omdat een ervaren leerkracht zodoende zijn klas met een beginnende leerkracht kan delen zodat die laatste op zijn ervaring kan steunen.** In een periode waarin de overheid zich afvraagt of er genoeg leerkrachten zullen zijn om de jongeren die in Brussel naar school gaan degelijk onderwijs aan te bieden, kan het a priori contraproductief lijken om twee leerkrachten voor dezelfde klas te zetten. Het is belangrijk om de

onrechtstreekse positieve effecten van dergelijke maatregelen voor ogen te houden. De hoop leeft dat een dergelijke actie een groot aantal leerkrachten die vandaag uit de sector stappen, kan blijven enthousiasmeren voor het beroep: hetzij in het begin van hun loopbaan omdat ze geen vaste baan vinden of omdat de kennismaking met de realiteit van het beroep te plots verliep, hetzij op het einde van de loopbaan via alle voorzieningen om de loopbaan zoveel mogelijk in te korten wanneer de gelatenheid tegenover het beroep te groot wordt. Het idee is uiteindelijk vrij simpel: het is beter om twee leerkrachten in eenzelfde klas te hebben dan twee leerkrachten die het beroep de rug toekeren.

9.4. MEER NIEUWE LEERKRACHTEN AANTREKKEN

De vierde mogelijkheid heeft als doel de Brusselse arbeidsmarkt voor leerkrachten aantrekkelijker te maken zodat potentiële leerkrachten die over diploma's en competenties beschikken die ook in een ander segment van de arbeidsmarkt kunnen ingezet worden, toch voor een job in het onderwijs kiezen. Door het relatief aantrekkelijker maken van een job in het onderwijs, zal de rekrutering van leerkrachten van buiten het Brussels Gewest of werknemers van buiten de onderwijssector vlotter kunnen verlopen.

• BUITEN BRUSSEL REKRUTEREN

Momenteel wordt door de Brussels scholen reeds in belangrijke mate extern aangeworven. De Brusselse arbeidsmarkt wordt immers gekenmerkt door een groot aantal pendelaars. De onderwijssector ontsnapt niet aan dit fenomeen. Aan Franstalige kant woont de helft van de leerkrachten niet in Brussel, terwijl de meeste leerkrachten die in Brussel wonen er ook werken. Aan Nederlandstalige kant woont minder dan 10 % van de leerkrachten in Brussel en is slechts een kwart afkomstig uit de onmiddellijke rand. Voor beide gemeenschappen pendelt ongeveer twee derde dus vanuit verder afgelegen gebieden naar Brussel. Het Brussels onderwijs hangt met andere woorden al sterk af van de niet-Brusselse werknemers.

We kunnen natuurlijk uitgaan van het gegeven dat aan een deel van de toekomstige Brusselse behoeften kan worden voldaan door leerkrachten uit andere delen van het land. Maar naast het feit dat er in de rest van het land ook een, weliswaar beperktere, demografische groei wordt verwacht, staat de Brusselse aantrekkingskracht voor enkele belangrijke uitdagingen:

- *De kwestie van de specifieke arbeidsvoorwaarden en de voorbereiding op deze voorwaarden.* Hoewel Brussel de leerkracht het vooruitzicht biedt om sneller benoemd te worden, speelt de complexiteit van de onderwijssituatie (omvang van de klassen, culturele en taaldiversiteit, hoog aandeel van 'moeilijke' leerlingen) niet in het voordeel van Brussel. De eigenheid van de Brusselse leerlingenpopulatie kan problematisch zijn voor het rekruteren van pendelende leerkrachten, vooral wanneer ze geen kennis hebben van hun werkomgeving, bijvoorbeeld via een stage.
- *De kwestie van het verhuizen tijdens de loopbaan.* Het Nederlandstalig onderwijs ondervindt de grootste moeite om leerkrachten in Brussel te houden. Personen die tijdens hun loopbaan hun job in een Brusselse school inruilen voor een betrekking in Vlaanderen of Wallonië zijn talrijker dan de personen die het omgekeerde traject volgen. Sommige leerkrachten gaan deels om financiële redenen buiten Brussel wonen en leerkrachten die les geven in de Franse Gemeenschap die een aantal jaren in scholen met gedifferentieerde omkadering hebben gewerkt (scholen die proportioneel talrijker zijn in Brussel), krijgen voorrang bij de reffectatie.
- *De kwestie van de dagelijkse mobiliteit* In een context van het groeiende mobiliteitsprobleem in en rond Brussel bemoeilijkt de langere trajectduur werken in de hoofdstad. Het is zo dat **de nabijheid van treinstations of de beschikbaarheid van parkeerplaatsen doorlaggevende elementen kunnen zijn bij de rekrutering van personeel.** Onderzoek naar de correlatie tussen de nabijheid van stations en rekrutering buiten Brussel toont echter aan dat de invloed van de nabijheid van openbaar vervoer beperkt is.

Er kunnen echter ook andere praktische problemen meespelen: de bereikbaarheid van de school voor prestaties buiten de normale lessen, de verankering van de school in het plaatselijke leven etc.

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest beschikt over hefboomen om op bepaalde parameters in te spelen (mobiliteit, prijs van woningen...), terwijl de gemeenschappen bevoegd zijn voor andere parameters. De manier waarop die mogelijkheden nu worden gebruikt, leidt echter eerder tot een lager dan een hoger aantal pendelaars. Anders gezegd, het is belangrijk om het aantal Brusselaars dat in Brusselse scholen werkt te verhogen.

9.5. MEER LEERKRACHTEN OPLEIDEN

Uit analyses blijkt dat jonge leerkrachten vandaag de belangrijkste variabele zijn om het Brusselse onderwijsstelsel aan te passen aan het stijgend aantal leerlingen. Momenteel vormen ze ook de hoofdmoot van de interimisten die nodig zijn om de vervangingen in de loop van het jaar te verzekeren. De goede werking van het stelsel hangt bijgevolg sterk af van de instroom van nieuwe leerkrachten. Dit kenmerk is eigen aan de Franstalige en Nederlandstalige onderwijsstelsels in het algemeen, maar is nog belangrijker in Brussel waar de leeftijdsstructuur van de leerkrachten jonger en het aandeel benoemde leerkrachten lager is.

We herinneren eraan dat onze ramingen uitgaan van een gelijke instroom in het lerarenkorps. Zonder de vervangingen bij vertrek mee te tellen en op voorwaarde dat beginnende leerkrachten voltijds werken en dat ze onmiddellijk in het onderwijs stappen, hebben de Brusselse Franstalige normaalscholen twee generaties gediplomeerden nodig om het stijgend aantal leerlingen op te vangen. Er zijn bijna 4 cohorten gediplomeerden van de Brusselse hogescholen nodig voor de onderwijzers. Een promotie van houders van een lerarenopleiding voor het hoger secundair onderwijs (GHSO) of master van de VUB of de ULB, zou het Brusselse tekort aan leerkrachten secundair onderwijs kunnen ondervangen. Maar een grondigere analyse toont aan dat het verschil tussen behoeften en gediplomeerden in bepaalde, met name wetenschappelijke vakken, veel groter is.

Elke maatregel om het aantal gediplomeerden in pedagogische studierichtingen te verhogen is dus welkom. Het spreekt voor zich dat de inrichtende machten met de financiële steun van de gemeenschappen hier een antwoord op moeten bieden maar het is de taak van de onderwijsactoren (en dus ook van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest) om meer in te zetten op pedagogische loopbanen.

• REKRUTEREN BUITEN DE ONDERWIJSSECTOR

Elders rekruteren kan door houders van pedagogische diploma's die momenteel niet in de onderwijssector werken (opnieuw) te mobiliseren of door mensen met een bepaalde ervaring maar zonder pedagogische diploma's te rekruteren. In beide gevallen moeten meerdere kwesties worden opgelost zoals *de lerarenopleiding* (of de aanvulling erop), die compatibel moet zijn met de bestaande functie of *de waardering (inclusief qua loon) van de ervaring die buiten het onderwijs werd opgedaan*. Beide kwesties hebben een kostprijs maar vallen onder de bevoegdheid van de gemeenschappen.

Het aantal gediplomeerden in pedagogische studierichtingen verhogen kan door in te spelen op:

- *De aantrekkelijkheid van het beroep van leerkracht* dat lijdt onder een gebrek aan symbolische en financiële erkenning van het verrichte werk [Van Campenhout *et al.*, 2004a; 2004b, 2004c]. **Een grotere aantrekkelijkheid zou niet alleen de studiekeuze maar ook een eventuele pedagogische opleiding beïnvloeden** omdat een onderwijsloopbaan minder gediplomeerden zou afschrikken.
- *Een nieuw evenwicht in de ratio mannen/vrouwen in de pedagogische studierichtingen* die nu heel veel vrouwen tellen. **Meer mannen aantrekken voor dergelijke opleidingen zou gunstig zijn** in een context van demografische groei. Deze kwestie hangt samen met de stereotypering van het beroep, een element waarop het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kan inspelen.
- *Het vergemakkelijken van heroriëntering in de loop van de loopbaan*, die het voorwerp uitmaakt van een nieuw opleidingsaanbod, maar wordt geconfronteerd met aanhoudende administratieve obstakels die te maken hebben met het behoud van bepaalde sociale rechten. **Dit opleidingsaanbod voor professionele heroriëntering kan zich richten tot personen zonder pedagogisch diploma maar ook tot houders van een dergelijk diploma die van functie willen veranderen.** Deze tweede ingreep zou bijzonder interessant kunnen zijn met het oog op de herscholing van leerkrachten uit het kleuteronderwijs (minder gevraagd in de volgende jaren) naar leerkrachten lager onderwijs (waarnaar er meer vraag zal zijn).

- *Een verbetering van de slaagkansen* in het hoger onderwijs in het algemeen, in het bijzonder in het Brussels Gewest waar veel leerlingen complexe studieloopbanen afleggen. **Voorzieningen invoeren die de slaagkansen verhogen zonder toe te geven op het niveau, kan bijdragen tot een hoger aantal gediplomeerden.**
- *Een betere stagebegeleiding.* We stellen inderdaad vast dat het moeilijk is om een correcte stagebegeleiding te bieden terwijl deze stages belangrijk zijn in de opleiding, vooral in een context waarin het leraarskorps dat stagiairs onthaalt, bijzonder jong is.
- *Anticiperen op de gevolgen van de langere pedagogische studies.* De plannen om de pedagogische

studies te verlengen worden gerechtvaardigd door de ruime waaier aan te verwerven bekwaamheden, maar kunnen funest zijn voor Brussel indien een cohorte studenten daardoor één of twee jaar later gediplomeerd is en deze verlenging niet samenvalt met de invoering van een latere pensioenleeftijd. Het tweede element wordt op dit moment gerealiseerd, terwijl het eerste element nog niet duidelijk vastligt. Er zal dus een tijdverschil zijn tussen beide procedures zonder de mogelijkheid om de uitgestelde instroom te compenseren met de uitgestelde uitstroom. **Het is dus cruciaal om te anticiperen op de gevolgen van langere pedagogische studies op de Brusselse tewerkstelling van leerkrachten.** En daarom moet aan de voormelde uitdagingen met succes het hoofd worden geboden.

KADER 4: SPECIFIEKE UITDAGINGEN VAN HET NEDERLANDSTALIG ONDERWIJS IN BRUSSEL

Men kan de situatie van het Nederlandstalig onderwijs in Brussel niet los zien van de situatie in de Vlaamse Rand. Hoewel er nog steeds meer kinderen vanuit de rand naar scholen in Brussel gaan dan omgekeerd is er duidelijk een stijgende trend van leerlingen vanuit Brussel naar Vlaanderen. Dit uit zich niet enkel in een stijgende diversiteit binnen de leerlingengroep in de scholen in de Vlaamse rand maar eveneens in de investeringspolitiek van het Vlaamse Ministerie van Onderwijs. Zo gaat er niet alleen extra financiering naar de Nederlandstalige scholen in Brussel maar is er ook bijkomende financiering gepland voor scholen in Sint-Pieters-Leeuw, Halle, Asse, Vilvoorde en Grimbergen.

Ondanks de noodzaak aan bijkomende omkadering van het Nederlandstalig onderwijs in Brussel zien we de laatste jaren eerder een stagnering of zelfs een afbouw van ondersteunende initiatieven, vooral vanuit financiële overwegingen. Bij de financiering wordt er vanuit de Vlaamse Overheid een dubbele norm gehanteerd. Enerzijds is er de 5 %-norm die stelt dat 5 % van de begroting voor onderwijs naar het Nederlandstalig onderwijs in Brussel moet gaan. En deze norm wordt gehaald. Op dat vlak valt er dus geen bijkomende financiering te verwachten. Anderzijds is er de 30 %-norm die stelt dat de Vlaamse Overheid zich richt op 30 % van de Brusselaars en vertaald naar het onderwijs zien we dat het Nederlandstalig onderwijs deze 30 %-grens niet haalt. Hier speelt het gebrek aan overleg tussen het Nederlandstalig en het Franstalig onderwijs een rol, maar een verhoging van de onderwijscapaciteit ten gunste van het Nederlandstalig onderwijs zou enkel een verschuiving van de nood aan leerkrachten inhouden en geen oplossing bieden.

Het geld gaat momenteel in eerste instantie naar capaciteitsuitbreiding. Door de budgettaire maatregelen sneuvelen reeds een aantal ondersteunende jobs die het de leerkrachten makkelijker moet maken om les te geven in Brussel, bijvoorbeeld door het schrappen van het biculturele onderwijs dat door de Foyer werd geboden. Maar ook de instroom van potentiële leerkrachten wordt bemoeilijkt. De tweetaligheidspremie (tweetaligheid is een voorwaarde tot een vaste benoeming in het Nederlandstalig onderwijs in Brussel) en een Brusselpremie die het loon van leerkrachten die in Brussel les geven aantrekkelijker moest maken, sneuvelen door de besparingen. De mogelijkheden van de zij-instroom vanuit de privésector worden eveneens beperkt. De mogelijkheid om anciënniteit mee te nemen naar het onderwijs werd voorlopig geschrapt naar aanleiding van een advies van de Raad van State die wees op het onderscheid tussen leerkrachten die deze overstap vroeger maakten en leerkrachten die van de nieuwe regeling zouden kunnen genieten. Ook de instroom van gediplomeerden uit de Centra voor Volwassenenonderwijs die een lerarenopleiding aanbieden die 'gemakkelijker' is dan de opleiding van de universiteiten wordt in vraag gesteld. Financiële stimuli zijn er dus niet, noch om vanuit Vlaanderen naar Brussel les te komen geven noch om van andere sectoren naar het onderwijs over te stappen.

Bij de financiering van de scholen is er wel extra financiering gepland naargelang de leerlingenpopulatie (scholen met leerlingen uit lagere sociale klassen of die thuis geen Nederlands spreken kunnen aanspraak maken op extra omkadering), maar deze financiering wordt vaak noodgedwongen ingezet voor de financiering van gewone leerkrachten en niet voor extra leerkrachten. De omkadering kan dus niet worden ingevuld zoals bepaald in de wetgeving.

Ook de lerarenopleiding zelf heeft met een aantal moeilijkheden te kampen. Hoewel de Brusselse opleidingen steeds meer aandacht hebben voor de stedelijke diversiteit en men vanaf volgend academiejaar ook een vorm van tweetalige lerarenopleiding wil organiseren (voorlopig beperkt tot een samenwerking tussen de Erasmushogeschool en het INSAS die op basis van een gelijklopend curriculum met extra aandacht voor taalvakken diploma's afleveren die zowel toegang geven tot tewerkstelling in het Franstalig als Nederlandstalig onderwijs) komt het merendeel van de leerkrachten uit Vlaanderen en is de aandacht voor de diversiteit van de leerlingenpopulatie daar beperkt. Jonge leerkrachten worden onvoorbereid voor de klas gedropt.

Alhoewel de discussie volop woedt is de kans erg klein dat de komende jaren bijkomende impulsen zullen worden gegeven. Een 'masterplan voor Brussel', liefst in samenspraak met het Franstalig onderwijs, dringt zich dus op.

BIBLIOGRAFIE

- ACTIRIS, 2014, *Sector onderwijs, Actualiteit en perspectieven*. Brussel, Actiris. Beschikbaar op: <http://www.actiris.be/>
- AGENTSCHAP VOOR TERRITORIALE ONTWIKKELING (ADT-ATO) en BUREAU DE RECHERCHE EN AMÉNAGEMENT DU TERRITOIRE (BRAT), 2012. *Analyse van de afstemming tussen vraag en aanbod van schoolplaatsen in het kleuter-, lager en secundair onderwijs*. Brussel, Agentschap voor territoriale ontwikkeling (ADT-ATO). Inventaris van de voorzieningen en diensten voor de bevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Beschikbaar op: www.adt-ato.irisnet.be
- DE MAESSCHALK, Filip, DE RIJCK, Tine et HEYLEN, Vicky, 2015. Over de grens. Sociaal-ruimtelijke relaties tussen Brussel en Vlaams-Brabant, *Brussels Studies*, Nummer 84, 23 februari 2015. Beschikbaar op: <http://www.brusselsstudies.be/medias/publications/BruS84NL.pdf>
- DE STERCKE, Joachim, RENSON, Jean-Marie, et al., 2010. *Dynamiser l'insertion professionnelle des enseignants débutants du secondaire*, Rapport tot la Communauté Wallonie-Bruxelles, non publié. Beschikbaar op: http://www.enseignement.be/download.php?do_id=8042&do_check=
- DEBOOSERE, Patrick, EGGERICKX, Thierry, VAN HECKE, Etienne et WAYENS, Benjamin, 2009. Staten-generaal van Brussel. De Brusselse bevolking: een demografische doorlichting. *Brussels Studies*. Synthesenota nr. 3, 1 december 2009 (corr. 17 maart 2009). Beschikbaar op: www.brusselsstudies.be
- DEGRAEF, Véronique, MERTENS, Alexandra, RODRIGUEZ, Julie, VAN CAMPENHOUDT, Luc et FRANSSSEN, Abraham, 2012. *Évaluation qualitative, participative et prospective de la formation initiale des enseignants en Fédération Wallonie-Bruxelles*. Bruxelles, Fédération Wallonie-Bruxelles, Administration générale de l'Enseignement et de la Recherche scientifique. Beschikbaar op: www.fusl-ces.be
- DELVAUX, Bernard et SERHADLIOGLU, Eliz, 2012. Mythes et réalités de la mixité sociale dans les écoles bruxelloises: inclusion et exclusion. In: *Vers un enseignement bruxellois ? Naar een Brussels onderwijs?* Bruxelles, Brussels Studies Institute. 30 mai 2012. Beschikbaar op: <http://www.briobrusseel.be/assets/presentaties%20ppp/bsi%2030.05.2012%20bernard%20delvaux%20&%20eliz%20serhadlioglu.pdf>
- DELVAUX, Bernard et SERHADLIOGLU, Eliz, 2014. La ségrégation scolaire, reflet déformé de la ségrégation urbaine. Différentiation des milieux de vie des enfants bruxellois. *Les cahiers de recherche du Girsef*. Octobre 2014, numéro 100, Beschikbaar op: www.girsef.ucl.ac.be
- DELVAUX, Bernard, DESMAREZ, Pierre, DUPRIEZ, Vincent, LOTHAIRE, Sandrine et VEINSTEIN, Mathieu, 2013. Les enseignants débutants en Belgique francophone: Trajectoires, conditions d'emploi et positions sur le marché du travail. *Les cahiers de recherche du Girsef*. Avril 2013, numéro 92, pp. 159. Beschikbaar op: www.girsef.ucl.ac.be
- DEPARTEMENT ONDERWIJS EN VORMING, 2012, *Brussel Rapport Personeel 2012*. Brussel, Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. Beschikbaar op: http://www.ond.vlaanderen.be/beleid/personeel/files/Brussel_Rapport_2012.pdf
- DEPARTEMENT ONDERWIJS EN VORMING, 2013. *Arbeidsmarktprognose 2011-2015*. Brussel, Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. Beschikbaar op: http://www.ond.vlaanderen.be/beleid/personeel/files/AMR_2013.pdf
- FEDERAAL PLANBUREAU (FPB) – ADSEI, 2010. *Bevolkingsvoorzichten 2010-2060*. Beschikbaar op: <http://www.plan.be/publications/publication-1091-nl-bevolkingsvoorzichten+2010+2060>
- FÉDÉRATION WALLONIE-BRUXELLES, 2013. Les indicateurs de l'enseignement 2013, Bruxelles, Fédération Wallonie-Bruxelles et ETNIC, p. 77. Beschikbaar op: <http://www.enseignement.be/index.php?page=26981&navi=3569>

FÉDÉRATION WALLONIE-BRUXELLES, 2014. *Les indicateurs de l'enseignement 2014*, 9e Edition, Bruxelles, Fédération Wallonie-Bruxelles et ETNIC. Beschikbaar op: <http://www.enseignement.be/index.php?page=27187&navi=3682>

FRANSSEN, Abraham, CARLIER, Donat et BENCHEKROUN, Anissa, 2014. BSI Synthesenota. Doorstroming van de jongeren van het onderwijs naar de arbeidsmarkt in Brussel: bestuurlijke uitdagingen. *Brussels Studies*. Nummer 73, 27 januari 2014. Beschikbaar op: www.brusselsstudies.be

GLORIEUX, Ignace, KAVADIAS, Dimitri, ELCHARDUS, Mark, HUYGE, Ellen, SIONGERS, Jessy et VANGOIDSENHOVE, Guido, 2009. *Het beroep van leraar doorgelicht. Een cross-sectionele en longitudinale studie naar het profiel van leraren in vergelijking met andere beroepsgroepen. Samenvatting van de onderzoeksresultaten*. Een onderzoek in opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel. Beschikbaar op: http://www.ond.vlaanderen.be/obpwo/projecten/2006/0602/Samenvatting_lerarenrapport.pdf

HUMBLET, Perrine, 2011. De Brusselse demografische groei en de ongelijke toegang tot de kleuterschool. *Brussels Studies*. Nummer 51. 19 september 2011. Beschikbaar op: www.brusselsstudies.be

HUYGE, Ellen, VAN DREOGENBROECK, Filip, ELCHARDUS, Mark, KAVADIAS, Dimikritos, SIONGERS, Jessy et DE SMEDT, Jasper, 2011. *Oorzaken en motieven van de vroegtijdige uittrede van leraars. TORnr. 2011/26*. Eindrapport. Brussel – Antwerpen. Beschikbaar op: <http://www.ond.vlaanderen.be/obpwo/projecten/2009/0906/Eindrapport.pdf>

IBSA et DEHAIBE, Xavier, 2010. Weerslag van de demografische ontwikkeling op de schoolbevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. *Cahiers van het BISA, nr.2*. Brussel, Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijke Gewest, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse BISA. Beschikbaar op: www.bisa.brussels

IBSA et DEHAIBE, Xavier, 2014. *Les traits majeurs de la démographie récente de la Région de Bruxelles-Capitale*, intervention au colloque de l'IBSA sur les dynamiques démographiques bruxelloises. Présentation au colloque 'Dynamiques démographiques bruxelloises', 28 novembre 2014, tot Bruxelles.

IBSA et DEHAIBE, Xavier, LAINE, Benoît, 2010. Bevolkingsprojecties 2010-2020 voor het Brussels Hoofdstedelijke Gewest. *Cahiers van het BISA, nr.1*. Brussel, Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijke Gewest, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse BISA. Beschikbaar op: www.bisa.brussels

IBSA et HERMIA, Jean-Pierre 2015. Demografische barometer 2015 van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, *Focus*, nr. 11, Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijke Gewest, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse BISA. Beschikbaar op: www.bisa.brussels

JANSSENS, Rudi, 2009. Onderzoek naar de capaciteit van het Nederlandstalig basisonderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. *BRIO, Vlaamse Gemeenschapscommissie*. Disponible à l'adresse <http://www.briobrusseel.be/assets/onderzoeksprojecten/eindrapportcapaciteitbo.pdf>

KESTELOOT, Christian, MISTIAEN, Pascale et ROELANDTS, Marcel, 1990. L'espace des inégalités scolaires à Bruxelles. *Espace, Population et Sociétés*, 8(1), pp. 107-120. Beschikbaar op: <http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/revue/espos>

MARISSAL, Pierre, WAYENS, Benjamin, SERHADLIOGLU, Eliz et DELVAUX, Bernard, 2013. Inégalités socio-économiques entre implantations scolaires: déjà en maternelle ? *Grandir à Bruxelles*. Numéro 28, pp. 3-7. Beschikbaar op: www.grandirabruxelles.be

MASSON, Marie, 2015. La journée d'un enfant en classe d'accueil. *Grandir à Bruxelles*. Numéro 29, pp. 3-6. Beschikbaar op: www.grandirabruxelles.be

Mc ANDREW, Marie, 2016. Toegang tot scholen van gemeenschappen met een kwetsbare taal: een Canadees perspectief. *Brussels Studies*, Nummer 95, 25 januari 2016. Beschikbaar op: www.brusselsstudies.be

ROUYET, Yves et BRETON, Michel, 2012. Bruxelles: conséquences spatiales du boom démographique sur l'offre scolaire. In: *Penser et Produire la Ville au XXIe Siècle Modernisation écologique, qualité urbaine et justice spatiale*. [Présentation]. Lausanne, APERAU – Association pour la Promotion de l'Enseignement et de la Recherche en Aménagement et Urbanisme. Juin 2012.

STRUYVEN, Katrien, et VANTHOURNOUT, Gert, 2014. Teachers' exit decisions: An investigation into the reasons why newly qualified teachers fail to enter the teaching profession or why those who do enter do not continue teaching. *Teaching and Teacher Education*, 43(2014), pp. 37–45. Beschikbaar op: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0742051X14000730>

VAN CAMPENHOUDT, Luc et FRANSSSEN, Abraham (dir.), 2004a. *La consultation des enseignants du fondamental*, Rapport réalisé à la demande de la Commission de pilotage de l'Administration générale de l'enseignement et de la recherche scientifique. Beschikbaar op: http://www.enseignement.be/download.php?do_id=4201&do_check

VAN CAMPENHOUDT, Luc et FRANSSSEN, Abraham (dir.), 2004b. *La consultation des enseignants du secondaire*, Rapport réalisé à la demande du Ministère de l'enfance et de l'enseignement fondamental de la Communauté française Wallonie-Bruxelles. Numéro 1324. Beschikbaar op: http://www.enseignement.be/download.php?do_id=1324&do_check

VAN CAMPENHOUDT, Luc et FRANSSSEN, Abraham (dir.), 2004c. *La consultation de l'enseignement spécialisé*, Rapport réalisé à la demande du Ministère de l'enfance et de l'enseignement fondamental de la Communauté française Wallonie-Bruxelles. Numéro 1326. Beschikbaar op: http://www.enseignement.be/index.php?page=23827&do_id=1326&do_check

VAN DE PUTTE, Dirk, RAYNAUD, Frédéric, GUÉRIN, Annabelle et BRETON, Michel, 2012. *Note d'orientation pour la programmation d'établissements scolaires dans les secteurs fondamental et secondaire*. Brussel: Agenschap voor territoriale ontwikkeling (ADT-ATO). Beschikbaar op: www.adt-ato.irisnet.be

WAYENS, Benjamin, JANSSENS, Rudi et VAESSEN, Joost, 2013. Synthesenota BSI. Het onderwijs in Brussel: een complex crisesbeheer. *Brussels Studies*, Nummer 70, 29 augustus 2013, www.brusselsstudies.be.

Gegevensbanken en bijkomende statistieken

AgODi, 2015. Bestanden van leerlingen in het Nederlandstalig onderwijs, gefinancierd door de Vlaamse Gemeenschap in het Brussels Hoofdstedelijk, gegevens van 1/01/2005 tot 31/12/2014.

AgODi, 2015. Betalingsbestanden van leerkrachten in het Nederlandstalig onderwijs, gefinancierd door de Vlaamse Gemeenschap in het Brussels Hoofdstedelijk, gegevens van 1/01/2005 tot 31/12/2014.

Federaal Plan Bureau, 2013. Bevolkingsvooruitzichten 2010-2060, versie van 24/05/2013.

ETNIC, 2015. Bestanden van leerlingen in het Franstalig onderwijs, gefinancierd door de Franse Gemeenschap in het Brussels Hoofdstedelijk, gegevens van 1/01/2005 tot 31/12/2014.

ETNIC, 2015. Betalingsbestanden van leerkrachten in het Franstalig onderwijs, gefinancierd door de Franse Gemeenschap in het Brussels Hoofdstedelijk, gegevens van 1/01/2005 tot 31/12/2014.

ETNIC, 2015. Toewijzingsbestanden van het "het totaal aantal organiseerbare uren-leerkracht" voor de instellingen van het gewoon secundair gesubsidieerd onderwijs, gegevens 2013-2014.

LIJST VAN FIGUREN

FIGUUR 1.1.: Aandeel van de min 18-jarigen en bruto geboortecijfer, 1995-2015, in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in Vlaams-Brabant en in Waals-Brabant	13
FIGUUR 1.2.: Evolutie van de onderwijscapaciteit, gecreëerd en geprogrammeerd tussen 2010 en 2020 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	15
FIGUUR 1.3.: Verdeling van de leerlingen die school lopen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, per gemeenschap (FR = Franstalig en NL = Nederlandstalig) en inrichtende macht voor het schooljaar 2013-2014	17
FIGUUR 2.1.: Evolutie van de onderwijzende effectieven (VTE in functie en cumul van de personen die sinds het begin van het jaar werden aangeworven) in Brussel tijdens het schooljaar, in het kleuteronderwijs, het lager onderwijs en het secundair onderwijs in het Franstalig onderwijs	26
FIGUUR 2.2.: Evolutie van de onderwijzende effectieven (VTE in functie en cumul van de personen die sinds het begin van het jaar werden aangeworven) in Brussel tijdens het schooljaar, in het kleuteronderwijs, het lager onderwijs en het secundair onderwijs in het Nederlandstalig onderwijs	26
FIGUUR 3.1.: Evolutie van het aantal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest schoolgaande leerlingen, volgens woonplaats (in % en in absolute cijfers voor de Brusselse inwoners), voor de schooljaren van 2008-2009 tot 2013-2014	30
FIGUUR 3.2.: Aantal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest schoolgaande leerlingen, per gemeenschap (Nederlandstalige = NL; Franstalige = FR) en leeftijd, in 2013-2014 en in 2019-2020 (raming)	32
FIGUUR 4.1.: Leeftijdspiramide voor de voltijdse equivalenten (VTE) leerkrachten die in 2013-2014 werden betaald, per gemeenschap en functie, voor het kleuteronderwijs, lager onderwijs en secundair onderwijs (algemene, technische en beroepsvakken)	39
FIGUUR 4.2.: Vervrouwelingsgraad in de verschillende onderwijsniveaus en functies	41
FIGUUR 4.3.: Evolutie van de VTE van beginnende leerkrachten tussen 2006-2007 en 2013-2014 volgens diploma, VTE in het 1ste schooljaar van de loopbaan en per gemeenschap	43
FIGUUR 8.1.: Evolutie van het aandeel leerkrachten (in VTE) zonder pedagogisch diploma onder de leerkrachten in het Brussels basisonderwijs van de Vlaamse Gemeenschap	59
FIGUUR 8.2.: Aandeel VTE-leerkrachten zonder pedagogisch diploma op alle houders van een diploma van het vak (in VTE). Volgens het vak en het sociaaleconomisch niveau van de onderwijsinstelling (algemeen secundair 2013/2014) in het Franstalig onderwijs	60

LIJST VAN TABELLEN

TABEL 2.1.: Aantal loontrekkenden (voltijds equivalenten, alle functies) in het gewoon basisonderwijs en secundair onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, naar werkplaats in april – juni 2013 en banen (alle functies) die de gemeenschappen financieren en/of betalen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, op de werkplaats, schooljaar 2012-2013	24
TABEL 3.1.: Evolutie van het aantal leerlingen in het Nederlandstalig en Franstalig kleuteronderwijs, lager onderwijs en secundair onderwijs, gefinancierd door de gemeenschappen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de schooljaren 2008-2009 en 2013-2014	28
TABEL 3.2.: Evolutie van het aantal leerlingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (in absolute cijfers), volgens woonplaats in België, voor de schooljaren van 2008-2009 tot 2013-2014	31
TABEL 3.3.: Raming van de evolutie van het aantal leerlingen in het Franstalig onderwijs in Brussel, per niveau en studierichting, tussen 2013-2014 en 2019-2020	34
TABEL 3.4.: Raming van de evolutie van het aantal leerlingen in het Nederlandstalig onderwijs in Brussel, per niveau en studierichting, tussen 2013-2014 en 2019-2020	34
TABEL 3.5.: Raming van de evolutie van de omkadering, in VTE en %, van 2013-2014 tot 2019-2020 per functie (leerkrachten), niveau en gemeenschap in het onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	35
TABEL 4.1.: Aandeel voltijds equivalente leerkrachten (VTE) per leeftijdsklasse, betaald in 2013-2014, per gemeenschap	38
TABEL 4.2.: Opsplitsing van de VTE leerkrachten die in 2013-2014 werden betaald, volgens hun anciënniteit	40
TABEL 4.3.: Aandeel vrouwen in het totaal VTE leerkrachten die in 2013-2014 werden betaald, per leeftijdsklasse	40
TABEL 4.4.: Overlevingsgraad voor de periode 2006-2007 tot 2013-2014 volgens anciënniteit, diploma, leeftijdsklasse, geslacht, functie en gemeenschap	42
TABEL 4.5.: Variabelen die in aanmerking genomen worden in het voorspellende model	44
TABEL 4.6.: Raming van het aantal VTE-leerkrachten dat in 2013-2014 werd betaald en nog zal werken in 2019-2020	46
TABEL 5.1.: Raming van het aantal leerkrachten dat nog niet in functie is in 2013-2014, maar het wel zal zijn in 2019-2020	48

TABEL 6.1.: Raming van het aantal VTE dat in 2019-2020 wordt betaald en aanwezig is, per gemeenschap, niveau en functie	50
TABEL 7.1.: Maximale raming van de verhouding tussen aanbod van en vraag naar VTE-leerkrachten in 2019-2020	52
TABEL 7.2.: Minimale raming van de verhouding tussen aanbod van en vraag naar VTE-leerkrachten in 2019-2020	53
TABEL 7.3.: Vergelijking van de twee ramingen van de verhouding tussen aanbod van en vraag naar VTE-leerkrachten in 2019-2020	54
TABEL 8.1.: Verdeling van de leerkrachten die in Brussel werken, volgens hun woonplaats	58

<http://www.bisa.brussels>

